

วิวัฒนาการแห่งสิทธิของคนต่างด้าวในประเทศไทย

ประเทศไทยในฐานะที่เป็นรัฐสมาชิก รัฐหนึ่งแห่งสังคมนานาชาติ ได้รับคนต่าง
 ด้าวเข้าประเทศมาแต่แรกเริ่มที่ชาติไทยได้ตั้งหลักฐานมั่นคงในดินแดนสุวรรณภูมิ ในระยะ
 แรก ๆ คนต่างด้าวส่วนใหญ่ได้แก่ชนชาติที่มีความคล้ายคลึงกันทั้งทางเผ่าพันธุ์ ภาษาและ
 วัฒนธรรม คนต่างด้าวท้าวต่างแดนเหล่านี้จึงมีฐานะไม่แตกต่างไปจากชนชาวไทย ครั้น
 เมื่อการคมนาคมสะดวกและมีความปลอดภัยมากขึ้น คนต่างด้าวจากดินแดนห่างไกล เช่น
 ชนชาติยุโรปก็ได้เริ่มมาจួយและตั้งคอกทำการค้าในประเทศแถบเอเชียอาคเนย์ ด้วยความ
 แตกต่างกันอย่างมากระหว่างผิวพรรณ ภาษาและวัฒนธรรม ประกอบกับชาติตะวันตกเป็นชาติ
 ที่มีความเจริญในทางเทคโนโลยีเหนือชาติต่าง ๆ ในภูมิภาคส่วนนี้ และบางชาติก็ได้ใช้
 อิทธิพลในฐานะที่ตนเป็นชาติที่มีกำลัง - เทือกกว่าคุกคามประเทศเจ้าของบ้าน เรียกร้องเอ
 สิทธิจากผู้ครองประเทศ ตั้งแต่ต้นนโยบายขึ้นในทางการค้า จนกระทั่งถึงเอกราชของประเทศ
 ฐานะของชนชาติยุโรปในประเทศภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ นับตั้งแต่ระยะแรกที่ได้เริ่มก้าวเข้า
 สูดินแดนแห่งนี้ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งแรก จึงเป็นฐานะที่ได้รับการหนุนเนื่องโดย
 อิทธิพลทางการเมืองของประเทศตน ซึ่งมีโคอยู่บนรากฐานของหลักเกณฑ์ทางนิติศาสตร์อย่าง
 แท้จริง

ประเทศไทยก็ได้รับกระแสคลื่นแห่งอิทธิพลของคนต่างด้าวชาวตะวันตกทำนอง
 เดียวกับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคส่วนนี้ นับตั้งแต่สมัยตอนต้นกรุงศรีอยุธยา คนต่างด้าวเหล่านี้
 นี้ได้นำมาทั้ง ความเจริญและความเสื่อมแก่ประเทศไทย พระมหากษัตริย์ไทยแต่ละยุคแต่ละสมัย
 ก็ได้มีนโยบายปฏิบัติแก่คนชาติตะวันตกในลักษณะผ่อนปรนประนีประนอมระหว่างผลประโยชน์
 ของชาติกับอิทธิพลของชาติมหาอำนาจ วิวัฒนาการของการปฏิบัติต่อคนต่างด้าวในสมัยโบราณ
 ซึ่งเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จนถึงสมัยตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีลักษณะเฉพาะ
 เป็นนโยบายภายในมากกว่าเป็นหลักเกณฑ์ที่มีรากฐานมาจากกฎหมายระหว่างประเทศ แม้ว่า
 ในบางครั้งจะมีการทำข้อมูกพันเป็นลายลักษณ์อักษรทำนองสนธิสัญญา ซึ่งสัญญาจำนวนหนึ่งได้ทำ

ขึ้นระหว่างประเทศไทยกับบริษัทการค้าของชาวยุโรป ซึ่งนักกฎหมายระหว่างประเทศส่วนใหญ่ถือว่าสัญญาทำนองนี้ไม่มีลักษณะเป็นข้อผูกพันระหว่างประเทศ แม้ในกรณีที่มีสัญญาระหว่างรัฐ เมื่อเกิดเหตุการณ์ผันแปรในแผ่นดินมีผลให้ฝ่ายไทยทำการขับไล่คนต่างค้าที่ไม่พึงประสงค์ออกไปจากประเทศ การประท้วงหรือการตอบโต้โดยผลแห่งการละเมิดสัญญาก็มิได้เกิดขึ้น

ต่อมาเมื่อความคิดเห็นในทางกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งมีบ่อเกิดจากการยอมรับธรรมตะวันตกรูปเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอนยิ่งขึ้น สนธิสัญญาได้ถูกนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการคุ้มครองสิทธิของคนต่างค้าอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยก็ได้รับเอาอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก การปฏิบัติต่อคนต่างค้าได้อยู่นบนรากฐานแห่งหลักเกณฑ์ตามสนธิสัญญาและหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ต่อเมื่อรัฐได้ตรากฎหมายเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยแก่บ้านเมืองออกก็เข้มมากขึ้น สิทธิของคนต่างค้าส่วนใหญ่อิงถูกกำหนดไว้ในกฎหมายภายใน ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าในการบัญญัติกฎหมายภายในเกี่ยวกับคนต่างค้า อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกรูปมีอยู่เหนือความคิดเห็นของผู้บัญญัติกฎหมายไม่มากนัก นอกจากนั้นแนวความคิดเห็นในส่วนที่เป็นหลักเกณฑ์กฎหมายระหว่างประเทศย่อมมีอิทธิพลต่อผู้กำหนดนโยบายและปฏิบัติต่อคนต่างค้าอีกด้วย ทั้งนี้ภายในการศึกษาส่วนที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการแห่งสิทธิของคนต่างค้าในประเทศไทยจึงอาจแยกพิจารณาเป็นสองสมัย คือ สมัยอดีต และสมัยปัจจุบัน

๑. สิทธิของคนต่างค้าในอดีตกาล

๑.๑ ข้อสันนิษฐานสมัยกรุงสุโขทัย

ประเทศไทยมีฐานะเช่นเดียวกับประเทศต่าง ๆ ในสังคมนานาชาติ เมื่อมีความเป็นปึกแผ่นและอิสระแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็เกิดขึ้น และผลธรรมคาที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์นี้คือการไปมาหาสู่กันระหว่างสมาชิกของรัฐ เมื่อมีชนต่างชาติเข้ามาในดินแดนไทย ฐานะของคนต่างค้าในประเทศไทยก็เกิดขึ้น และเกิดเป็นสิทธิของคนต่างค้าติดตามมา

^๑ ภูหน้า ๒๒๐ ของวิทยานิพนธ์นี้.

ก่อนที่ประเทศไทยจะมาตั้งหลักแหล่ง เป็นอาณาจักรถาวรในดินแดนสุวรรณภูมิแห่งนี้ ไทยได้เคยมีประวัติสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน โดยได้เคยตั้งอาณาจักรที่เข้มแข็งอาณาจักรหนึ่งชื่อน่านเจ้า เมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐ และได้ครองความเป็นอิสระอยู่จนเข้าสู่ยุคชนเผ่ามองโกลเข้าปกครองประเทศจีน ไทยได้ถอยมาตั้งอาณาจักรในดินแดนสุวรรณภูมิ จนในปี พ.ศ. ๑๙๘๑ พระเจ้าขุนศรีอินทราทิตย์จึงได้สถาปนาราชอาณาจักรไทยขึ้นที่เมืองสุโขทัย

ฐานะของคนต่างเผ่าหรือคนต่างคำวในสมัยโบราณจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนี้เป็นไปตามข้อสันนิษฐานจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งหลักฐานในส่วนที่เกี่ยวกับลัทธิของคนต่างคำว โดยตรงก็ไม่สู้จะมีเท่าใดนัก

ในสมัยโบราณความไม่สะดวกในการคมนาคม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐจึงยังไม่แพร่หลาย ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐแม้จะเป็นการติดต่อกันระหว่างคนต่างเผ่าก็เป็นไปในลักษณะของคนที่มีความแตกต่างระหว่างเผ่าพันธุ์ไม่มากนัก ความคล้ายคลึงกันทั้งด้านภาษาขนบธรรมเนียม ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ในยามปกติชนต่างกลุ่มหรือต่างเผ่าก็จะไปมาหาสู่กันโดยอิสระเสรี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามอัธยาศัย มีการทำสงครามก็เพื่อชิงความเป็นผู้นำของกลุ่มชน ปัญหาเกี่ยวกับฐานะของคนต่างคำวจึงเป็นปัญหาทางการเมืองมากกว่าปัญหาทางกฎหมายและส่วนใหญ่มักเป็นปัญหาในทางปฏิบัติ

ตามประวัติของไทยโบราณได้มีการติดต่อกับแว่นอื่นๆ ซึ่งมีอาณาเขตใกล้เคียงกันด้วยสัมพันธ์ไมตรีอันดี การเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศที่อยู่ห่างไกลออกไป ตามหลักฐานในทางประวัติศาสตร์กล่าวว่าได้เริ่มในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยการเริ่มต้นของพระเจ้าหงวนสีโอวฮ่องเต้ แห่งราชวงศ์ซ่งใน ประเทศจีน ได้ส่งทูตมาทำหนังสือสัญญาทางไมตรีที่กรุงสุโขทัยในปี พ.ศ. ๑๘๒๕ และพระเจ้ารามคำแหงเองได้เสด็จไปยังประเทศจีนถึงสองครั้งและได้นำขางฝีมือทำถ้วยชามจากประเทศจีนมายังกรุงสุโขทัยด้วย^๒ นอกจากความสัมพันธ์กับประเทศจีนในทางเศรษฐกิจแล้วยังได้มีความสัมพันธ์กับประเทศลังกาในทางศาสนาด้วย

^๒ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, ประวัติการทูตไทย

(พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์) ๒๕๐๓) หน้า ๔ - ๕

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างกรุงสุโขทัยในทางเศรษฐกิจกับประเทศจีน และในทางศาสนาก็ได้เริ่มขึ้นในสมัยนี้ แต่ความยากลำบากในการคมนาคมตลอดจนภัยอันตรายต่าง ๆ จากการเดินทางที่มาจากดินแดนทางไกล จำนวนของคนต่างด้าวจึงมีปริมาณจำกัด การติดต่อจึงมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแห่งแคว้นแคว้นที่มีอาณาเขตติดต่อกันซึ่งมีความคล้ายคลึงกันด้านวัฒนธรรมเผ่าพันธุ์ ทำให้ปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อคนต่างด้าวไม่สู้จะมีมากนัก อย่างไรก็ตามก็มิได้มีร่องรอยของการกำหนดสิทธิของคนต่างด้าวปรากฏไว้สำหรับเป็นข้อสันนิษฐานอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อสันนิษฐานซึ่งมีรากฐานจากข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง

ในสมัยกรุงสุโขทัยนี้ ผู้ที่มาพึ่งพระโพธิสมภารจะได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นอันดี และมีสิทธิเสรีภาพไม่ต่างกับชาวกรุงสุโขทัยแม่แต่น้อย หลักฐานแห่งข้อสันนิษฐานนี้ คือ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งสันนิษฐานว่าได้เริ่มจารึกขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๘๒๘ ถึง ๑๘๓๕ ศิลาจารึกนี้นับว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญของไทย เพราะประกอบด้วยข้อความในเชิงประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และอักษรศาสตร์^๓ ในส่วนที่เกี่ยวกับนิติศาสตร์ ทานศาสตราจารย์ พระยานิติศาสตร์ - ไปศาลย์ มีความเห็นว่า

^๓ หลวงวิจิตรวาทการ, จารึกพ่อขุนรามคำแหงกับคำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการ, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๕๗), หน้า ๕๕.

ข้อความในศิลาจารึกตั้งแต่ตอนที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๕ ไปจนถึงบรรทัด
สุดท้าย และตั้งแต่ตอนที่ ๒ บรรทัดแรก ตลอดจนบรรทัดสุดท้ายกับ
ทั้งตอนที่ ๓ ตลอดทั้งถ่าน และตอนที่ ๔ ตั้งแต่บรรทัดแรกจนบรร
ทัดที่ ๑๖ นั้น ล้วนแต่เป็นข้อบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายบ้านเมือง
อาคายนานาจอหนาท้องประมุขและราษฎรพลเมือง

ความคิดที่ว่าข้อความในศิลาจารึกนี้มีลักษณะ เป็นบทบัญญัติของกฎหมายนี้ได้รับการ
สนับสนุนจากท่านศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช โดยท่านได้ให้ความเห็นเดิมว่า
ศิลาจารึกนี้น่าจะถือได้ว่าเป็นปฐมรัฐธรรมนูญของไทย และในเอกสารเกี่ยวกับการปกครอง
บ้านเมือง ซึ่งแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยของบ้านเมืองในแผ่นดินพ่อขุนรามคำแหง
นอกจากนี้ท่าน ดร. สมปอง สุจริตกุล ได้ยืนยันความคิดนี้โดยกล่าวว่า ศิลาจารึกนี้เป็นหลัก
ประกันเสรีภาพขั้นมูลฐานของบุคคลซึ่งเป็น "ประกาศิตแห่งสิทธิมนุษยชน" ^๖ บัญญัติไว้เป็นลาย
ลักษณ์อักษร

ในบรรดาข้อความแห่งศิลาจารึกซึ่งมีลักษณะกฎหมายว่าด้วยการให้ความคุ้มครอง
แก่ราษฎรนี้ไม่มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่ามีการเลือกปฏิบัติแก่คนต่างค่างแต่อย่างใด หากจะ
สันนิษฐานว่าในสมัยสุโขทัยยังไม่มีความคิดในเรื่องนี้ก็ไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น เพราะความคิด
ของคนสมัยโบราณที่ถือว่าคนต่างค่างเป็นศัตรูและไม่มีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองนั้นเกือบ
เป็นความรู้สึตามธรรมชาติของมนุษย์ที่เคียว แต่ด้วยความเจริญทางด้านการศึกษาและการปกครองและ
วัฒนธรรมถึงระดับสูงสุดนี้สมัยนี้อาจเป็นผลให้แนวความคิดในเรื่องการปฏิบัติต่อคนต่างค่าง
ก็คงจะได้รับการพัฒนาสู่ระดับสูงสุดอันเป็นผลให้ความคุ้มครองที่ให้ไว้ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะ

^๕ พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, คำสอนชั้นปริญญาตรีประวัติศาสตร์กฎหมายไทย,
(พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๒) หน้า ๓๑.

^๕ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, "ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง", ประชุมแปลถกและคำ
อภิปรายของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, เล็ก อุทุมศรี รวบรวม (พระนคร: รามสาส์น, ๒๕๐๕) หน้า ๕๓๓-๕๓๕.

^๖ Declaration of the right, of man," Sompong Sucharitkul, the
Rule of Law under the Legal System of Thailand (1957), p. 130

พลเมืองที่เป็นชาวสุโขทัยเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงราษฎรทั่วไปแห่งดินแดนแคว้นอื่น ๆ ซึ่งพำนักอยู่ในกรุงสุโขทัยด้วย ข้อสันนิษฐานนี้มีรากฐานมาจากการแปลความแห่งข้อความในศิลาจารึกนี้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อความในศิลาจารึกค้ำที่ ๑ บรรทัดที่ ๒๔ ถึง ๓๐ มีแนวโน้มนำแสดงให้เห็นถึงความอนุเคราะห์แก่คนต่างค้ำที่ได้มาสวามิภักดิ์คือสุโขทัยและบรรทัดที่ ๑๘ ถึง ๒๑ เป็นเรื่องที่แสดงความคุ้มครองในทางการค้าแก่คนต่างค้ำที่ทำการค้าขายในกรุงสุโขทัย

๑.๑.๑ การให้พระบรมโพธิสมภาร

ในเบื้องต้นเมื่อพิจารณาข้อความในศิลาจารึก ก็จะพบข้อความที่กล่าวถึงชนชาติอื่นซึ่งมีชาวไทย "พ่อขุนรามคำแหง ลูกพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นขุนในเมืองศรีสัชชนาลัย ทั้งมากาลาและไทย เมืองไค้หล้าฟ้า... ไทยชาวลาชาของมาออก"^๗

สำหรับข้อความในศิลาจารึกที่แสดงให้เห็นเป็นหลักเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องการให้พระบรมโพธิสมภารแก่ผู้มาสวามิภักดิ์ว่า

"คนใดซึ่งเข้ามาหา พาเมืองมาสู่ ช่วยเหลือเพื่อกู มันทมีช้าง
มันทมีม้า มันทมีวัว มันทมีนาง มันทมีเงิน มันทมีทองไหมแกมั้น ชวยม้นตาง
เป็นบ้าน เป็นเมือง"^๘

ซึ่งหมายความว่าในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้นได้แผ่อาณาเขตไปมากมาย ผู้ครองนครต่าง ๆ ที่รู้จักตัวว่าอ่อนแอก็มายอมเป็นเมืองขึ้น และในขณะเดียวกันเมื่อผู้ใดมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารก็โปรดให้ช่วยเหลือเกื้อกูล ซากเหลืออะไรก็ทรงให้เพิ่มเติม แม้นบ้านเมืองเขาจะเป็นภัยประการใดก็ช่วยยี่ หักฉับฟื้นคืนตัวได้ ข้อความตอนนี้มีลักษณะเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ โดยถือว่าผู้มาสวามิภักดิ์เป็นผู้ลี้ภัยทางการเมืองไม่ให้อาโหมกันและได้ประโยชน์จากผู้นั้นก็ให้ทรัพย์สินตอบแทนควรแก่กรณี^๙

^๗ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ค้ำที่ ๘. กุ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เรื่อง เคิม, หน้า ๕๕๕

^๘ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ค้ำที่ ๑. กุเรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๙ พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, เรื่อง เคิม. หน้า ๖๔ - ๗๑.

๑.๑.๒ สิทธิในการประกอบการค้า

นอกจากข้อความที่เป็นการบัญญัติให้ความอนุเคราะห์แก่คนต่างด้าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว
ยังมีบทบัญญัติโดยเฉพาะในเรื่อง เกี่ยวกับการประกอบการค้าไว้ว่า

เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบุเอาจกอบใน
ไพร่ลูกทาง เพื่อนจงว่าไปค้า ชีมนำไปขาย ใครจักใครค้าชานคา
ใครจักใครคามา คา ใครจักใครค้าเงือนคา ทองคา"

คำว่า จ กอบ หรือจกอบเป็นภาษาเขมรแปลว่าภาษีชนิดหนึ่งที่เก็บแก่ผู้นำสัตว์และ
ข้าวของไปขายในที่ต่าง ๆ หรือหมายความถึงภาษีที่เก็บแต่สัตว์และสิ่ง ของซึ่งนำเข้ามาจำหน่าย^{๑๐}

ดังนั้น ความตอนนี้จะหมายความว่า กรุงสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรือง พืชพันธุ์
ธัญญาหารบริบูรณ์ ไม่มีการเก็บภาษีนระหว่างทาง^{๑๒} หรืออีกนัยหนึ่ง เป็นข้อห้ามไม่ให้เก็บ
ภาษีค่านภายในประเทศและจกอบซึ่งเป็นภาษีชักส่วนสินค้า^{๑๓} และได้อนุญาตให้ราษฎรทำ
การค้าขายได้โดยเสรีไม่มีการผูกขาด^{๑๔} ซึ่งแสดงว่าสมัยสุโขทัยให้เสรีภาพแก่การค้าอย่าง
เต็มที่ โดยพ่อขุนรามคำแหงได้ส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศด้วยการเลิกเก็บจกอบนี้เสีย
เป็นการ เปิดโอกาสให้ทั้งพ่อค้าไทยและต่างด้าวนำสินค้าเข้ามาและออกจากสุโขทัยได้โดยไม่
ต้องเสียอากรใด ทั้งยังได้อนุญาตให้เกินทางไปมาโดยเสรีปราศจากข้อจำกัดควย^{๑๕}

^{๑๐} ผดุง ชันยางกูร, "สิทธิของขุนนางต่างด้าวตามสนธิสัญญา", วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
ภาค ๒ ทาง การทูต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มปป. หน้า ๓๑.

^{๑๑} ศิลปจารึก พ่อขุนรามคำแหง คำนที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๘ ถึง ๒๑ ม.ร.ว.เสนีย์
ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า ๕๘๖

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

^{๑๓} พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, เรื่องเดิม หน้า ๕๑.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๕๑.

^{๑๕} ผดุง ชันยางกูร, เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

๑.๒ สมัยกรุงศรีอยุธยา

พระเจ้าอู่ทองได้ตั้งเมืองหลวงใหม่ที่กรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๘๓ ในยุคต้นของกรุงศรีอยุธยาไทยได้มีการติดต่อกับประเทศใกล้เคียงและได้มีการติดต่อกับเขมรมากกว่าในสมัยกรุงสุโขทัย สัมพันธภาพในด้านการค้าและวัฒนธรรมซึ่งมีกับประเทศในภาคพื้นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจีน อินเดีย และ ลังกา ก็คงดำเนินไปด้วยดีตลอดมา ความคล้ายคลึงกันในด้านศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประกอบกับการติดต่อกำเนินกันในลักษณะอันมีมิตรทำให้ชนชาติเหล่านี้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่ต่างไปจากคนไทยทั้งในทางสังคมและทางกฎหมาย เมื่อคนต่างด้าวประเภทนี้สามารถปรับตัวให้มีความเป็นอยู่อย่างคนไทยแล้ว บทบาทของคนต่างด้าวประเภทนี้จึงมีไม่มากนัก ในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ในทางตรงกันข้ามคนต่างด้าวที่มีความสำคัญในสมัยนี้ได้แก่ชนชาติยุโรปตะวันตก ซึ่งได้เริ่มเข้ามาในตอนกลางสมัยกรุงศรีอยุธยาและได้ทวีความสำคัญขึ้นเป็นลำดับในตอนปลายของสมัยกรุงศรีอยุธยา คนต่างด้าวประเภทนี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากคนไทยทั้งในด้านรูปร่าง ลักษณะภายนอก ภาษาและวัฒนธรรม การทำความเข้าใจกันเป็นไปอย่างลำบาก จึงเป็นการยากที่ไทยจะให้ความไว้วางใจถึงกับให้สิทธิเท่าเทียมกับคนไทยในทำนองที่ได้ให้แก่คนผิวพรรณเดียวกัน ชนชาวยุโรปจึงได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากคนไทย

สิทธิของคนต่างด้าวในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้หาได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันทั้งหมดทุกชาติไม่ นอกจากความแตกต่างแห่งการเลือกปฏิบัติระหว่างชนชาติเอเชียและชนชาติยุโรปดังกล่าวแล้ว ในระหว่างชนชาติยุโรปด้วยกันยังได้รับสิทธิไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิตามสนธิสัญญา ทั้งนี้เนื่องด้วยความแตกต่างในด้านอิทธิพลทางการเมืองและข้อเรียกร้องของชาติที่เกี่ยวข้องเองและด้วยนโยบายแห่งบรรพบุรุษในการเลือกให้สิทธิทางสนธิสัญญาแก่คนต่างด้าว เพื่อการรักษาไว้ซึ่งดุลแห่งอำนาจของชาติที่มีอิทธิพลต่างๆ ที่อยู่ในประเทศไทย เป็นการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกราชของชาติไทย ดังนั้นเพื่อให้ประจักษ์ถึง สาระสำคัญแห่งสิทธิตลอดจนอิทธิพลทางการเมืองของคนต่างด้าวในสมัยนี้ จึงควรที่จะพิจารณาบทบาทของคนต่างด้าวเป็นรายประเทศที่มี ซึ่งเริ่มจากประเทศโปรตุเกสชาวยุโรปชาติแรกที่ทำการค้าติดต่อกับประเทศไทย และถือได้ว่าเป็นการเปิด

ศักราชแห่งความสัมพันธ์อันมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ชาวอังกฤษ ชาวฮอลันดาและชาวฝรั่งเศส ซึ่งมีบทบาทในทางการเมืองในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างมาก

๑.๒.๑ อิทธิพลของชนต่างชาติ

๑.๒.๑.๑ ชนชาติโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกสได้เริ่มเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โดยการริเริ่มของอุปราชของโปรตุเกสในอินเดีย โดยที่โปรตุเกสยึดเมืองมะละกาได้เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๕๒ และทราบว่าเมืองมะละกาเคยเป็นของไทยมาก่อนจึงได้ส่งทูตโดยสารเรือสำเภามาแจ้งบรรณาการมาถวายกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ สมพันธไมตรีได้เจริญขึ้นเป็นลำดับจนได้มีการแลกเปลี่ยนสาสน์ระหว่างสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ กับพระเจ้ามานูแอลแห่งโปรตุเกส และได้มีการทำสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกันขึ้น ความสัญญานับนี้โปรตุเกสรับจัดหาปืน กระสุนดินดำให้ไทย และรับรองสิทธิชาวไทยในการตั้งหลักแหล่งที่เมืองมะละกา ส่วนไทยรับจะอำนวยความสะดวกในทางการค้าและให้สิทธิพิเศษบางประการแก่ชาวโปรตุเกส ซึ่งรวมทั้งการอนุญาตให้เข้ามาทำการค้าตั้งหลักแหล่งการค้า และปฏิบัติการทางศาสนาในประเทศไทยได้โดยเสรี สัญญานับนี้นับเป็นสัญญานับแรกที่ประเทศไทยทำกับประเทศยุโรป

ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาในสมัยนี้มีทั้งพ่อค้า และผู้ชำนาญการทางทหาร มีจำนวนประมาณสามร้อยคน และได้มีตัวแทนทำการค้าที่นครศรีธรรมราชและปัตตานี การค้าส่วนใหญ่ได้แก่ ข้าว ดีบุก งาช้าง กายาน คราม ครั่ง และไม้ฝาง

๑.๒.๑.๒ ชนชาติฮอลันดา

ชาวฮอลันดาได้เข้ามาติดต่อกับไทยและตั้งสถานการค้าขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๗ ในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วัตถุประสงค์ของชาวฮอลันดา

^{๑๖} Sir John Bowring, The King and People of Siam, Vol.2 (London, 1969), p.56.

^{๑๗} สมจย อนุমানราชชน, การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชม, ๒๔๕๓), หน้า ๕.

^{๑๘} Francis H. Giles, "Analysis of Van Vliet's Account of Siam," Journal of Siam Society (20:2), p.30.

ที่เข้ามาติดต่อกับไทยก็เพื่อที่จะทำการค้าขายกับจีนและญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะมีพ่อค้าจีนและญี่ปุ่น
เข้ามาประเทศไทยเสมอ ในขณะที่เดียวกันไทยก็มีความประสงค์จะได้รับความสนับสนุน
จากฮอลันดาเพื่อเป็นคู่ถ่วงอำนาจของโปรตุเกส สมพันธภาพระหว่างไทยกับฮอลันดาได้
ดำเนินไปคืบคืบ ในปี พ.ศ. ๒๑๘๒ พระเจ้าเอกาทศรถได้ส่งทูตไทยไปเจริญสัมพันธไมตรี
ณ สำนัก Stadhouders Matrice แห่งกรุงเฮก^{๒๐} สถานที่การค้าของชาวฮอลันดาได้ทวี
ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้นเป็นลำดับ ชาวฮอลันดามีอิทธิพลแต่เพียงบทบาทในทาง การค้าเท่านั้น
ยังได้มีบทบาททางการเมืองอีกด้วย ฮอลันดาได้ให้ความช่วยเหลือไทยในการปราบปราม
ปัตตานีแข็งเมือง^{๒๑} แต่ได้เคยปฏิเสธที่ไทยขอความช่วยเหลือจากฮอลันดาให้ช่วยรบเขมร
ซึ่งกำเริบในระหว่างที่ไทยมีศึกกับพม่าในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ในราวปี พ.ศ. ๒๑๖๓^{๒๒}

ในปี พ.ศ. ๒๑๘๗ พระเจ้าเฮนรีแห่งฮอลันดาได้ส่งเรือนำสารเข้ามาถวายพระ
เจ้าปราสาททอง เพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรี ชาวฮอลันดาได้รับอนุญาตให้ตั้งสถานีการค้าย่อย
ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และได้สิทธิผูกขาดในทางการค้า^{๒๓} ชาวฮอลันดาได้ประกอบการค้าใน
เชิงเอารัดเอาเปรียบและแสวงหาประโยชน์แก่ฝ่ายเดียวจึงเกิดการทะเลาะวิวาทกับฝ่ายไทย
อยู่เนือง ๆ และได้เสนอข้อเรียกร้องต่าง ๆ มากมาย จนเกิดเหตุการณ์คับขันขึ้นในปี พ.ศ.
๒๑๘๒ เมื่อข้อเรียกร้องไม่ได้รับการปฏิบัติตาม วันอะเลียด (Van Vliet) ผู้ดูแลสถานี
การค้าโคซัวเรียกกองทัพเรือเข้าโจมตีกรุงศรีอยุธยา^{๒๔} คำขู่นี้ได้เป็นที่ชกเคืองพระราชา
หฤทัยของพระเจ้าปราสาททองยิ่งนัก ได้โปรดให้จับตัว วันอะเลียด พร้อมทั้งยึดสถานีการค้า

^{๑๙} Ibid., p. 12.

^{๒๐} Ibid.

^{๒๑} ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง, สมัย อุนมานราชชน, เรื่อง เกม, หน้า ๔๘.

^{๒๒} Ibid., p. 22.

^{๒๓} Ibid.

^{๒๔} สมัย อุนมานราชชน, เรื่อง เกม, หน้า ๔๘.

ไว้ และจะประหารชีวิต วันจะเสียด แต่ในที่สุดก็มีการประนีประนอมกัน อิทธิพลและท่าที
 ที่คุกคามของ ฮอลันดาหาได้ลดลงแต่ประการใดไม่ ครั้นถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 ฮอลันดาได้เสนอขอ เรียกร้อง เพื่อจะได้สิทธิในทางการค้าหลายประการ แต่ไม่สมประสงค์
 ประกอบกับมีเหตุการณ์กรณีสาวจีนยกพวกปิดล้อมสถานีการค้าของ ฮอลันดา ฮอลันดาจึงได้ถือ
 เป็นสาเหตุยกทัพเรือ เข้าปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยา ไทยไม่มีกำลังพอที่จะขัดขืน จึงจำต้อง
 ยอมผ่อนผันให้ตามที่ฮอลันดาเรียกร้อง ^{๒๕} ข้อตกลงที่ไทยยอมให้แกฮอลันดาเป็นสัญญาระหว่าง
 ไทยกับบริษัท อีสต์อินเดียนของฮอลันดา (Dutch United East India Company)
 ซึ่งทำขึ้นเป็นเอกสารสองฉบับ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๐๗ มีลักษณะเป็นการเริ่มแรก
 แห่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย ^{๒๖} ในเอกสารฉบับแรกมีใจความสรุปว่า ในกรณี
 ที่ถูกจ้าง ของบริษัทกระทำความผิดทางอาญาอย่างร้ายแรง ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยส่งตัวผู้กระทำ
 ผิดนั้นให้หัวหน้าของบริษัทเป็นผู้พิจารณาโทษตามกฎหมายของฮอลันดา ถ้าหัวหน้าของบริษัทเอง
 กระทำความผิดคนไทยก็ให้พระมหากษัตริย์ไทยจับตัวไว้แล้วแจ้งไปยังผู้ว่าการสถานีการค้าของ
 บริษัทซึ่งตั้งอยู่ที่ชะวาก ในบ้านการค้าไทยจะต้องให้ฮอลันดาทำการค้าโดยเสรีสามารถติดต่อ
 ซื้อขายกับราษฎรได้โดยตรง และฮอลันดาจะเสียดจังกอบและฤชาตามธรรมเนียมโดยไทยจะ
 ไม่เพิ่มอัตรา ทั้งไทยจะต้องไม่ให้ชาวจีนเป็นคนประจำเรือ หากเรือลำใดมีชาวจีน ฮอลันดา
 มีสิทธิเข้ายึดเป็นของตนได้ ฮอลันดาจะได้สิทธิผูกขาดในสินค้าขาออก คือ หนึ่ง กวางและหนึ่ง
 โคนแควเดี่ยว ^{๒๗} นอกจากนี้ยังมีข้อตกลงอีกว่าถ้าลูกหนี้ของบริษัทไม่ยอมชำระหนี้ เจ้าหน้าที่
 ฝ่ายไทยต้องช่วยเหลือโดยจับลูกหนี้มาถ่วงตัวไว้จนกว่าจะชำระหนี้เสร็จ ในกรณีที่บริษัทไม่ได้
 รับผิดชอบหนี้เต็มจำนวน เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจะต้องมอบตัวลูกหนี้แก่บริษัท ^{๒๘}

^{๒๕} W.A.R. Wood, A History of Siam, 2nd ed. (Bangkok: The Siam Bannakich, 1933), p.167.

^{๒๖} พลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เรื่องเดิม, หน้า ๑๖

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๒๘} หลวงสิทธิสยามการ, สัญญาทางไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ, คำสอน
 ชั้นปริญญาโท (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๕) หน้า ๑๐.

จากสาระสำคัญในสัญญาจะเห็นว่า เป็นสัญญาที่ฝ่ายฮอลันดาได้รับเอกสิทธิหลายประการ โดยฝ่ายไทยหาได้รับประโยชน์ตอบแทนแต่ประการใดไม่ การที่ไทยต้องยอมตามสัญญาที่มีลักษณะเสียเปรียบเช่นนี้ก็เพื่อความราบรื่นและความปลอดภัยของประเทศ ทั้งนี้ก็เพราะฮอลันดากำลังมีอิทธิพลเฟื่องฟูในภาคตะวันออกเฉียงใต้เมืองขึ้นไว้หลายแห่ง แต่อย่างไรก็ดี สัญญานี้ยังมีใก่กอนสิทธิให้แกชาฮอลันดาในประเทศไทยอย่างจริงจัง เพราะสิทธิพิเศษตามสัญญาคง กล่าวมีชั่วคราวระยะเวลาอันสั้น ในปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ความยุ่งยากทางการ เมืองอันมีปทุมเทจจากการแทรกแซงกิจการภายในของคนต่างคามมีผลให้สถานะการค้าของฮอลันดาไต่ปีกลงในปี พ.ศ. ๒๒๒๘^{๒๘} สิทธิพิเศษตามสัญญานี้ก็ไต่สิ้นสุดลงด้วย

๑.๒.๑.๓ ชนชาติอังกฤษ

ประเทศอังกฤษได้เริ่มเกี่ยวข้องกับดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงในราวสมัยแผ่นดินของพระเจ้าอลิซาเบธที่ ๑ โดยการขยายตัวทางการค้าของบริษัท อีสต์อินเดีย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๔๓ ในแผ่นดินของสมเด็จพระเอกาทศรถ โทมัส เฮสติงตัน ได้เข้าเฝ้าและถวายพระราชสารันของพระเจ้าเจมส์แห่งอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๕๕ อันเป็นการเปิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษ การมาของชาวอังกฤษก็มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า เช่นเดียวกับชนชาติยุโรปอื่น ๆ และจุดประสงค์สำคัญก็เพื่อที่จะจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของอังกฤษมากกว่าเป็นการค้าขายระหว่างประเทศในทวีปเอเชีย^{๓๐}

พ่อค้าชาวอังกฤษได้รับการต้อนรับจากพระมหากษัตริย์ไทยอย่างดียิ่ง และปรากฏว่าได้รับพระราชทานของที่ระลึกทุกคน ได้รับอนุญาตให้ทำการค้าและตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้ และยังได้รับพระราชทานบ้านหลังหนึ่งให้ใช้เป็นสถานการค้าด้วย^{๓๑} ต่อมา

^{๒๘} Ibid., p. 73.

^{๓๐} Ibid.

^{๓๑} ทรงศรี อัจจอรุณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖) - หน้า ๗.

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อังกฤษได้เปิดสถานีการค้าขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. ๒๒๐๘ สมเด็จพระนารายณ์ทรงสนพระทัยที่จะได้อังกฤษไว้เป็นพันธมิตรเพื่อเป็นคู่แข่งอำนาจของชาวฮอลันดา ไท่ทรงให้สิทธิพิเศษในการซื้อสัมภาระตามหัวเมืองภาคใต้ ทั้งจะทรงยกเมืองปัตตานีให้สร้างเป็นเมืองป้อมปราการท่านอง เคียงกับเมืองมัทราซในอินเดีย แต่อังกฤษมีจุดประสงค์ที่จะขายสินค้าของตนจึงต้องการวางข้อผูกมัดให้ไทยซื้อสินค้าจากบริษัท อีสต์อินเดียเป็นจำนวนแน่นอนแต่ละปี ซึ่งไทยไม่อาจรับข้อเสนอนี้ได้ ในขณะที่เดียวกันอังกฤษก็ได้สนใจในข้อเสนอของไทยเกี่ยวกับการสร้างป้อมปราการมากขึ้น^{๓๒} เมื่อทูตฝรั่งเศสได้เข้ามาขอเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ความจำเป็นที่จะได้อังกฤษไว้เป็นพันธมิตรก็หมดไป ประกอบกับสถานีการค้าของบริษัท อีสต์อินเดีย ในกรุงศรีอยุธยาเองได้ประสบความยุ่งยากเพราะเกิดการทุจริตภายในและขาดการสนับสนุนจากพลคอน ซึ่งเคยให้ความสนับสนุนแต่แรกและได้แปรพักตร์ให้การสนับสนุนแก่ฝรั่งเศส นอกจากเหตุการณ์ภายในของบริษัทเองแล้ว ในเวลาไล่เลี่ยกันนั้นได้เกิดเหตุการณ์สู้รบระหว่างไทยกับเรือสินค้าอังกฤษที่เมืองมะริด แต่เจ้าเมืองมะริดฝ่ายไทยได้ป้องกันไว้ได้ เหตุการณ์นี้ทำให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับบริษัท อีสต์อินเดีย สนธิสัญญาทางการค้าที่ทำได้ก็ถูกประกาศล้มเลิก เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๒๓๐^{๓๓} เหตุการณ์นี้ได้ลุกลามต่อไปเพราะไทยอ้างว่าได้ประกาศสงครามกับอังกฤษแต่เป็นการประกาศสงครามกับบริษัท อีสต์อินเดีย ประกอบความมีสัมพันธภาพที่แน่นแฟ้นกับฝรั่งเศส นับแต่นั้นมาสัมพันธภาพระหว่างไทยกับอังกฤษก็สิ้นสุดลง แม้อังกฤษครีโยไทยจะทรงยินดีต้อนรับและให้สิทธิพิเศษ ก็มีเรือสินค้าของอังกฤษเข้ามาค้าขายเพียงประปรายเท่านั้น^{๓๔} ชาวอังกฤษได้มี

^{๓๒} พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐.

^{๓๓} สมัย อุนมานราชชน, เรื่องเดิม, หน้า ๒๒.

^{๓๔} John Anderson, English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century (London: Kagan, Paul Trench Trubner, 1890), p.20.

บทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยต่อมาในยุครัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บริษัทอังกฤษไม่พอใจที่พ่อลคอนโคชักชวนลูกจ้างของบริษัทออกจากบริษัทเข้ารับราชการเมื่อไทยรบพม่าใน ๒๒๐๗ ฮอลันดาเอากองทัพเรือปิดปากแม่น้ำ สมเด็จพระนารายณ์จำต้องยอมไม่แข่งกับฮอลันดา อังกฤษเห็นฮอลันดาแข็งเมืองก็คิดจะเอาเมืองมะริดและตะนาวศรี เพื่อไม่ให้ไทยแข่งอังกฤษ แต่ในไม่ช้าอังกฤษก็มายุ่งอยู่กับการเมืองของตนเอง เพราะ "การปฏิวัติพิเศษ" จะบังเกิดขึ้น อังกฤษจึงจะไม่เกี่ยวข้องกับและขาดการติดต่อกับไทยไปเสียตั้ง ๑๕๐ ปี^{๓๕}

๒.๑.๑.๔ ชนชาติฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสได้เริ่มความสัมพันธ์กับไทยในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ไทยประสงค์จะได้พันธมิตร เพื่อลดอิทธิพลของชนชาติฮอลันดาในขณะที่ยาอังกฤษไม่อาจเป็นหลักประกันในเรื่องนี้ได้ สำหรับฝ่ายฝรั่งเศสพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ประมุขของฝรั่งเศสทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกศาสนาในิกายโรมันคาทอลิก ทรงเป็นศัตรูกับพวกอังกฤษและฮอลันดา ซึ่งถือศาสนาในิกายโปรเตสแตนต์ มีความประสงค์จะให้ชาวไทยนับแต่สมเด็จพระนารายณ์ลงมาเข้ารับศีลในศาสนาในิกายโรมันคาทอลิก ให้เป็นเกียรติยศในการศาสนูปถัมภกอย่างหนึ่ง กับจะอาศัยเมืองไทยหาผลประโยชน์ในทางการค้าขายแข่งอังกฤษและฮอลันดา^{๓๖} เมื่อความประสงค์ที่จะมีสัมพันธภาพมีรากฐานตรงกันดังนี้ชาวฝรั่งเศสพวกแรกเข้ามาในประเทศไทยจึงได้รับการต้อนรับจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอย่างดียิ่ง

ชาวฝรั่งเศสพวกแรกที่เข้ามาในกรุงเทพฯ เป็นพวกบาทหลวง ต่อมาจึงมีพ่อค้า บริษัทอีสต์อินเดียของฝรั่งเศสได้ตั้งสถานการค้าขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ผู้อำนวยการสถานนี้ได้เข้าถวายสาสน์และเครื่องบรรณาการแก่สมเด็จพระนารายณ์

^{๓๕} พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๘), หน้า ๘๒.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๖.

สมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานสิทธิพิเศษในทางการค้าแก่บริษัทหลายประการ ในด้านการเผยแพร่ศาสนาได้พระราชทานที่ดินแก่บาทหลวง เพื่อการสร้างโบสถ์ สุสาน และบ้านเรือนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ทั้งยังมีพระบรมราชานุญาตให้ทำการเผยแพร่ศาสนาได้โดยเสรี ในกรณีที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงให้การสนับสนุนแกกิจการทางศาสนาของชาวฝรั่งเศส นี่เป็นลักษณะที่ต่างไปจากยุคทองประเทศในเอเชียอื่น ๆ ซึ่งก็คึกคักในการเผยแพร่ศาสนา จึงเป็นเหตุให้พวกฝรั่งเศสเข้าจากระองค์ทรงเลื่อมใสศาสนาคริสต์ เซอร์ วาเลีย เคอร์ โชมองต์ ราชทูตจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ใช้ความพยายามอย่างยิ่งที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเปลี่ยนศาสนา แต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะพระองค์ทำไม่ได้โปรดคริสต์ศาสนาดังที่พวกบาทหลวงเข้าใจไม่

อย่างไรก็ดี แม้จะไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์ โชมองต์ ได้รับความสำเร็จอย่างยิ่งทั้งในด้านการค้าและการศาสนา โดยสามารถเจรจาให้ไทยรับข้อเสนอกี่ยวกับการให้ควบคุมครองในด้านการศาสนาและการค้าได้ จนเป็นผลให้มีการทำสัญญาในเรื่องนี้ขึ้นโดยทำเป็นเอกสารสองฉบับที่เมืองลพบุรี^{๓๘}

สัญญาฉบับแรกทำขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ เป็นสัญญาเรื่องศาสนา มีใจความสรุปโดยย่อว่า กษัตริย์ไทยพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มิชชันนารีทำการเผยแพร่ศาสนาได้ทั่วราชอาณาจักรและให้คนไทยเข้ารับศีลได้ตามความสมัครใจ คนไทยที่เข้ารับศีลได้รับการยกเว้นไม่ต้องทำงานในวันอาทิตย์และวันนักขัตฤกษ์ของคริสต์ศาสนา ทั้งยังให้พวกมิชชันนารีทำการสั่งสอนวิชาแก่คนไทยในค่านวิทยาศาสตร์ กฎหมายและวิชาอื่น ๆ ที่ไม่ขัดต่อราชโบายและกฎหมายบ้านเมืองของไทยได้

สัญญาอีกฉบับหนึ่ง เป็นสัญญาเรื่องการค้า ได้ทำขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๒๒๘ สัญญานี้ได้อนุญาตให้ฝรั่งเศสตั้งสถานการค้าได้ในพระราชอาณาจักรไทย ให้เสรีภาพในทางการค้า และยังได้ให้สิทธิพิเศษอื่น ๆ แก่ชาวฝรั่งเศสอีกหลายประการ^{๓๙} กล่าวคือ ชาวฝรั่งเศส

^{๓๘)} E.W. Hutchison, Adventure in Siam in the Seventeenth Century, (London: 1940), p.22.

^{๓๘)} สมจย อุนมานราชชน, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘

^{๓๙)} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ที่ตั้งสถานีการค้าในกรุงศรีอยุธยาได้รับยกเว้นภาษีทั้งภาษีขาเข้าและขาออก มีสิทธิผูกขาดในการค้าสินค้าในเมืองภูเก็ตและเมืองขึ้นของภูเก็ตแต่เพียงผู้เดียว ฝรั่งเศสได้รับมอบเมืองสงขลาและเมืองขึ้นของสงขลาเป็นสิทธิและได้รับอนุญาตให้สร้างป้อมในเมืองนี้ได้ ในเสรีภาพทางการค้ามีข้อจำกัดเพียงเล็กน้อยที่กำหนดว่าสินค้าบางประเภทฝรั่งเศสจะซื้อจากราษฎรโดยตรงไม่ได้ต้องซื้อจากพระคลังหลวงแต่เพียงแห่งเดียว นอกจากนี้ยังได้ให้สิทธิทางศาลท่านองคเียวกัมที่ให้แก่ชาวฮอลันดา กล่าวคือ ฝ่ายไทยยอมรับว่า ในกรณีที่ชาวฝรั่งเศสซึ่งมิได้รับราชการอยู่ในราชสำนักแห่งพระเจ้ากรุงสยาม หรือทำงานอยู่กับเสนาบดีแห่งพระเจ้ากรุงสยามกระทำความผิดโดยการลักทรัพย์ของบริษัทก็ดี ลักทรัพย์ระหว่างกันเองก็ดี หรือกระทำความผิดอื่น ๆ ก็ดี ให้หัวหน้าของบริษัทเป็นผู้พิจารณาตัดสินลงโทษคนฝรั่งเศสที่กระทำความผิดนั้น ในกรณีที่ดูความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่พอใจในคำตัดสินของหัวหน้าบริษัทและไต่รองขอความเป็นธรรมต่อเสนาบดีแห่งสยามแล้ว ก็พึงการดำเนินการตามคำตัดสินนั้นไว้ก่อน จนกว่าจะได้นำคดีขึ้นกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและได้มีรับสั่งจากพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้วจึงทำการพิจารณาคดีต่อไป สำหรับกรณีที่เป็นการผิดที่ชาวฝรั่งเศสไม่ว่าจะเป็นคนของบริษัทหรือไม่ก็ตามกระทำต่อบุคคลซึ่งมิใช่ชาวฝรั่งเศส ก็คือเช่นนี้จะต้องขึ้นศาลไทยทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา แต่หัวหน้าของบริษัทจะนั่งพิจารณาคดีก็ได้ ลักษณะของสัญญาทั้งในเรื่องศาสนาและการค้านี้เป็นสัญญาที่ชาวฝรั่งเศสได้รับประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว ไม่มีลักษณะที่ฝ่ายไทยได้รับประโยชน์ตอบแทนแต่อย่างใด การที่ไทยจำต้องยอมรับเงื่อนไขที่เสียเปรียบท่านองคเียวกัมเพื่อจะได้ฝรั่งเศสไว้เป็นมิตร เพื่อถ่วงอำนาจของฮอลันดา และหวังว่าเมื่อเกิดกรณีบาดหมางกับฮอลันดาฝรั่งเศสจะให้ความช่วยเหลือ สัมพันธภาพระหว่างไทยกับฝรั่งเศสได้ดำเนินไปอย่างแน่นแฟ้นควบคู่การดำเนินพระราชโองบายอันชาญฉลาดสุขุมคัมภีร์ภาพของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำให้ประเทศไทยได้พ้นจากภัยอันตรายจากอิทธิพลของชนชาติยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่คุกคามไทยของฮอลันดาและอังกฤษได้พลอยยุติลงด้วย

๑.๒.๑.๕ ชนชาติอื่น ๆ

ชนชาวต่างถิ่นนอกจากชาว โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และ ฝรั่งเศษ ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในทางการค้าและการเมืองตั้ง กาลแล้ว ยังมีชนชาติอื่น ๆ ที่ได้เข้ามาทำการติดต่อค้าขายและตั้งหลักแหล่งอยู่ในกรุงศรีอยุธยาอีกเป็นจำนวนมาก แต่ชนบางชาติมีความเป็นอยู่อย่างพอควรสามัญ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง จึงไม่สู้จะมีบทบาทในทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชาติจีน ซึ่งได้ติดต่อกับไทยมาแต่สมัยกรุงสุโขทัย มาถึงสมัยอยุธยาก็ยังคงมีเรือสำเภาของจีนไปมาหาสู่อยู่เสมอ มีการติดต่อระหว่างกษัตริย์ไทยกับจีน ชาวจีนได้ตั้งหลักแหล่งมั่นคงในประเทศไทยและมุ่งทำการค้า โดยได้รับการปฏิบัติทำนองเดียวกับชาวไทยทุกประการ นอกจากชนชาติจีนซึ่งเป็นจำนวนมากกว่าชาติอื่น ๆ แล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้บันทึกว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓ ได้ปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ในสงครามยุทธหัตถีซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีชัยชนะต่อพระมหาอุปราชา เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๖ นั้น ก็ได้ปรากฏว่ามีทหารญี่ปุ่นร่วมทำการรบด้วยประมาณ ๕๐๐ คน การติดต่อของประเทศข้างเคียงก็ปรากฏว่ามีอยู่เป็นประจำในยามสันติ ชนชาติของประเทศใกล้เคียงนี้มีฐานะไม่แตกต่างไปจากชาวไทยทั้งใน ด้านสังคมและกฎหมาย นอกจากนี้ยังมีชาวเสปนญ ประเทศเสปนญก็ได้มีสัญญาทางไมตรีและการค้ากับไทยโดยผู้สำเร็จราชการของ เสปนญประจำเมืองมะนิลาได้ส่งทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๕๐ และได้มีชาวเดนมาร์กเข้ามาติดต่อกับค้าขายที่เมืองตะนาวศรีในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งในสมัยนั้นไทยเรียกชาวเดนมาร์กว่า ฟือมาศ

ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏในจดหมายเหตุของบาทหลวง เซเบเรก ซึ่ง เป็นทูตฝรั่งเศษ เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา กล่าวว่า กรุงศรีอยุธยาขณะนั้นมีชนชาติ

๔๑ สมัย อนุমানราชชน, เรื่องเดิม, หน้า ๔๕.

๔๒ พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงษ์ ประพันธ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐.

๔๓ ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐), หน้า ๔.

ต่างภาษามาอยู่ถึงสี่สิบชาติ ในจดหมายเหตุของคณะทูตซึ่งกล่าวปรากฏว่า ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ มีชนชาติต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุธยาที่มารวมต้อนรับคณะทูตในวังหลวงด้วยกันนี้ ปีศานี นาร์ วาทิกะ มุกกะ เคลี มะละกา ชะวา กาวีตี จีน โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปนญ เกนมาร์ก และชาวเมืองสุริก เมืองอังวะ และเมืองหงสาวดี^{๔๔}

๑.๒.๒ กฎหมายเกี่ยวกับคนต่างดาว

เนื่องจากบทบัญญัติกฎหมายไทยในสมัยโบราณได้ถูกทำลายในสมัยกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ เสียเป็นส่วนมาก^{๔๕} บทบัญญัติของกฎหมายที่เหลืออยู่จึงได้รับการรวบรวมขึ้นใหม่ในรัชกาลแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นกฎหมายที่รู้จักกันทั่วไปว่า "กฎหมายตราสามดวง" ซึ่งเป็นการชำระสะสางรวบรวมเอากฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา และพระราชกฤษฎีกาของพระมหากษัตริย์ในกรุงศรีอยุธยาเข้าไว้ในรูปเล่มเดียวกัน มีลักษณะเป็นประมวลกฎหมาย กฎหมายตราสามดวงนี้ถือได้ว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น ทั้งนี้นอกจากส่วนที่ขาดหายไปแล้วกฎหมายที่มีได้รับการบัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรก็ยังมีอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่าพระบรมราชโองการของกษัตริย์มีผลบังคับเป็นกฎหมายจึงหาที่มีความจำเป็นที่จะต้องตรากฎหมายขึ้นบังคับทุกเรื่องไม่

^{๔๔} พ.ศ.อ. (พิเศษ) เทพย์ ชีร์จันทรานนท์, วิเคราะห์วิธีการและปัญหาของการควบคุมคนต่างดาวในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ แผนกวิชาปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๔) หน้า ๑๐.

^{๔๕} ตามหลักฐานปรากฏว่าภายหลังการเสียกรุงแล้ว มีกฎหมายเหลืออยู่เพียงหนึ่งในสามของกฎหมายที่บังคับอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น ดู Tanin Kraivixien, "The Legal System" in The Administration of Justice in Thailand (Bangkok: Thai Bar Association, 1969), P. 2

ในสมัยที่มีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์ทรงสิทธิ
ขาดในแผ่นดินบรมกษัตริย์มิได้ทรงบัญญัติกฎหมายขึ้นอย่างแท้จริง พระราชภาระอันสำคัญของ
พระองค์ คือ ทำให้ความสงบเรียบร้อยมีอยู่แก่ประชาชนพลเมืองของพระองค์โดยแน่นอนและ
มั่นคงสม่ำเสมอ^{๕๖}

ในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและฐานะของคนต่างด้าวที่ทำนองกับเรื่องอื่นๆ โดยทั่วไป
พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงปกครองคนต่างด้าวในเขตชั้นที่สี่มาโดยยาวนานเป็นสุข คน
ต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยจึงเรียกว่าเป็นการเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร อย่างไรก็ตาม
ก็ตีบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับคนต่างด้าวที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและมีปรากฏอยู่ใน
กฎหมายตราสามดวง ก็มีอยู่ตามสมควร แมว่าจะได้บัญญัติอยู่อย่างกระจัดกระจายแทรกตาม
กฎหมายลักษณะต่าง ๆ กฎหมายหลายมาตราก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงฐานะตามกฎหมายของคน
ต่างด้าวโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น ๕ กรณีใหญ่ ๆ คือ การให้ความคุ้มครองแก่คน
ต่างด้าว การควบคุมการเข้าเมืองและการค้าระหว่างประเทศ การใช้กฎหมายจารีตประเพณี
แก่คนต่างด้าว การห้ามหญิงไทยสมรสกับคนต่างด้าว และการควบคุมตรวจตราคนต่างด้าว
เพื่อความปลอดภัยของรัฐ

๑.๒.๒.๑ การให้พระบรมโพธิสมภารแก่คนต่างด้าว

กฎหมายที่ให้ความคุ้มครองแก่คนต่างด้าวผู้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
สมภาร นอกจากจะอยู่ในกิตติจารึกของพ่อขุนรามคำแหงตามข้อสันนิษฐานแล้ว กฎหมายใน
สมัยกรุงศรีอยุธยาได้บัญญัติขึ้นรับรองเป็นลายลักษณ์อักษรด้วย กฎหมายในลักษณะ พระไอย
การอาชญาหลวง (พระไอยการอาชญาหลวง) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ได้รับการสันนิษฐานว่าได้บัญญัติขึ้น
ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ^{๕๗} บัณฑรรคตอนที่ ๑๒๕ ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองแก่คนต่าง
ด้าวซึ่งมาจากประเทศอื่นเข้ามาพึ่งอยู่ในเขตชั้นที่สี่มา โดยห้ามมิให้คนไทยข่มเหงรังแก หาก
คนไทยทำการข่มเหงรังแกก็ต้องถูกลงโทษเสมือนหนึ่งผู้ทรยศต่อบ้านเมือง^{๕๘} รายละเอียด

^{๕๖} ร. แฉง กาศ, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, คำสอนชั้นปริญญาโท (พระนคร:
โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๓๕) หน้า ๒๒.
^{๕๗} พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, เรื่อง เกิม, หน้า ๕๖
^{๕๘} หลวงประดิษฐมนูธรรม, คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล
(พระนคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๓.

ของบทบัญญัตินี้มีดังนี้

มาตราหนึ่ง มีผู้เฝ้าครอบครัวว่าควายข้างมาแก่แหวน ทอง
เงิน ทรัพย์สินอันใดใดหนึ่งมาแต่ประเทศอื่น เขามาพึ่งอยู่ในขอบ
ขันตเสมา แลพึ่งอยู่ด้วยพระเยอวราชเดเมืองนอกก็ดี หิวแสน
หิวหมื่นหิวพันหิวปากแลอนาประชาราษฎร์ก็ดี และมีผู้ตีฟันแทงมัน
เสีย ธิบเฝ้าครอบครัวว่าควายข้างมาซาคนทรัพย์สินเขาของ ๆ
มันคังนั้น ทานวานุนั้นหุระยศแกบานเมือง ทานโหลง โทษควย
ความกานคอเสีย ถาหนีให้กานคอ ให้โลกกานคอโดยยศลาศักดิ์
แล้วให้ใหม่สองคาบปี ให้แกพอแมลูกเมียมันผู้ตาย^{๔๕}

๑.๒.๒.๒ การควบคุมการเข้าเมืองและการค้าระหว่างประเทศ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการติดต่อกาขายกับต่างประเทศเป็นอันมาก
ทำให้ปริมาณพ่อค้าชาวกรุงศรีอยุธยาที่มีทั้งชนชาติเพื่อนบ้าน จีนและยุโรป ความจำเป็นใน
การควบคุมและตรวจตราเกี่ยวกับการเดินทางเข้ามาของ คนต่างต่างกับการค้าขายกับต่าง
ประเทศก็มีขึ้น บทบัญญัติในกฎหมายตราสามดวงมีอยู่เพียงสองบท คือ ใน พระไอยการอาษา
หลวง วรรคตอนที่ ๓๗ บทหนึ่ง และใน พระอัยการเบ็ดเสร็จ (พระอัยการเบ็ดเสร็จ)
วรรคตอนที่ ๔๔ อีกบทหนึ่ง แมว่ากฎหมายสองบทนี้มีใ้บัญญัติความในรายละเอียดมากนัก
แต่ก็เป็นการแน่ชัดว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการตรวจตราคนเข้าเมืองโดยเจ้าพนักงาน
"พระทวารคาน" เป็นผู้ตรวจคนเก็บอาชुरาย ในระหว่างที่อยู่ในประเทศก็ต้องคอยควบคุม
มิให้คนต่างต่างซื้อสินค้าของห้ามและเมื่อคนต่างต่างจะเดินทางออกนอกประเทศก็ต้องมีการ
ตรวจทั้งทางบกและทางน้ำ กฎหมายไ้กว้าง โทษแก่คนต่างต่างผู้ลักลอบขนของต้องห้าม เจ้า
หน้าผู้ละเลยในการตรวจตราคังกล่าว และลงโทษผู้รู้เห็นเป็นใจสนับสนุนแก่คนต่างต่างด้วย
ความละเอียดของ พระไอยการอาษาหลวง วรรคตอนที่ ๓๗ มีดังนี้

มาตราหนึ่ง แยกพราหมณ์ยวนประเทศฝรั่งอังกฤษจีนจามูวีสันคา
ฉามลาญ กยขอมพม่ารามัญ เขามาสู่โพธิ์สัมภารก็ดี เขามาคา
ขายทางบกทางเรือก็ดี ให้ชาวพระทวารคานคอยเจ้าพนักงาน

^{๔๕} กฎหมายตราสามดวง, เล่ม ๔ (พระนคร: องค์การการของคุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๕๓.

ตรวจตราผู้ร้าย เกบเครื่องศาสตราวุธไว้ อย่าให้เที่ยวเตร่
 ลอบลัก ฆ้อง ชาย กฤษณา ผาง ตีบุก ถ้าถูกตำรวจการสิงไคให้
 บอกแก่ตามพนักงาน ถ้าต่างประเทศจะถูกเอาตราไปทางบุก
 กู้ก็ เมื่อสำเภาขายตรากู้ก็ ใพพนักงานตรวจตราผู้สิง ของ ทอง
 หาม ผู้คนซึ่ง ลอบลักชุนชอนกาไปนั้น ถ้าเจ้าพนักงานละเมินเสีย
 ใหลูกกาภาเอาผู้คนชาวแผ่นดินสิง ของ ทอง หามไปไค ทหาว่าเจ้า
 พนักงานชาวคานคอยทวารเลมีคี่ หลง โทษ ๖ สถานุ สาณประ
 เทศลูกคานนี้ หลง โทษคง โจร ถ้าตามพนักงานชาวคานคอยรุเห็น
 เป็นใจคาย ใหลงโทษถึงตาย^{๕๐}

นอกจากจะไควางบทบัญญัติในทาง การค้าระหว่างประเทศห้ามมิให้คนต่างคาว
 ชื่อสินค้าต้องห้ามคือ กฤษณา ผาง ตีบุกแล้ว ในพระ อัยการเบคเสรจ ยังไควางแนว
 ปฏิบัติเกี่ยวกับการค้าระหว่างประเทศในกรณีทีชาว ไทยรวมทุนกันส่งสินค้าขายไปยังต่างประเทศ
 ว่า จะต้องมียานรู้เห็นและหลักฐานเป็นหนังสือจึง ฟ้องร้องบังคับได้ ความในข้อนี้ไคว่า

มาตราหนึ่ง ทวยราษฎรทั้งหลาย จะฝากสินค้าไปทานไปขายต่าง
 เมือง กู้ก็ ฝากลงสำเภา กู้ก็ ฝากให้ชื่อขายแต่กต่าง เมือง กู้ก็ ให้
 มีผู้เอาผู้แก่เพื่อนฝูงมาช่วยคิราคาทุนทรัพย์ให้รู้เห็น แลเอา
 หนังสือสำคัญบริคนไว้ว่าไคถ้าไรจะปันกันก็คมีบันทึก กู้ก็ ถ้ามิไค
 ทำคุนั้น เกิดอุบัติเหตุอยความแก่กัน ผู้ใจหาฝากผู้จำเลยว่า
 มิไคฝากมิไครับ แลหาความค่านับมิไค ผู้ใจหาหนังสือมิไคให้
 พระสุรัสวคีเล็จากันไคโดยคำใจทสุญเอง เป็นกัพแกมันแล^{๕๑}

๑.๒.๒.๓ การใช้กฎหมายจารีตประเพณีแก่คนต่างคาว^{๕๒}

กฎหมาย "ลักษณพระธรรมนูญ" ซึ่ง เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นใน "ศกัมศค
 ๑๕๔๔ ศก" อันเป็นมหัศกราชตรงกับ พ.ศ. ๒๑๖๔ ในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม มีบท^{๕๓}

๕๐ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘ - ๓๙.
 ๕๑ เรื่องเดียวกัน, เลม ๓, หน้า ๑๓๑.
 ๕๒ พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, เรื่อง เกิม, หน้า ๔๔๕.
 ๕๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๑.

บัญญัติวางระเบียบการฟ้องและการใช้กฎหมายของศาลท่านอง เกี่ยวกับพระธรรมนูญศาล
ยุติธรรมในปัจจุบัน ในส่วนที่เกี่ยวกับคนต่างด้าวได้บัญญัติไว้ในวรรคตอนที่ ๔ ซึ่งได้กำหนด
ศาลที่จะพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับคนต่างด้าว และยังได้มีบทบัญญัติซึ่งสอดคล้องกับหลักกฎหมาย
ระหว่างประเทศในปัจจุบันในเรื่องการรับรู้สิทธิของคนต่างด้าวตามกฎหมาย ซึ่งคนต่างด้าว
นี้มีสัญชาติ ทั้งนี้โดย "พระธรรมนูญ" ได้ให้ศาลที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับคนต่างด้าวใช้จารีต
ประเพณีของคนต่างด้าว นั้น รายละเอียดของพระธรรมนูญ บทนี้มีดังนี้

อนึ่ง มีพระธรรมนูญไว้ว่า ถ้าชาวกรุงก็ดีต่างประเทศก็ดี หา
พิพาทคดีโดยความแก่ฝ่ายหนึ่ง กฤตกิจดินคาแขกประเทศแขก
มะลายูมัมกะสันญวนจีน ซึ่งเขามาสู่พระบรมโพธิสมภารใช้ --
เป็นตระหวางขุนพิณิจิ จ-ราชปลัดไคพิจารณาว่ากล่าว ถ้าหัว
เมืองยุกระบัดไคพิจารณา

อนึ่ง ต่างประเทศสพโสสมยุ เข้ามายู่ในประเทศเมืองใด
มีคดีโดยความพิพาทพิจารณาว่ากล่าวตามราชประเพณีเมืองนั้น

๑.๒.๒.๔ การห้ามหญิงไทยสมรสกับคนต่างด้าว

กฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้กวดขันอย่างมากที่ไม่ยอมให้หญิง
ไทยทำการสมรสกับคนต่างด้าวนอกศาสนา โดยเฉพาะพวกแขกและฝรั่ง ได้มีการเข้มงวด
เวกขันเป็นพิเศษ เหตุผลของการวางข้อห้ามนี้คงเป็นที่เข้าใจได้ว่า เพื่อเป็นการป้องกันมิให้
เกิดความขัดแย้งในทางวัฒนธรรม และเพื่อความมั่นคงของประเทศในกรณี ^{๕๕} ^{๕๖}
บิกาสซึ่งเป็นคนต่างด้าวมีใจฝักใฝ่เข้ากับประเทศสัญชาติของบิกาส

กฎหมายที่ห้ามหญิงไทยสมรสกับคนต่างด้าวที่อ่านพบในกฎหมายตรา
สามดวงมีทั้งหมดสามบท บทแรกมีอยู่ใน พระไอยการอาชาหลวง ^{๕๖} ^{๕๗} ^{๕๘} ^{๕๙} ^{๖๐} ^{๖๑} ^{๖๒} ^{๖๓} ^{๖๔} ^{๖๕} ^{๖๖} ^{๖๗} ^{๖๘} ^{๖๙} ^{๗๐} ^{๗๑} ^{๗๒} ^{๗๓} ^{๗๔} ^{๗๕} ^{๗๖} ^{๗๗} ^{๗๘} ^{๗๙} ^{๘๐} ^{๘๑} ^{๘๒} ^{๘๓} ^{๘๔} ^{๘๕} ^{๘๖} ^{๘๗} ^{๘๘} ^{๘๙} ^{๙๐} ^{๙๑} ^{๙๒} ^{๙๓} ^{๙๔} ^{๙๕} ^{๙๖} ^{๙๗} ^{๙๘} ^{๙๙} ^{๑๐๐} ^{๑๐๑} ^{๑๐๒} ^{๑๐๓} ^{๑๐๔} ^{๑๐๕} ^{๑๐๖} ^{๑๐๗} ^{๑๐๘} ^{๑๐๙} ^{๑๑๐} ^{๑๑๑} ^{๑๑๒} ^{๑๑๓} ^{๑๑๔} ^{๑๑๕} ^{๑๑๖} ^{๑๑๗} ^{๑๑๘} ^{๑๑๙} ^{๑๒๐} ^{๑๒๑} ^{๑๒๒} ^{๑๒๓} ^{๑๒๔} ^{๑๒๕} ^{๑๒๖} ^{๑๒๗} ^{๑๒๘} ^{๑๒๙} ^{๑๓๐} ^{๑๓๑} ^{๑๓๒} ^{๑๓๓} ^{๑๓๔} ^{๑๓๕} ^{๑๓๖} ^{๑๓๗} ^{๑๓๘} ^{๑๓๙} ^{๑๔๐} ^{๑๔๑} ^{๑๔๒} ^{๑๔๓} ^{๑๔๔} ^{๑๔๕} ^{๑๔๖} ^{๑๔๗} ^{๑๔๘} ^{๑๔๙} ^{๑๕๐} ^{๑๕๑} ^{๑๕๒} ^{๑๕๓} ^{๑๕๔} ^{๑๕๕} ^{๑๕๖} ^{๑๕๗} ^{๑๕๘} ^{๑๕๙} ^{๑๖๐} ^{๑๖๑} ^{๑๖๒} ^{๑๖๓} ^{๑๖๔} ^{๑๖๕} ^{๑๖๖} ^{๑๖๗} ^{๑๖๘} ^{๑๖๙} ^{๑๗๐} ^{๑๗๑} ^{๑๗๒} ^{๑๗๓} ^{๑๗๔} ^{๑๗๕} ^{๑๗๖} ^{๑๗๗} ^{๑๗๘} ^{๑๗๙} ^{๑๘๐} ^{๑๘๑} ^{๑๘๒} ^{๑๘๓} ^{๑๘๔} ^{๑๘๕} ^{๑๘๖} ^{๑๘๗} ^{๑๘๘} ^{๑๘๙} ^{๑๙๐} ^{๑๙๑} ^{๑๙๒} ^{๑๙๓} ^{๑๙๔} ^{๑๙๕} ^{๑๙๖} ^{๑๙๗} ^{๑๙๘} ^{๑๙๙} ^{๒๐๐} ^{๒๐๑} ^{๒๐๒} ^{๒๐๓} ^{๒๐๔} ^{๒๐๕} ^{๒๐๖} ^{๒๐๗} ^{๒๐๘} ^{๒๐๙} ^{๒๑๐} ^{๒๑๑} ^{๒๑๒} ^{๒๑๓} ^{๒๑๔} ^{๒๑๕} ^{๒๑๖} ^{๒๑๗} ^{๒๑๘} ^{๒๑๙} ^{๒๒๐} ^{๒๒๑} ^{๒๒๒} ^{๒๒๓} ^{๒๒๔} ^{๒๒๕} ^{๒๒๖} ^{๒๒๗} ^{๒๒๘} ^{๒๒๙} ^{๒๓๐} ^{๒๓๑} ^{๒๓๒} ^{๒๓๓} ^{๒๓๔} ^{๒๓๕} ^{๒๓๖} ^{๒๓๗} ^{๒๓๘} ^{๒๓๙} ^{๒๔๐} ^{๒๔๑} ^{๒๔๒} ^{๒๔๓} ^{๒๔๔} ^{๒๔๕} ^{๒๔๖} ^{๒๔๗} ^{๒๔๘} ^{๒๔๙} ^{๒๕๐} ^{๒๕๑} ^{๒๕๒} ^{๒๕๓} ^{๒๕๔} ^{๒๕๕} ^{๒๕๖} ^{๒๕๗} ^{๒๕๘} ^{๒๕๙} ^{๒๖๐} ^{๒๖๑} ^{๒๖๒} ^{๒๖๓} ^{๒๖๔} ^{๒๖๕} ^{๒๖๖} ^{๒๖๗} ^{๒๖๘} ^{๒๖๙} ^{๒๗๐} ^{๒๗๑} ^{๒๗๒} ^{๒๗๓} ^{๒๗๔} ^{๒๗๕} ^{๒๗๖} ^{๒๗๗} ^{๒๗๘} ^{๒๗๙} ^{๒๘๐} ^{๒๘๑} ^{๒๘๒} ^{๒๘๓} ^{๒๘๔} ^{๒๘๕} ^{๒๘๖} ^{๒๘๗} ^{๒๘๘} ^{๒๘๙} ^{๒๙๐} ^{๒๙๑} ^{๒๙๒} ^{๒๙๓} ^{๒๙๔} ^{๒๙๕} ^{๒๙๖} ^{๒๙๗} ^{๒๙๘} ^{๒๙๙} ^{๓๐๐} ^{๓๐๑} ^{๓๐๒} ^{๓๐๓} ^{๓๐๔} ^{๓๐๕} ^{๓๐๖} ^{๓๐๗} ^{๓๐๘} ^{๓๐๙} ^{๓๑๐} ^{๓๑๑} ^{๓๑๒} ^{๓๑๓} ^{๓๑๔} ^{๓๑๕} ^{๓๑๖} ^{๓๑๗} ^{๓๑๘} ^{๓๑๙} ^{๓๒๐} ^{๓๒๑} ^{๓๒๒} ^{๓๒๓} ^{๓๒๔} ^{๓๒๕} ^{๓๒๖} ^{๓๒๗} ^{๓๒๘} ^{๓๒๙} ^{๓๓๐} ^{๓๓๑} ^{๓๓๒} ^{๓๓๓} ^{๓๓๔} ^{๓๓๕} ^{๓๓๖} ^{๓๓๗} ^{๓๓๘} ^{๓๓๙} ^{๓๔๐} ^{๓๔๑} ^{๓๔๒} ^{๓๔๓} ^{๓๔๔} ^{๓๔๕} ^{๓๔๖} ^{๓๔๗} ^{๓๔๘} ^{๓๔๙} ^{๓๕๐} ^{๓๕๑} ^{๓๕๒} ^{๓๕๓} ^{๓๕๔} ^{๓๕๕} ^{๓๕๖} ^{๓๕๗} ^{๓๕๘} ^{๓๕๙} ^{๓๖๐} ^{๓๖๑} ^{๓๖๒} ^{๓๖๓} ^{๓๖๔} ^{๓๖๕} ^{๓๖๖} ^{๓๖๗} ^{๓๖๘} ^{๓๖๙} ^{๓๗๐} ^{๓๗๑} ^{๓๗๒} ^{๓๗๓} ^{๓๗๔} ^{๓๗๕} ^{๓๗๖} ^{๓๗๗} ^{๓๗๘} ^{๓๗๙} ^{๓๘๐} ^{๓๘๑} ^{๓๘๒} ^{๓๘๓} ^{๓๘๔} ^{๓๘๕} ^{๓๘๖} ^{๓๘๗} ^{๓๘๘} ^{๓๘๙} ^{๓๙๐} ^{๓๙๑} ^{๓๙๒} ^{๓๙๓} ^{๓๙๔} ^{๓๙๕} ^{๓๙๖} ^{๓๙๗} ^{๓๙๘} ^{๓๙๙} ^{๔๐๐} ^{๔๐๑} ^{๔๐๒} ^{๔๐๓} ^{๔๐๔} ^{๔๐๕} ^{๔๐๖} ^{๔๐๗} ^{๔๐๘} ^{๔๐๙} ^{๔๑๐} ^{๔๑๑} ^{๔๑๒} ^{๔๑๓} ^{๔๑๔} ^{๔๑๕} ^{๔๑๖} ^{๔๑๗} ^{๔๑๘} ^{๔๑๙} ^{๔๒๐} ^{๔๒๑} ^{๔๒๒} ^{๔๒๓} ^{๔๒๔} ^{๔๒๕} ^{๔๒๖} ^{๔๒๗} ^{๔๒๘} ^{๔๒๙} ^{๔๓๐} ^{๔๓๑} ^{๔๓๒} ^{๔๓๓} ^{๔๓๔} ^{๔๓๕} ^{๔๓๖} ^{๔๓๗} ^{๔๓๘} ^{๔๓๙} ^{๔๔๐} ^{๔๔๑} ^{๔๔๒} ^{๔๔๓} ^{๔๔๔} ^{๔๔๕} ^{๔๔๖} ^{๔๔๗} ^{๔๔๘} ^{๔๔๙} ^{๔๕๐} ^{๔๕๑} ^{๔๕๒} ^{๔๕๓} ^{๔๕๔} ^{๔๕๕} ^{๔๕๖} ^{๔๕๗} ^{๔๕๘} ^{๔๕๙} ^{๔๖๐} ^{๔๖๑} ^{๔๖๒} ^{๔๖๓} ^{๔๖๔} ^{๔๖๕} ^{๔๖๖} ^{๔๖๗} ^{๔๖๘} ^{๔๖๙} ^{๔๗๐} ^{๔๗๑} ^{๔๗๒} ^{๔๗๓} ^{๔๗๔} ^{๔๗๕} ^{๔๗๖} ^{๔๗๗} ^{๔๗๘} ^{๔๗๙} ^{๔๘๐} ^{๔๘๑} ^{๔๘๒} ^{๔๘๓} ^{๔๘๔} ^{๔๘๕} ^{๔๘๖} ^{๔๘๗} ^{๔๘๘} ^{๔๘๙} ^{๔๙๐} ^{๔๙๑} ^{๔๙๒} ^{๔๙๓} ^{๔๙๔} ^{๔๙๕} ^{๔๙๖} ^{๔๙๗} ^{๔๙๘} ^{๔๙๙} ^{๕๐๐} ^{๕๐๑} ^{๕๐๒} ^{๕๐๓} ^{๕๐๔} ^{๕๐๕} ^{๕๐๖} ^{๕๐๗} ^{๕๐๘} ^{๕๐๙} ^{๕๑๐} ^{๕๑๑} ^{๕๑๒} ^{๕๑๓} ^{๕๑๔} ^{๕๑๕} ^{๕๑๖} ^{๕๑๗} ^{๕๑๘} ^{๕๑๙} ^{๕๒๐} ^{๕๒๑} ^{๕๒๒} ^{๕๒๓} ^{๕๒๔} ^{๕๒๕} ^{๕๒๖} ^{๕๒๗} ^{๕๒๘} ^{๕๒๙} ^{๕๓๐} ^{๕๓๑} ^{๕๓๒} ^{๕๓๓} ^{๕๓๔} ^{๕๓๕} ^{๕๓๖} ^{๕๓๗} ^{๕๓๘} ^{๕๓๙} ^{๕๔๐} ^{๕๔๑} ^{๕๔๒} ^{๕๔๓} ^{๕๔๔} ^{๕๔๕} ^{๕๔๖} ^{๕๔๗} ^{๕๔๘} ^{๕๔๙} ^{๕๕๐} ^{๕๕๑} ^{๕๕๒} ^{๕๕๓} ^{๕๕๔} ^{๕๕๕} ^{๕๕๖} ^{๕๕๗} ^{๕๕๘} ^{๕๕๙} ^{๕๖๐} ^{๕๖๑} ^{๕๖๒} ^{๕๖๓} ^{๕๖๔} ^{๕๖๕} ^{๕๖๖} ^{๕๖๗} ^{๕๖๘} ^{๕๖๙} ^{๕๗๐} ^{๕๗๑} ^{๕๗๒} ^{๕๗๓} ^{๕๗๔} ^{๕๗๕} ^{๕๗๖} ^{๕๗๗} ^{๕๗๘} ^{๕๗๙} ^{๕๘๐} ^{๕๘๑} ^{๕๘๒} ^{๕๘๓} ^{๕๘๔} ^{๕๘๕} ^{๕๘๖} ^{๕๘๗} ^{๕๘๘} ^{๕๘๙} ^{๕๙๐} ^{๕๙๑} ^{๕๙๒} ^{๕๙๓} ^{๕๙๔} ^{๕๙๕} ^{๕๙๖} ^{๕๙๗} ^{๕๙๘} ^{๕๙๙} ^{๖๐๐} ^{๖๐๑} ^{๖๐๒} ^{๖๐๓} ^{๖๐๔} ^{๖๐๕} ^{๖๐๖} ^{๖๐๗} ^{๖๐๘} ^{๖๐๙} ^{๖๑๐} ^{๖๑๑} ^{๖๑๒} ^{๖๑๓} ^{๖๑๔} ^{๖๑๕} ^{๖๑๖} ^{๖๑๗} ^{๖๑๘} ^{๖๑๙} ^{๖๒๐} ^{๖๒๑} ^{๖๒๒} ^{๖๒๓} ^{๖๒๔} ^{๖๒๕} ^{๖๒๖} ^{๖๒๗} ^{๖๒๘} ^{๖๒๙} ^{๖๓๐} ^{๖๓๑} ^{๖๓๒} ^{๖๓๓} ^{๖๓๔} ^{๖๓๕} ^{๖๓๖} ^{๖๓๗} ^{๖๓๘} ^{๖๓๙} ^{๖๔๐} ^{๖๔๑} ^{๖๔๒} ^{๖๔๓} ^{๖๔๔} ^{๖๔๕} ^{๖๔๖} ^{๖๔๗} ^{๖๔๘} ^{๖๔๙} ^{๖๕๐} ^{๖๕๑} ^{๖๕๒} ^{๖๕๓} ^{๖๕๔} ^{๖๕๕} ^{๖๕๖} ^{๖๕๗} ^{๖๕๘} ^{๖๕๙} ^{๖๖๐} ^{๖๖๑} ^{๖๖๒} ^{๖๖๓} ^{๖๖๔} ^{๖๖๕} ^{๖๖๖} ^{๖๖๗} ^{๖๖๘} ^{๖๖๙} ^{๖๗๐} ^{๖๗๑} ^{๖๗๒} ^{๖๗๓} ^{๖๗๔} ^{๖๗๕} ^{๖๗๖} ^{๖๗๗} ^{๖๗๘} ^{๖๗๙} ^{๖๘๐} ^{๖๘๑} ^{๖๘๒} ^{๖๘๓} ^{๖๘๔} ^{๖๘๕} ^{๖๘๖} ^{๖๘๗} ^{๖๘๘} ^{๖๘๙} ^{๖๙๐} ^{๖๙๑} ^{๖๙๒} ^{๖๙๓} ^{๖๙๔} ^{๖๙๕} ^{๖๙๖} ^{๖๙๗} ^{๖๙๘} ^{๖๙๙} ^{๗๐๐} ^{๗๐๑} ^{๗๐๒} ^{๗๐๓} ^{๗๐๔} ^{๗๐๕} ^{๗๐๖} ^{๗๐๗} ^{๗๐๘} ^{๗๐๙} ^{๗๑๐} ^{๗๑๑} ^{๗๑๒} ^{๗๑๓} ^{๗๑๔} ^{๗๑๕} ^{๗๑๖} ^{๗๑๗} ^{๗๑๘} ^{๗๑๙} ^{๗๒๐} ^{๗๒๑} ^{๗๒๒} ^{๗๒๓} ^{๗๒๔} ^{๗๒๕} ^{๗๒๖} ^{๗๒๗} ^{๗๒๘} ^{๗๒๙} ^{๗๓๐} ^{๗๓๑} ^{๗๓๒} ^{๗๓๓} ^{๗๓๔} ^{๗๓๕} ^{๗๓๖} ^{๗๓๗} ^{๗๓๘} ^{๗๓๙} ^{๗๔๐} ^{๗๔๑} ^{๗๔๒} ^{๗๔๓} ^{๗๔๔} ^{๗๔๕} ^{๗๔๖} ^{๗๔๗} ^{๗๔๘} ^{๗๔๙} ^{๗๕๐} ^{๗๕๑} ^{๗๕๒} ^{๗๕๓} ^{๗๕๔} ^{๗๕๕} ^{๗๕๖} ^{๗๕๗} ^{๗๕๘} ^{๗๕๙} ^{๗๖๐} ^{๗๖๑} ^{๗๖๒} ^{๗๖๓} ^{๗๖๔} ^{๗๖๕} ^{๗๖๖} ^{๗๖๗} ^{๗๖๘} ^{๗๖๙} ^{๗๗๐} ^{๗๗๑} ^{๗๗๒} ^{๗๗๓} ^{๗๗๔} ^{๗๗๕} ^{๗๗๖} ^{๗๗๗} ^{๗๗๘} ^{๗๗๙} ^{๗๘๐} ^{๗๘๑} ^{๗๘๒} ^{๗๘๓} ^{๗๘๔} ^{๗๘๕} ^{๗๘๖} ^{๗๘๗} ^{๗๘๘} ^{๗๘๙} ^{๗๙๐} ^{๗๙๑} ^{๗๙๒} ^{๗๙๓} ^{๗๙๔} ^{๗๙๕} ^{๗๙๖} ^{๗๙๗} ^{๗๙๘} ^{๗๙๙} ^{๘๐๐} ^{๘๐๑} ^{๘๐๒} ^{๘๐๓} ^{๘๐๔} ^{๘๐๕} ^{๘๐๖} ^{๘๐๗} ^{๘๐๘} ^{๘๐๙} ^{๘๑๐} ^{๘๑๑} ^{๘๑๒} ^{๘๑๓} ^{๘๑๔} ^{๘๑๕} ^{๘๑๖} ^{๘๑๗} ^{๘๑๘} ^{๘๑๙} ^{๘๒๐} ^{๘๒๑} ^{๘๒๒} ^{๘๒๓} ^{๘๒๔} ^{๘๒๕} ^{๘๒๖} ^{๘๒๗} ^{๘๒๘} ^{๘๒๙} ^{๘๓๐} ^{๘๓๑} ^{๘๓๒} ^{๘๓๓} ^{๘๓๔} ^{๘๓๕} ^{๘๓๖} ^{๘๓๗} ^{๘๓๘} ^{๘๓๙} ^{๘๔๐} ^{๘๔๑} ^{๘๔๒} ^{๘๔๓} ^{๘๔๔} ^{๘๔๕} ^{๘๔๖} ^{๘๔๗} ^{๘๔๘} ^{๘๔๙} ^{๘๕๐} ^{๘๕๑} ^{๘๕๒} ^{๘๕๓} ^{๘๕๔} ^{๘๕๕} ^{๘๕๖} ^{๘๕๗} ^{๘๕๘} ^{๘๕๙} ^{๘๖๐} ^{๘๖๑} ^{๘๖๒} ^{๘๖๓} ^{๘๖๔} ^{๘๖๕} ^{๘๖๖} ^{๘๖๗} ^{๘๖๘} ^{๘๖๙} ^{๘๗๐} ^{๘๗๑} ^{๘๗๒} ^{๘๗๓} ^{๘๗๔} ^{๘๗๕} ^{๘๗๖} ^{๘๗๗} ^{๘๗๘} ^{๘๗๙} ^{๘๘๐} ^{๘๘๑} ^{๘๘๒} ^{๘๘๓} ^{๘๘๔} ^{๘๘๕} ^{๘๘๖} ^{๘๘๗} ^{๘๘๘} ^{๘๘๙} ^{๘๙๐} ^{๘๙๑} ^{๘๙๒} ^{๘๙๓} ^{๘๙๔} ^{๘๙๕} ^{๘๙๖} ^{๘๙๗} ^{๘๙๘} ^{๘๙๙} ^{๙๐๐} ^{๙๐๑} ^{๙๐๒} ^{๙๐๓} ^{๙๐๔} ^{๙๐๕} ^{๙๐๖} ^{๙๐๗} ^{๙๐๘} ^{๙๐๙} ^{๙๑๐} ^{๙๑๑} ^{๙๑๒} ^{๙๑๓} ^{๙๑๔} ^{๙๑๕} ^{๙๑๖} ^{๙๑๗} ^{๙๑๘} ^{๙๑๙} ^{๙๒๐} ^{๙๒๑} ^{๙๒๒} ^{๙๒๓} ^{๙๒๔} ^{๙๒๕} ^{๙๒๖} ^{๙๒๗} ^{๙๒๘} ^{๙๒๙} ^{๙๓๐} ^{๙๓๑} ^{๙๓๒} ^{๙๓๓} ^{๙๓๔} ^{๙๓๕} ^{๙๓๖} ^{๙๓๗} ^{๙๓๘} ^{๙๓๙} ^{๙๔๐} ^{๙๔๑} ^{๙๔๒} ^{๙๔๓} ^{๙๔๔} ^{๙๔๕} ^{๙๔๖} ^{๙๔๗} ^{๙๔๘} ^{๙๔๙} ^{๙๕๐} ^{๙๕๑} ^{๙๕๒} ^{๙๕๓} ^{๙๕๔} ^{๙๕๕} ^{๙๕๖} ^{๙๕๗} ^{๙๕๘} ^{๙๕๙} ^{๙๖๐} ^{๙๖๑} ^{๙๖๒} ^{๙๖๓} ^{๙๖๔} ^{๙๖๕} ^{๙๖๖} ^{๙๖๗} ^{๙๖๘} ^{๙๖๙} ^{๙๗๐} ^{๙๗๑} ^{๙๗๒} ^{๙๗๓} ^{๙๗๔} ^{๙๗๕} ^{๙๗๖} ^{๙๗๗} ^{๙๗๘} ^{๙๗๙} ^{๙๘๐} ^{๙๘๑} ^{๙๘๒} ^{๙๘๓} ^{๙๘๔} ^{๙๘๕} ^{๙๘๖} ^{๙๘๗} ^{๙๘๘} ^{๙๘๙} ^{๙๙๐} ^{๙๙๑} ^{๙๙๒} ^{๙๙๓} ^{๙๙๔} ^{๙๙๕} ^{๙๙๖} ^{๙๙๗} ^{๙๙๘} ^{๙๙๙} ^{๑๐๐๐} ^{๑๐๐๑} ^{๑๐๐๒} ^{๑๐๐๓} ^{๑๐๐๔} ^{๑๐๐๕} ^{๑๐๐๖} ^{๑๐๐๗} ^{๑๐๐๘} ^{๑๐๐๙} ^{๑๐๑๐} ^{๑๐๑๑} ^{๑๐๑๒} ^{๑๐๑๓} ^{๑๐๑๔} ^{๑๐๑๕} ^{๑๐๑๖} ^{๑๐๑๗} ^{๑๐๑๘} ^{๑๐๑๙} ^{๑๐๒๐} ^{๑๐๒๑} ^{๑๐๒๒} ^{๑๐๒๓} ^{๑๐๒๔} ^{๑๐๒๕} ^{๑๐๒๖} ^{๑๐๒๗} ^{๑๐๒๘} ^{๑๐๒๙} ^{๑๐๓๐} ^{๑๐}

ของบทแรก ส่วนบทหลังนั้นเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นในจุลศักราช ๑๐๒๕ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์

ข้อความซึ่งบัญญัติใน พระไอยการอาชาหลวง มีดังนี้

แต่ไพร่ฟ้าข้าขอบขัณฑสีมาทุกวันนี้ ประกอบด้วยราศโทษโมหะ โลกะ มีโคกลัวแกบป-ละอายแกบป เหน่นานาประเทศฝรั่ง อังกฤษ กระบี่สันวิสันคาคูลาฉะวามลายู แยกกวยแกว ประกอบไปกวยทรพิยสมบัติเป็นอันมาก แลไทมอญทุกวันนี้ยกลูกสาวหลานสาวให้เป็นเมียมฤดาภิธิธิดีคือผิดเป็นชอบ แลละฝ้ายส้มมาภิธิเสีย แลบุตรอันเกิดมานั้นก็ถือเพศไปตามพ่อ ก็จากกันไปสู่อบายภูมเสีย แลมนจเอนาภิการบานเมือง ไปแจ้งแก่นานาประเทศ พง พระองค์ พุโรดมไปกวยมุขมนตรีซึ่งมีพระราชโองการมาณพระบัณฑูลคำหรัค สังกษนศรีนพัศยาราชโกษาธิบตีอภัยพิริบรากรมภาหุ โหศรา เป็นพระราชกฤษฎีกาบัญญัติไว้ว่าแต่นั้นสืบไปเมื่อหนา^{๕๗}

มีความดังนี้ สำหรับความที่บัญญัติใน พระไอยการอาชาหลวง เพิ่มเติมเมื่อขึ้นนารรคตอนที่๑๓

มาตราหนึ่ง ราษฎรข้าแผ่นดินชายหญิงโหมอน บุนิย่าบมิกัลลา พระราชาอาชาพระราชกำหนดกฎหมาย เหนพิศคฺุ เขาของเงินทอง ของ มฤดาภิธิธิดีอันมาคาศายแค้นานาประเทศนอกคานคางแค้น แล ยกลูกสาว ยกหลานสาวให้เป็นเมียฝรั่งอังกฤษ วิสันคาคูลา ฉะวามลายู อันตางศาสนา แลให้เขารักถือ้อย่างมฤดาภิธิธิดีนอกพระศาสนา ทานผู้นั้นเป็นเลี่ยนหนามในแผ่นดิน แลมันเอาใจไปแผเผื่อแก่ประจามิตชาติกศักรูมูราย ทานโหลง โทษ ๒ สถาน...
... อย่างใหญ่เยี่ยงกัน เหตุไฉนจึงกล่าวดังนี้ เหตุว่าพอมันถึง พี่ชนहांนลง เห็นแผ่นดิน จะเป็นพี่ชนณดสืบไป ฝ่ายพอมันถูกมัน จะเอาภิการบานเมือง ไปตจงแก่นานาประเทศ ๆ มันรู้แลมันจะคิดมาเบียดเบียนพระนครธานีขอบขัณฑสีมา พระพุทธศาสนาที่จะพลอยเสาหมองไป^{๕๘}

^{๕๗} กฎหมายตราสามดวง, เรื่องเดิม, เล่ม ๔ หน้า ๑๖
^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๔, หน้า ๑๗

กฎหมายที่บัญญัติขึ้นในจุดศักราช ๑๘๒๕ มีความว่า :-

กฎให้แกพระสุริยวงศ์ชายชวาในนอก ให้กฎหมายบอกเจ้าพญาแลพระหลวง เจาราชนิกันขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือนฝ่ายหน้าในแลฝูงทวยราชฎรทั้งปวงจงท

ควยสมเ็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวทรงพระกระรรณาคำหรือสเห็นอเกลลาสูงวา ทุกวันนินแซกฝรั่ง อังกฤช คุดา มะละยา นาประเศชามาสู่พระบรมโพธิสมการ เป็นอันมาก แคนี่สืบไปเมื่อหนามอयी ให้โหมอญดูลอดลัดไปของ เสพเมณณธรรมควยแซกฝรั่งอังกฤชคุดา มะละยา ซึ่งถือฝายมิดคาทิริเพื่อจะมี โฝงทวยราชฎรไปสูอบายทุกช ในอญตามสัมมาทิริ อयीให้คะคนปนกันฝายเจาหมมนนายจะโคปานพแนกแจกหมุไพรหลวงตามกฎหมายบานพะแนกสำหรับแผนคินสคาก ถ้าผู้โคมิฟัง-ลอดลัดไปของ เสพเมณณธรรมควยผู้ถือมิดคาทิริพิจารณาสืบสาจับโค-จะเอาตัวผู้ซึ่งไปของ เสพทวยผู้ถือฝายมิดคาทิริเป็น โทหังสินชีวิตร ฝ่ายพอแมญาตีพินองซึ่งมิโคกำซบหามฝราบ เป็นโททวยตามิกลแลไกล

กฎให้ไว้ ณ วัน ๑/๒ค่ำ จุดศักราช ๑๘๒๕
๕๔ ๗
ปีเถาะนุญศก

เป็นที่น่าสัง เกศา ในกาการห้ามการ สมรหรือชอง เสพกับคนต่าง ค้าวนี้กฎหมายวาง โทษไว้แกเฉพาะหญิง ไทยและญาตีพินอง ฝ่ายหญิง เท่านั้น มิไคมีบทกำหนดโทษแกคนต่าง ค้าว และข้อห้ามนี้ก็มีโคกรอบคุดมถึง คนต่าง ค้าวซึ่ง เป็นชาวจีนค้ายคงสืบ เนื่องมาจากความไม่แตกตางในทางนิวาพรรณวัชนธรรมและศาสนา การสมรระหว่างหญิง ไทยกับชาวจีนจึงไม่กระทบกระเทือนต่อความสงบ เรียบร้อยและความมั่นคง ของชาติ

๑.๒.๒.๕ บทบัญญัติในกรณีอื่น ๆ

นอกจากบทบัญญัติคุ้มครองและควบคุมคนต่างค้าวในกรณีต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ในกฎหมายตราสามดวงที่กล่าวถึง คนต่างค้าวยังมีอยู่ใน กฎมณเฑียรบาล ซึ่งให้

๕๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๕, หน้า ๕๔ - ๕๕.

เจ้าหน้าที่กวดขันห้ามคนต่างศาเข้ามามีในท่ายสนม และใน "พระไอยการลักกา ดูเมีย
ผู้คนทวน" และ "ลักขณโจร" ซึ่งห้ามคนไทยชายและคนต่างศาซื้อไพร่ฟ้าข้าคนทวน ความ
ในกฎมณเฑียรบาล วรรคตอนที่ ๒๐ มีดังนี้

... อนึ่ง พริยาหนุ่แขกขอมลาวพม่าเมงมอญมสุมแสงจีนจาม
ชานานาประเทศทั้งปวง แลเข้ามาเคียรในท่ายสนมก็คี่ ทั้งนี้
ไอยการขุณสนมห้าม ถ้ามิโกห้ามปรามเกาะกุมเอามาถึงศาลา
โทแแก่เจ้าน้ำเจาทา แลไหนานาประเทศไปมาในท่ายสนมใด
โทษเจาพนักงานถึงตาย

แลซึ่งต่างประเทศเคียรไปมาใดแต่ถึงโรงช้างหรือถ้าเข้า
ในสนามไซร ไอยการขุณคาบเอามาวูกลาว ถ้าขุณคาบมิโก
เอามาว่า โทษขุณคาบสงแถมหากไทย

ส่วน "พระไอยการลักกา ดูเมีย ผู้คนทวน" บัญญัติขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๘๘ และ
"ลักขณโจร" บัญญัติขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๐๓ ซึ่งตรงกับสมัยแผ่นดินพระรามาธิบดีที่ ๑^{๖๐} ใน
พระไอยการลักกา ดูเมีย ผู้คนทวน" บัญญัติไว้ในวรรคตอนที่ ๒๕ มีความว่า

มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักไพร่ฟ้าข้าคนทวนชายแก่ประเทศต่างเมือง
ชายลงเรือลงสำเภาก็คี่ เอาสิ้นจางแลส่งคนโทแก่ประเทศต่าง
เมืองก็คี่ จับใครุกายประการใด พิจารณาเป็นสัจ ทานีหษา
ดูรายนั้นเสีย ส่วนต่างประเทศนี้ให้เกาะจำไว้ให้ใหม่ฉันโจร...^{๖๒}

ในลักขณโจร ซึ่งบัญญัติไว้ในวรรคตอนที่ ๕๕ ก็มีข้อความทำนองเดียวกันดังนี้

มาตราหนึ่ง ผู้ใดลักไพร่ฟ้าข้าคนทวนชายแก่ประเทศอันต่างเมือง
ชายลงเรือสำเภาก็คี่ เอาสิ้นจางแลส่งคนโทแก่ประเทศต่างเมือง
ก็คี่ แลจับใครุกายประการใด พิจารณาเป็นสัจทานีหษาดูรายนั้น
เสีย ส่วนต่างประเทศไทยให้เกาะจำไว้ให้ใหม่ฉันโจร นั้นแล^{๖๓}

๖๐ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า ๗๕.

๖๑ พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๕.

๖๒ กฎหมายตราสามดวง, เรื่องเดิม, เล่ม ๓ หน้า ๑๕.

๖๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

๑.๒.๓ เอกสิทธิของคนต่างด้าว

คนต่างด้าวในกรุงศรีอยุธยาไม่แต่เพียง ไก่ยอมรับให้มีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทยทั้งในค่าน้ำดินและกฎหมายเท่านั้น ในบางกรณีคนต่างด้าวยังได้รับเอกสิทธิ คือ สิทธิพิเศษเหนือคนไทยอีกด้วย นอกจากเอกสิทธิตามสนธิสัญญาซึ่งได้ให้แก่คนต่างด้าวซึ่งเป็นชนชาติยุโรปบางชาติในเรื่องเกี่ยวกับการผูกขาดในทางการค้า และสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งให้แก่ชนชาติตะวันตกแล้ว คนต่างด้าวโดยทั่วไปยังได้รับเอกสิทธิอีกประการหนึ่ง คือ การได้รับการยกเว้นไม่ต้องขึ้นทะเบียนศักดินาบุญนาย การยกเว้นนี้ได้ให้แก่คนต่างด้าวทุกเชื้อชาติ เพราะการขึ้นทะเบียนศักดินาบุญนายนี้มีลักษณะทำนอง เกี่ยวกับการรับราชการทหารในปัจจุบัน คงจะสืบเนื่องมาจากแนวความคิดที่ว่า การป้องกันประเทศเป็นหน้าที่ของชาวไทยโดยเฉพาะ และคงจะไม่ชข้อจำกัดสิทธิว่าคนต่างด้าวในเรื่องสิทธิเป็นทหาร เพราะตามหลักฐานในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยามีกองทัพทหารต่างชาติอยู่ในประเทศ ทั้งญี่ปุ่นและฝรั่งเศส โดยเฉพาะทหารฝรั่งเศสได้มีที่ตั้งมั่นและป้อมปราการหลายแห่ง การที่คนต่างด้าวอาจมีกองทัพในไทยได้แต่ได้รับการยกเว้นจากการขึ้นทะเบียนศักดินา จึงเป็นเอกสิทธิซึ่งมีข้อจำกัดสิทธิยิ่งไปกว่านั้นการได้รับการยกเว้นดังกล่าวเป็นผลให้คนต่างด้าวได้เปรียบคนไทย โดยมีโอกาสประกอบอาชีพได้มากกว่าคนไทย ทั้งนี้เพราะการขึ้นทะเบียนศักดินาบุญนายซึ่งเริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีผลให้คนไทยที่มีฐานะ พระสงฆ์ พราหมณ์ หรือทาส ที่มีอายุ ๑๘ ปี ต้องขึ้นทะเบียนเป็น "ไพร่สม" และเมื่ออายุ ๒๐ ปี มีฐานะเป็น "ไพร่หลวง" ต้องอยู่กับบุญนายปีละหกเดือนไปจนกระทั่งอายุ ๖๐ ปี จึงจะหลุดพ้น ในระหว่างที่ทำงานให้แก่บุญนายยอมขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ ถ้าตอบแทนจากบุญนายก็ไม่ได้ ทั้งยังต้องนำอาหารของตนไปกินเองด้วย ระบบศักดินาบุญนายนี้ได้มีบุคคลออกสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพิ่งจะมายกเลิกในสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง

^{๖๘} ชาตรี จุฑารมย์, "นโยบายต่างประเทศของไทย (๒๔๘๘-๒๔๙๓)"
วิทยานิพนธ์ แผนกวิชาการต่างประเทศและการทูต, วิทยาลัยการอุดมศึกษา หน้า ๑๘๒.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน.

ในการที่เสรีชนคนไทยต้องไขว่คว้าหนึ่ง ของชีวิตอยู่กับมรดกในขณะที่ยังคนต่าง ค้า
 ใ้รับการยกเว้นเป็นการที่คนไทยมีสิทธิคอยก้าคนต่าง ค้าอย่างเห็นได้ชัด และเป็นเหตุหนึ่ง
 ที่ทำให้คนต่าง ค้าประกอบการค้าขายมีกำไร ร่ำรวยมั่งคั่ง โดยคนไทยส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสทำ
 การค้าขาย

๑.๓ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๑.๓.๑ กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว ในแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรีและสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีภาระในกิจการภายในของบ้านเมืองทั้งทางบ้านสูรบกับพม่าแล้ว การก่อตั้งราชธานีใหม่ประกอบด้วยประเทศตะวันตกกำลังทำสงครามกันไปเสีย จึงไม่ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๖๑ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทูตโปรตุเกส ได้เข้ามาขอทำการค้าขายโดยขอให้ได้รับความสะดวกจุกจิกแต่ก่อน ^{๖๗} ซึ่งก็ได้รับอนุญาตให้ทำการค้าขายในเมืองไทยได้

ในระยะเวลาได้เสียดังนี้ นโยบายจักรวรรดินิยมของอังกฤษได้เริ่มขยายอำนาจมาทางเอเชียตะวันออกแล้ว โดยการเข้ายึดครองประเทศอินเดียและมาลาญ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่สิงคโปร์ได้แต่งตั้ง จอห์น ครอเฟิร์ด เป็นทูตเข้ามาเจริญพระราชไมตรี เพื่อการเจรจาขอแก้ไขการจับเก็บภาษีและการค้าขายในสินค้าที่รัฐบาลผูกขาดอยู่ ^{๖๘} แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังไม่ทรงเห็นความจำเป็น ประกอบกับท่าทีที่คุกคามไทยของ ครอเฟิร์ด ทำให้ไทยไม่กล้าตกลงทำสัญญาค้าขาย ทั้งไทยยังมีความหวั่นเกรงความยุ่งยากในอิทธิพลของคนต่าง ค้า โดยเฉพาะชาว

^{๖๖} ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง, (พระนคร: แพร่พิทยา ๒๕๑๐) หน้า ๕๒๗.

^{๖๗} W.A.R. Wood, op. cit. P. 276.

^{๖๘} John Crawford, Journal of the Embassy from the Governor-General of India to the Courts of Siam and Cochin (London: Henry Colburp, 1830), p.111.

อังกฤษเป็นชาติที่เป็นอันตรายในการที่จะทำการคบค้าสมาคมด้วย เพราะนอกจากจะเป็นชนชาติที่มีความสามารถสูงแล้วยัง เป็นชนชาติที่มีความทะเยอทะยานสูงสุดในบรรดาชนชาติที่มาติดต่อกับตะวันออก^{๖๘}

ในแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยยังคงยึดนโยบายแบบโคกเคี้ยวแบบเก่า พระองค์ยังไม่ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตก แต่เมื่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้ส่งทูตมาติดต่อกับประเทศไทย ด้วยความจำเป็นบังคับ จึงได้มีการทำสัญญาพาณิชย์กับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ (Burney's treaty 1826) และกับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ เพื่อรักษาความสงบสุขต่อท่าทีคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก^{๖๙}

ต่อมาอังกฤษได้ส่งเซอร์ เจมส์ บรุก เป็นผู้แทนโดยตรงจากอังกฤษ เพื่อขอทำสัญญาใหม่ไทยก็ได้ตอบปฏิเสธไป อจกดาวไควว่า "ตลอดรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความเคลื่อนไหวทางนโยบายการเมืองของไทยที่มีต่อชาวยุโรปหยุดยั้งอยู่ที่ ไทยจะยอมเปิดโอกาสเจรจาและทำความตกลงเมื่อมีความจำเป็นจริง ๆ เพื่อการรักษาสัมพันธ์ไมตรีที่ดำเนินไปโดยราบรื่น และเพื่อการผูกใจซึ่งเอกราชของชาติไว้เท่านั้น"^{๗๐}

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นโครงสร้างทางสังคมและการปกครองยังคงมีลักษณะทำนองเดียวกับกรุงศรีอยุธยา กฎหมายที่ใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการรวบรวมชำระขึ้นใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังมีไม่มากนัก พระมหากษัตริย์ไทยยังคงยึดถือนโยบายโคกเคี้ยว แม้ว่าชนชาติยุโรปได้เริ่มเรียกร้องอภิสิทธิ์บ้างประการ แต่ไทยก็ไม่ยอมตกลงในกิจการที่จะเป็นการเสียเปรียบแก่คนต่างดาว ฐานะของคนต่างดาวในประเทศไทย

^{๖๘} Walter F. Vella, Siam Under Rama III (1824-51) (New York: J.J. Augustin, 1957), p. 110.

^{๗๐} George McFarland, Historical Sketch of Protestant Mission in Siam 1828-1928 (Bangkok: The Bangkok Time Press, 1928), p. 34.

^{๗๑} Walter F. Vella, op. cit., p. 139.

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจึงมีท่านอง เกี่ยววกับที่มีอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ฐานะของคนต่างค้ำวในประเทศไทยได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่สี่ ซึ่งเป็นการเริ่มเข้าสู่สมัยสนธิสัญญาสภาพนอกอาณาเขตและก่อนที่สิทธิและฐานะของคนต่างค้ำวจะคลี่คลายมาสู่ภาวะปัจจุบันก็เป็นสมัยของสนธิสัญญาเสมอภาคซึ่ง เป็นวิวัฒนาการที่สืบเนื่องกัน

๑.๓.๒ สมัยสนธิสัญญาสภาพนอกอาณาเขต

๑.๓.๒.๑ ความเป็นมาในการทำสนธิสัญญา

สมัยสนธิสัญญาสภาพนอกอาณาเขตนี้ได้เริ่มขึ้นในสมัยที่ประเทศในยุโรปตะวันตกได้เผยแพร่อิทธิพลมาทางประเทศตะวันออกไกล ซึ่งก็ประจวบกับสมัยที่ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงดำเนินพระราชโบายทันสมัยกับเหตุการณ์ของโลกด้วยการโอนอ่อนตามอิทธิพลของอำนาจจักรวรรดินิยม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่ได้ดำเนินพระราชโบายเปิดการติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตกอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าสมัยใด ๆ ในอดีตกาล ได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวนโยบาย ความสัมพันธ์กับต่างประเทศและได้ปฏิรูปบ้านเมืองตามแบบอย่างนานาอารยประเทศ จึงนับว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญซึ่งผิดแผกแตกต่างไปจากที่เป็นอยู่ นับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การดำเนินนโยบายระบอบจักรวรรดินิยมของยุโรปตะวันตก ควบคู่การแสวงหาอาณานิคมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็นผลให้ประเทศในภาคตะวันออกไกลจำเป็นต้องยอมรับอิทธิพลของประเทศยุโรป แม้แต่ประเทศจีนซึ่งเมื่อก่อนปี พ.ศ. ๒๓๘๔ ไม่เคยให้ประเทศใดเข้ามาติดต่อค้าขายด้วย แต่เมื่ออังกฤษอยากค้าฝิ่นและได้รับการชักชวนจนเกิดสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษ จีนแพ้ต้องทำสัญญานานกิง พ.ศ. ๒๓๘๕ (ค.ศ. ๑๘๔๒) ทำให้อังกฤษมีอำนาจทำการค้าขายและมีสิทธิยึดครองเมืองท่าหลายแห่ง ต้องยกเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษ ต่อมาก็ได้มีการวางข้อกำหนดเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และวางอัตราภาษีศุลกากรอยู่ในอำนาจของต่างประเทศ ในระยะเวลาไล่เลี่ยกันนั้นประเทศสหรัฐอเมริกา

ก็ได้เริ่มทำการติดต่อกับประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่ไคยัค็อนโยบาย โคเคียวมาตั้งแต่ปี พ. ศ. ๒๑๗๕ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ทำสนธิสัญญากับญี่ปุ่นเป็นผลให้ญี่ปุ่นต้อง เปิดเมืองทำให้ ชาวต่างประเทศทำการค้าขายและตั้งบ้านเรือนตลอดจนเปิดสถานกงสุลขึ้นในเมืองต่าง ๆ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง เป็นกษัตริย์ไทยพระองค์ แรกที่ได้ศึกษาถึงภาษาต่างประเทศจากหมอสอนศาสนาและได้ศึกษากิจการของบ้านเมือง ได้ ทรงตระหนักถึงอิทธิพลของการ เผยแพร่จักรวรรดินิยมของยุโรปตะวันตกก่อนที่จะขึ้นครองราชย์ ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว พระองค์ทรงตระหนักว่าวิธีเดียวที่ประเทศ เอเชียจะรักษาเอกราชไว้ได้ก็คือการรับอิทธิพลเหล่านั้นและปรับปรุงประเทศของตนให้ทันสมัย หลังจากได้เสด็จด้วยราชสมบัติเป็นเวลา ๔ ปี คือ ปี พ. ศ. ๒๓๙๘ รัฐบาลอังกฤษได้ส่งเซอร์ จอห์นบาวริง เป็นราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี และขอทำสนธิสัญญาใหม่กับไทย^{๓๒} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตระหนักถึงอันตรายอันจะเกิดขึ้นจากความปรารถนา ที่จะบีบบังคับของชาวตะวันตก พระองค์จึงได้ชักชวนพระทัยกับพระปรีชาสามารถสุขุมคัมภีรภาพ ได้ให้ทหารต้อนรับแก่เซอร์จอห์นบาวริง สมเกียรติยศตามอย่างโบราณราชประเพณี และได้ทรง อุดมอดายในการเจรจาทำสนธิสัญญาใหม่ระหว่าง ไทยกับอังกฤษ ผู้แทนทั้งสองฝ่ายได้ลงนามใน สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่าง ไทยกับอังกฤษเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ. ศ. ๒๓๙๘ สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่าง ไทยกับอังกฤษฉบับนี้ได้ถูกเปลี่ยน สัตยาบันกันในปีต่อมา ในวันที่ ๕ เมษายน พ. ศ. ๒๓๙๘ สนธิสัญญาดังกล่าวมี จความรวม ทั้งสิ้น ๒๑ ข้อ แยกออกเป็นสัญญาทางการเมืองเสีย ๑๒ ข้อ สัญญากฎหมาย ๖ ข้อ และพิทักษ์สินค้า ๓ ข้อ^{๓๓} สนธิสัญญาดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของการเริ่มต้นระบบสิทธิสภาพนอก

^{๓๒} ทรงศรี อัจจุรณ, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕.

^{๓๓} Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, (New York: Paragon Book Preprint Corp., 1967), P. 158

^{๓๔} ทรงศรี อัจจุรณ, เรื่องเดิม, หน้า ๔๖.

อาณาเขตในประเทศไทย^{๗๕} ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่เป็นแบบอย่างแก่การทำสนธิสัญญาในประเทศยุโรปตะวันตก และประเทศญี่ปุ่นก็ได้เป็นประเทศเอเชียประเทศเดียวที่มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศไทย

๑.๓.๒.๒ สารสำคัญของสนธิสัญญา^{๗๖}

คามสนธิสัญญาบาวริง ค.ศ. ๑๘๕๕ - ๖ นี้ มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้ คือ

(๑) ในระหว่างสยามกับอังกฤษนั้น ให้มีสันติภาพและไมตรีต่อกันเป็นนิรันดร และบรรดาคนในบังคับของฝ่ายหนึ่งที่เขาไปอยู่ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งให้ได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลืออย่างบริบูรณ์เพื่อความมั่นคงและเพื่อให้เขาขายได้สะดวกปราศจากการกีดกันแห่งต่าง ๆ

(๒) ฝ่ายไทยยอมให้ฝ่ายอังกฤษส่งกงสุลเข้ามาประจำอยู่ในกรุงเทพฯ และให้กงสุลอังกฤษมีอำนาจที่จะพิจารณาตัดสินความหรือคดีทั้งหลาย จะเป็นคดีอาญาก็ดี หรือคดีแพ่งก็ดี ซึ่งคนในบังคับอังกฤษเป็นจำเลย ส่วนคดีที่คนในบังคับอังกฤษเป็นโจทก์ และคนไทยเป็นจำเลยนั้นให้ชั้นศาลไทย แต่เมื่อเป็นคดีที่คนในบังคับอังกฤษมีส่วนได้เสียหรือเกี่ยวข้องกับกงสุลอังกฤษจะไปนั่งฟังการพิจารณาอยู่ด้วยก็ได้ และถ้ากงสุลอังกฤษต้องการให้พนักงานไทยคัดสำเนารายงานการพิจารณาส่งไปให้

(๓) เรื่องเกี่ยวกับมรคกเมื่อคนในบังคับอังกฤษตายในกรุงเทพฯ กงสุลมีอำนาจเข้าจัดการทรัพย์สินมรคกนั้นได้และให้มรคกตกเป็นของผู้รับตามกฎหมายอังกฤษ

(๔) ในเรื่องเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน อนุญาตให้คนในบังคับอังกฤษอยู่อาศัยเป็นการประจำและถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในเมืองไทยภายในเขตอันจำกัดได้คือ ที่ภายใน

^{๗๕} Jayavadh Bunnag " Delimitation of the Rights of Aliens in Thailand" (Unpublished LL.M. Thesis, Harvard University, 1972); P. 3

^{๗๖} ฎุหนังส์สนธิสัญญาที่ไทยทำไว้กับอังกฤษ ฉบับลงวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ ใน ทรงศรี อัจจอรุณ, เรื่อง เติม, (ภาคผนวก) หน้า ๓๒๙-๓๓๒.

กรุงเทพฯ และ ภายในในเขตที่ทางกำแพงพระนครออกไป ๒๐๐ เส้น (ไม่เกิน ๔ ไมล์อังกฤษ) นอกนั้นอนุญาตให้คนในบังคับอังกฤษเช่าได้แต่จะซื้อนั้นไม่ได้ เว้นแต่จะได้เข้ามาอยู่แล้วถึง ๑๐ ปี หรือได้รับอนุญาตเป็นพิเศษจากรัฐบาลสยามแล้วจึงจะซื้อได้ ส่วนที่ทางกำแพงพระนคร ๒๐๐ เส้นออกไป เพียงเรือพายหรือแจวจะไปถึงได้ใน ๒๔ ชั่วโมงนั้น อนุญาตให้คนในบังคับอังกฤษซื้อหรือเช่าได้ แต่ที่นอกกำหนดทาง ๒๔ ชั่วโมงออกไปนั้นคนในบังคับอังกฤษจะซื้อหรือเช่าไม่ได้

(๕) ในส่วนที่เกี่ยวกับภาษีนั้น คือ ภาษีที่ดิน (ที่นาที่สวน) ให้คนในบังคับอังกฤษได้รับผลประโยชน์เสมือนกับคนไทย ส่วนภาษีเบิกกองหรือค่าปากเรือที่เก็บตามสนธิสัญญาฉบับ ค.ศ. ๑๘๒๖ (๒๓๖๕) นั้น เป็นอันยกเลิกและให้เก็บภาษีขาเข้าแทน โดยให้รัฐบาลสยามเรียกเก็บได้แต่เพียงร้อยละสามแห่งราคาของสินค้าเท่านั้น การซื้อขายอาหารราคาสินค้า ให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรฝ่ายไทยกับกงสุลอังกฤษร่วมกันพิจารณา สำหรับเงินหรือทองแท่งและของใช้ส่วนตัวอนุญาตให้นำเข้ามาโดยไม่ต้องเสียภาษี ส่วนดินนั้นนำเข้ามาได้โดยไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องขายให้แก่ผู้ทำการผูกขาดในประเทศไทย และเมื่อผู้ผูกขาดไม่รับซื้อดินนั้นไว้ต้องนำกลับออกไปโดยไม่ต้องเสียภาษี ในกรณีเช่นนี้ถ้าคนอังกฤษไม่ปฏิบัติตามแล้วเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยย่อมริบเอาดินนั้นได้

(๖) สินค้าออกนอกประเทศนี้ให้รัฐบาลสยามเรียกเก็บภาษีได้ อย่างเดียวเท่านั้น โดยเก็บตามอัตราที่ใช้กับประเทศจีน (ตามอัตราที่กำหนดในพิภักศิกท้ายสัญญา) ส่วนที่เกี่ยวกับ ข้าว ปลา เกดื้อ ถ้าเห็นว่าจะไม่บริบูรณ์ก็ประกาศห้ามมิให้ออกนอกประเทศได้ นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดห้ามมิให้ไทยเรียกเก็บภาษีอย่างใด ๆ อื่นนอกจากจะได้รับความยินยอมของกงสุลอังกฤษ เอกอัครราชทูต ฯลฯ ซึ่งรัฐบาลสยามได้ให้หรือจะให้แก่รัฐบาลใดหรือชนชาติใด จะต้องให้แก่รัฐบาลอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษด้วย

นอกจากนี้หม่อมราชวงศ์ให้คำความคุ้มครองเสรีภาพชนใน เรื่อง การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามศาสนาคริสต์เตียน และสิทธิที่จะสร้างวัด หน้าที่ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยอนุญาต และข้อกำหนดยอมให้คนในบังคับอังกฤษซื้อขายสินค้าจากราษฎรโดยตรงได้ ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นการผูกขาดสินค้าซึ่งฝรั่งจะต้องซื้อต่อพระคลังหลวงแห่งเดียวเท่านั้น

สนธิสัญญากับอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๕๕ - ๖ (พ.ศ. ๒๓๙๘ - ๙) นี้ ข้อความ
 ต่าง ๆ ในสัญญาเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับการศาลและการภาษีนั้น เป็นข้อสัญญาที่บังคับหรือ
 บัญญัติฝ่ายไทยแต่ฝ่ายเดียวมิใช่ เป็นข้อสัญญาที่เป็นหลักถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่อกัน และเป็นข้อสัญญา
 ที่ทำให้ฝ่ายไทยตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ ข้อเสียเปรียบนี้ประเทศไทยก็ได้ตระหนักเป็น
 อย่างดี ในขณะที่ทำสัญญาคายอิทธิพลของประเทศอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยุ่หัวไคทรง เสด็จ เห็นอยู่แล้วว่าจะอย่างไร เสียอังกฤษก็คง เข้ามาเมือง ไทยจนไคหาไม่ใช้โดย
 ทาง สัญญาทางพระราชไมตรีก็คง จะใช้กำลัง เข้ามา ก็นั้นจึงให้อังกฤษเข้ามา โดยทาง สนธิ
 สัญญาทางพระราชไมตรีจะ เหมาะกว่า นอกจากนี้เนื่องจากบทบัญญัติกฎหมายและภาษีของประ
 เทศทาง ตะวันออกซึ่ง แตกต่าง กับประเทศทางยุโรปมาก เพราะไม่สมกับกาลสมัยและไม่เป็น
 ระเบียบเรียบร้อย ทาง ขนบธรรมเนียมประเพณีของฝรั่งก็แตกต่าง กับของไทย พวกฝรั่งจึง
 รัง เกียจไม่ยอมอยู่ใต้อบังคับของกฎหมายไทย และเสียภาษีตามแบบธรรมเนียมของไทย อีก
 ประการหนึ่งฝรั่งที่เข้ามาค้าขายในเมือง ไทยสมัยนั้นมีจำนวนจำกัด การที่จะให้เอกสิทธิบาง
 อย่าง แก่พวกฝรั่งซึ่งมีจำนวนน้อยจึง ไม่เป็นสิ่งที่พึง รัง เกียจ และอันที่จริง การให้เอกสิทธิบาง
 อย่าง แก่พวกฝรั่งในขณะนั้นก็ไม่มีความยุ่งยาก ความยุ่งยากที่จะมา เกิดขึ้นเมื่อได้ขยายเอก
 สิทธิเหล่านี้แก่ชาว เอเชียที่เป็นคนในบังคับด้วยตนเอง ในส่วนที่เกี่ยวกับภาษีอากรนั้น ในขณะ
 นั้นบ้านเมืองยัง ไม่มีความจำเป็นต้อง ใช้จ่ายมากนัก รายได้ที่เก็บภาษีอากรตามอัตราร้อยละ
 ซักสามก็เป็น การเพียงพอแก่ความต้องการ ในขณะนั้น กุญ เหตุเหล่านี้เมื่อ เซอร์จอห์น บารริง
 เข้ามาประเทศไทย ฝ่ายไทยจึงยอมตกลงทำสัญญาคาย เมื่อไคทำสัญญากับอังกฤษแล้วต่อมา
 ไทยไคทำสัญญากับประเทศอื่น ๆ อีก กล่าวคือ ไทยไคทำสัญญากับสหพันธรัฐอเมริกา ลงวันที่
 ๒๙ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๕๖ (๒๓๙๙) และไคทำสัญญากับฝรั่งเศส ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม
 ๑๘๕๖ (๒๓๙๙) เกนมาร์ค ๒๑ พฤษภาคม ๑๘๕๘ (๒๔๐๑) ปอร์ตุเกส วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์
 ๑๘๕๙ (๒๔๐๑) เนเธอร์แลนด์ ๑๗ ธันวาคม ๑๘๖๐ (๒๔๐๓) เยอรมัน ๗ กุมภาพันธ์ ๑๘๖๒
 (๒๔๐๕) สวีเดนและนอร์เว ๑๘ พฤษภาคม ๑๘๖๘ (๒๔๑๑) เบลเยียม ๒๙ สิงหาคม
 ๑๘๖๘ (๒๔๑๑) อิตาลี ๓ ตุลาคม ๑๘๖๘ (๒๔๑๑) ออสเตรเลีย-ฮังการี ๑๗ พฤษภาคม ๑๘๖๙
 (๒๔๑๒) สเปน ๒๓ กุมภาพันธ์ ๑๘๗๐ (๒๔๑๒) สนธิสัญญาเหล่านี้ไคเกิดตามแบบอย่าง

๓๒

ท่านอง เกี่ยวกัสนธิสัญญาที่อังกฤษที่กำหนดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ส่วนอื่น ๆ จะมีอีกเพิ่ยน
 กันบ้าง ก็แต่ในเชิงถ้อยคำ ส่วนสาระสำคัญนั้นไม่มีอะไรแตกต่างกันนัก ประเทศเสปญเป็น
 ประเทศสุดท้ายที่ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับไทยตามแบบสัญญาบาวริง ในปี ๑๘๓๐
 (พ.ศ. ๒๔๑๓) แต่ขึ้นมาไทยมิได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีตามแบบนี้กับประเทศอื่นอีกอีก แม้
 ว่าต่อมาในปี ค.ศ. ๑๘๔๘ (พ.ศ. ๒๔๓๑) และ ค.ศ. ๑๘๕๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘) นั้น ไทยจะได้ทำ
 สัญญายอมยกอำนาจอศาลหรืออำนาจเกี่ยวกับสภาพนอกอาณาเขตให้กับญี่ปุ่นและรัสเซียด้วยก็
 แต่เงื่อนไขไม่สู้เหมือนกับที่กำหนดไว้ในแบบสัญญาบาวริงเท่าใดนัก กล่าวคือ เรื่องอำนาจ
 ศาลฝ่ายไทยไค้าง เงื่อนไขให้ทงสุดญี่ปุ่นในกรุงสยามมีอำนาจศาลเหนือคนในบังคับญี่ปุ่น
 ในกรุงสยามไปจนกว่าจะได้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบการศาลของกรุงสยามจะแล้วเสร็จ
 บริบูรณ์

๑.๓.๒.๓ กฎหมายที่อนุวัติตามสนธิสัญญา

ผลจากการทำสัญญาดังกล่าวทำให้ฐานะของกนต่างกว่าในประเทศไทย
 ใ้รับการคุ้มครองภายใต้สนธิสัญญา ในขณะที่เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้
 ทรงปรับปรุงแก้ไขเปลี่ยนแปลงกิจการกันต่าง ๆ เอาแบบอย่างอารยธรรมตะวันตกในส่วนที่
 เกี่ยวกับสิทธิและฐานะของกนต่างกว่าก็ทรงออกประกาศให้กนในชาติทราบถึงสิทธิของกนต่าง
 กว่าตามสนธิสัญญาเมื่ออยู่อย่างใด และกนในชาติจะต้องประพฤติคนอย่างใดจึงจะสอดคล้องกับ
 สิทธิของกนต่างกว่า อันพึงมีพึงไ้ตามสนธิสัญญา ประกาศอันมีลักษณะเป็นกฎหมายเหล่านี้ได้
 คราขึ้นเพื่ออนุวัติไปตามเงื่อนไขในสนธิสัญญา ประกาศที่กล่าวพาดพิงถึง เรื่องนี้มีอยู่เป็น
 จำนวนไม่น้อย ซึ่งไ้ประกาศแก่ราษฎรถึงกรณีต่าง ๆ คือ ประกาศว่าค้าขายเขตที่ฝรั่งจะเช่า
 หรือซื้อไ้ ประกาศว่าค้าขายการประพคิตอฝรั่ง เศสอังกฤและอเมริกันที่มาอยู่ในเมืองไทย
 ประกาศเรื่องค้าขายช่ากับต่างประเทศ ประกาศให้ คนไทยรับจ้างฝรั่งไ้ ประกาศไม่ให้
 คนคั่นช่าเรื่อง เรือรบไปมา ประกาศให้ ช้เงินตราต่างประเทศ และประกาศห้ามไม่ให้ชวย
 กนในบังคับต่างประเทศยุโรปมาเป็นทาส

๗ Frances Bowes Sayres "The Passing of Extraterritoriality in Siam" American Journal of International Law (22: 1928). pp 81-85

(๑) ประกาศว่ากายเซตที่ซึ่งฝรั่งจะเช่าหรือซื้อไก่อ^{๗๕}

ประกาศฉบับนี้เป็นประกาศฉบับแรกที่ประกาศเพื่ออนุวัติให้เป็นไปตามข้อตกลงในสนธิสัญญาบาวริง ซึ่งประกาศเมื่อวันพฤหัสบดีเดือน ๙ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก ตรงกับปี พ.ศ. ๒๓๘๘ เป็นประกาศที่ให้ไว้แก่ "ราษฎรชาวกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยา ที่เรียกว่าบางกอก และอยู่ในแขวงหัวเมืองชั้นในใกล้ ๆ... คือ ไทย ลาว เขมร มอญ พม่า จีน ญวน แหก ฝรั่ง เดิมทั้งปวง"^{๘๐}

ในคำปรารภมีว่า

บัดนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทรงพระราชดำริเห็นพร้อมกันกับความคิดตามเสนาบดี ประสงค์นาโกรทำนุบำรุงพระนครและราษฎรในหน้ทางที่ทำกินแลถาขายให้เจริญทรัพย์สมบัติขึ้นกว่าแต่ก่อน ครั้นนี้คนชาติที่มิใช่ชาวที่เรียกว่าฝรั่งนอก เขามาทำสัญญาว่าจะขอเช่ามาซื้อที่อยู่ตั้งทำมาหากินในพระนครอาณานิคมนี้ คล้ายกับจีนแลชาวประเทศอื่นซึ่งเขามาอยู่ก่อน^{๘๑}

จึงทรงวางหลักเกณฑ์ว่ากายเซตที่ซึ่งฝรั่งจะเช่าหรือซื้อไว้โดยอาศัยระยะทางใกล้ไกลกับกรุงเทพเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ

ยอมให้พวกฝรั่งนอกซื้อที่เช่าที่ในเขตแขวงที่ไม่ใกล้ไม่ไกลนัก แต่กรุงเทพมหานคร คือ ภายในภายในพระนคร แลห่างกำแพงพระนครออกไปเพียงสองร้อยเส้นเข้ามา

^{๗๕} ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๘๘ - ๒๔๐๘ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ชนบุรี : โรงพิมพ์คำทรงธรรม, ๒๕๑๑) หน้า ๑๔๖ - ๑๔๘.

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

โดยรอบ ในเขตห้ามไม้ หุ้ญไคชายที่ซาคแก่คนนอกประเทศ
 ที่เขามาอยู่ยังไม่ถึง ๑๐ ปี แต่จะให้เขานั้นไคไม่ห้าม- เมื่อจะ
 ให้เขานั้นให้มาทำหนังสือสัญญาว่ากันว่าคนไหนว่าขวางอ้างกอ
 หลเจ้าพนักงานให้รู้เห็นเป็นพะยานไว้ อย่าให้หลบชายโดยโงหาร
 ว่าเขา คือเอาเงินลงนามมากกว่ากำหนดเขาตามเคื่อนตามมี
 การอนรจนจะไครไคเงินมากจะชายที่กับคนนอกที่เคียวกุกุยก
 จะไคเงินเร็ว ๆ ก็ให้ทราบเรียนทานเสนาบดีก่อน เมื่อทาน
 เสนาบคียอมี หชายจึงชายไค แลที่ทางกำแพงพระนคร ๒๐๐
 เสน ออกไปภายในที่ไม่ไกลนัก เพียงเรือพายเรือแจวจะไปไค
 ถึงใน ๒๔ ชั่วโมง เขามานั้น เจ้าของที่จะชายที่บ้านทั้งเหยา
 เรือและที่สำเนาให้ชายกับคนนอกที่เรียกว่าฝรั่ง ก็ไคไม่ห้าม
 ไม่มีโทษไปรคาอนุญาตแล... แต่ว่าห้ามไม้ หุ้ญไคเปี้ยคั้ง เอา
 ที่และเรือสวนและนาของผู้อื่นที่ไม่เป็นสิทธิแก้ตัว ไปชายกับคน
 นอกประเทศให้เป็นความยุ่งยิงกันขึ้น

... แลกำหนดทางพระนครสองร้อย เสนแต่ที่ลอมูั้งห้ามไม้ให้
 ชายชานั้น คือ ทิศเหนือถึงปากน้ำบางพุทราที่รุมกับแม่น้ำ
 เจ้าพระยา ต่อไปจนถึงกำแพงลพบุรีแลตรง ไปถึง ทาพระงาม
 แม่น้ำสระบุรี ที่ตุ้งวันออกแต่ทาพระงามถึงบางหนากปลาย
 คลองซุกที่ออกแม่น้ำบางปะกงตรง ไปถึงปากน้ำบางปะกงต่อไป
 จนเกาะศรีมหาธา ทิศใต้ตั้งแต่เกาะศรีมหาธาไปจนถึง
 กำแพง เมือง เพชรบุรี ทิศตะวันตกตั้งแต่อาทะเลเมืองเพชร
 บุรีไปจนถึงปากน้ำเมืองสมุทรสงคราม เลยไปตามลำแม่น้ำจน
 ถึงกำแพง เมืองราชบุรี ต่อไปจนถึง เมืองสุพรรณบุรี ตั้งแต่สุพรรณ
 บุรีไปถึงปากน้ำบางพุทราประจำที่เกาะภายในที่เท่านี้ แลที่นอก
 กำหนดทาง ๒๔ ชั่วโมงนี้ออกไปเป็นที่เปลี่ยวที่ไกล ห้ามไม้ให้
 หุ้ญไคชายแก่คนนอกประเทศ แลให้คนนอกประเทศเขา คั้งหนึ่ง
 ที่ภายในกำหนดเขามา แลในที่นอกกำหนดนั้น ถ้าคนนอกประเทศ
 มีหนังสือเบิกคานเคินทาง ไปสำหรับตัวไม่เป็นคนหนีแล้ว ราษฎร

จะซื้อจะขายก็ได้ จะให้ที่เขาพักอาศัยอยู่จนกว่าจะกลับก็ได้แต่
จะให้เขาเป็นที่อยู่และจะขายขาดไม่ได้^{๘๓}

สรุปสาระสำคัญประกาศว่าค่ายเขตซึ่งฝรั่งจะเช่าหรือซื้อได้ มีดังนี้

๑. ที่ภายในกำแพงพระนครและที่ที่ห่างในกำแพงพระนครออกไปภายใน ๒๐๐ เส้น โดยรอบนั้น จะขายให้คนต่างค้ำที่มาอยู่ในประเทศไทยยังไม่ถึง ๑๐ ปีไม่ได้ เว้นแต่เสนาบดีที่จะอนุญาตให้ซื้อได้ ถ้าคนต่างค้ำอยู่ถึงสิบปีแล้วจึงซื้อได้ ส่วนการเช่านั้นอนุญาตให้ทำได้ แต่ต้องทำคอกหน้าเจ้าพนักงาน
๒. ที่ดินซึ่งอยู่ภายในเขตที่อยู่ห่างกำแพงพระนครสองร้อยเส้นและที่จะไปค่ายเรือแจวเรือพายถึงได้ภายใน ๒๔ ชั่วโมงจากพระนคร คนต่างค้ำมีสิทธิซื้อเป็นเจ้าของได้ไม่ว่าจะเข้ามาอยู่ในประเทศสยามนานเท่าใด
๓. บรรดาที่ดินซึ่งอยู่ภายนอกเขตที่กล่าวมาแล้วในข้อ ๑ - ๒ คนต่างค้ำไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของได้

(๒) ประกาศว่าค่ายการประพาศต่อฝรั่ง เกาหลี กุณและอเมริกันที่มาอยู่ในเมืองไทย^{๘๔}

ประกาศฉบับนี้ประกาศในระยะเวลาได้เกี่ยวกับประกาศว่าค่ายเขตซึ่งฝรั่งจะเช่าหรือซื้อได้ โดยประกาศเมื่อวันที่พฤหัสบดีเดือน ๗ แรมค่ำ ๑ ปีมะโรง อัฐศก เป็นพระบรมราชโองการที่ประกาศแก่ "ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและราษฎร เมือง กรมการ แลบรรการาษฎรไทย จีน ญวน มอญ ลาว เขมร พม่า มลายู แลคนเชื้อฝรั่ง โปรตุเกส เดิม แลคนเชื้อแขกเทศแขกจามทุกชาติทุกภาษาทั้งปวงซึ่งอยู่ในกรุงเทพมหานคร... แลอยู่แขวงหัวเมืองชั้นในไกล ๆ ..."

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕ - ๑๔๕.

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

ประกาศฉบับนั้นเป็นประกาศฉบับที่ได้กล่าวถึง การเข้าทำสัญญากับฝรั่งเศส อังกฤษและสหรัฐอเมริกา นับตั้งแต่เหตุจูงใจในการเข้าเป็นคู่สัญญา สารสำคัญของสัญญา การตีความสัญญา ตลอดจนข้อแนะนำให้คนไทยประพฤติปฏิบัติตนต่อคนต่างศาอันเป็นการแสดงให้เห็นว่าสิทธิของคนต่างศาอันมีอยู่อย่างไรบ้าง

ในเบื้องต้นพูดถึงผลที่ฝรั่งเศส "เอาเงินทองมาแทนอกประเทศ ลงทุนซื้อที่ เขาที่ แลจ้างลูกจ้าง ี่เงินทองเมืองอื่นก็จะไต่คอกอยู่ในแผ่นดินจำเรียดแก่พระนครนี้ ราษฎรที่ยากจน จะได้รับการเลี้ยงชีวิตดีกว่าชายตัวเป็นทาสี ห้าพันผู้นี้ ี่" ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงบทบัญญัติ ในสนธิสัญญาเกี่ยวกับข้อตกลงที่อนุญาตให้ฝรั่งเศสซื้อหรือเช่าที่ดินเขตจำกัดได้ พร้อมทั้ง การตีความ ของสัญญาในเรื่องนี้ และมีคำเตือนให้ราษฎรที่ประสงค์จะขายหรือเช่าที่ดินให้คนต่างศาต้อง มาทำหนังสือต่อหน้ารัฐช่างอำเภอ มีการอนุญาตให้ไทยจีนและคนอื่น ๆ เข้ารับจ้างทำงานแก่ คนต่างศาได้ ห้ามคนหลบหนีไปในที่อยู่ของฝรั่งเศส ห้ามการรุกล้ำแดนหรือถอนต้นไม้ที่เพาะปลูก อยู่ในที่ของคนต่างศา ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปล่อลวงเย้ายวนก่อความวิวาทอย่างไรอย่างหนึ่ง ใครล่วง เกินก่อการวิวาทในบ้านของคนต่างศาประเทศก็จะมีโทษแก่ผู้นั้นฝ่ายเดียว การซื้อขายกับ คนต่างศาทำได้ทุกอย่าง เว้นแต่สุราและฝิ่นนอกภาษี การติดต่อกับชายกันก็พยายามทำอย่าง เปิดเผยให้พยานรู้เห็น นอกจากนี้ก็มีบทบัญญัติในเรื่องข้อแนะนำเกี่ยวกับการซื้อขายและบริโภค ฝิ่นและสุรา และพูดถึง เรื่องเกี่ยวกับสิทธิของศาลกงสุลตามสนธิสัญญา ๘๖

(๓) ประกาศเรื่องการค้าขายชาวกับต่างประเทศ

โดยที่ชาวเป็นกลุ่กรรรมหลักของประเทศ เมื่อได้มีการติดต่อกับต่างประเทศ แล้ว ชาวต่างประเทศก็เกิดความสนใจที่จะซื้อชาวไทยเป็นจำนวนมาก อันอาจเป็นผลกระทบ กระเทือนต่อผู้บริโภคในประเทศได้ ทางการจึงขายชาวแก่ชาวต่างประเทศนี้ที่การเก็บเกี่ยว ไก่ผลที่เท่านั้น และก่อนที่จะเปิดขายแก่ลูกค้าที่ซื้อชาวออกไปจำหน่ายแก่ต่างประเทศก็จะประกาศ ให้ราษฎรทราบและรับซื้อชาวไว้เสียแต่เนิ่น ๆ ในประกาศเตือนให้ราษฎรซื้อชาวเพราะจะเปิด

ให้จำหน่ายออกนอกประเทศ ประกาศ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้นค่ำ ๑ ปีมะโรง อัฐศก มีความตอนหนึ่งว่า

"ใครที่ซื้อข้าวด้วยราคาถูก ๆ ก็รีบซื้อหาเก็บไว้ใช้สอยหรือมากเหลือใช้สอย เมื่อเปิดข้าวออกนอกประเทศแล้วก็จะได้ขายเอากำไรอย่าเสียขายเงินทุนแล้วขาดเลย รีบซื้อไว้เสียเมื่อราคาข้าวยังไม่ขึ้น ไม่ซื้อแล้วถาราคาข้าวขึ้นไป เพราะเปิดข้าวออกนอกประเทศ ก็อย่าบนเอาในหลวงว่าทำให้ราคาข้าวแพงขึ้น เพราะในหลวงทรงพระเมตตากรุณาแก่ชาวนาจะได้ขายข้าวได้ราคา ไม่ถึงนาเสียไปทำการอื่น ๆ แลแก่คนนอกประเทศที่เป็นมนุษย์เหมือนกันให้ข้าวไปกินโดยสะดวกตามกำลังทรัพย์ของเขา เพราะฉะนั้นจึงเตือนชาวนาในพระนครที่ไม่ได้ทำนาซื้อข้าวเขากินนั้นรีบซื้อข้าวไว้ จะต้องเสียเงินมากเมื่อข้าวขึ้นราคา หรืออย่าให้ทองอายุปากเลย"^{๔๗}

ประกาศเตือนสติผู้ซื้อข้าวขายข้าวอีกฉบับหนึ่งมีว่า

"เนื่องจากไม่แน่นอนว่ามีจักไปการเก็บเกี่ยวจะได้ดีเท่าปีที่ประกาศนี้หรือไม่ ในประกาศกล่าวหา "ในปี มะโรงนักกษัตริ์ อัฐศกนี้ฝนงามก็ ข้าวในนามีผลบริบูรณ์ทุกตำบลจนเล้าลือถึงคนต่าง ๆ จักเรือก่าป็นมาซื้อข้าวมากหลายสำ ได้บรรทุกข้าวในกรุงฯ ออกไปมากแล้ว บัดนี้ราคาข้าวขึ้นไป เพราะต้นกันซื้อต้นกันขาย ฝ่ายเรือลูกค้าต่างประเทศก็มีเข้ามามากเพื่อจะซื้อข้าวออกไปไม่น้อยลง ถ้าในปี มะเส็ง นักกษัตริ์ นพศก ฝนงามก็เหมือนอย่างปีนี้ ข้าวก็จะไม่ซัดสนแก่พลเมืองฝ่ายไทย ถ้าฝนไม่ดีข้าวก็จะขึ้นราคาแพงมากไป" จึงให้ซื้อข้าวไว้สำรองสำหรับปีต่อไป "ถ้าในปีใหม่ฝนงามก็ ข้าวงามเหมือนปีนี้ ข้าวที่ซื้อไว้ก็จะไม่เสียเปล่าได้จำหน่ายแก่ลูกค้าที่ซื้อข้าวขาย แล้วซื้อข้าวใหม่ต่อไป จงรีบซื้อข้าวไว้ ชักกันแต่เมื่อราคาข้าวยังไม่แพงนัก อย่าให้ต้นกันซื้อเมื่อฝนแล้ง เมื่อข้าวแพงก็งั้น"^{๔๘}

นอกจากเตือนผู้บริโภครีบซื้อข้าวแล้ว ยังโคลงเสริมให้ราษฎรขายข้าวแก่คนนอกประเทศเพื่อให้ราษฎรที่ทำนาได้ค่าข้าวคุ้มค่าเหมือนดังข้อความที่ว่า

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

... ราษฎรที่ทำนาถ้าขายข้าวได้ราคาถูกนักไม่สมกับแรงเหนื่อยก็จะทอดอย หิงไรนาไปทำการอื่น ๆ เสีย เพราะฉะนั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ราษฎรขายข้าวแก่คนนอกประเทศเพื่อจะให้ราษฎรโดยผลประโยชน์ตามสมควร^{๕๐}

ในปี ๒๔๐๗ ได้เกิดภัยธรรมชาติเป็นผลให้พืชนาเสียหายเป็นอันมาก ข้าวสารขึ้นราคาเป็นที่เดือดร้อนแก่อาณาประชาราษฎร์ ความจำเป็นที่จะห้ามการจำหน่ายข้าวออกไปนอกประเทศก็เกิดขึ้น เมื่อวันจันทร์ เดือนอ้าย แรม ๑๓ ค่ำ ปีชวด จุฬศักราช ๑๒๒๖ จึงได้มีประกาศไม่จำหน่ายข้าวออกนอกประเทศซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

... ทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่อาณาประชาราษฎร์แลลูกค้ำพาดิษย์ทั้งปวง ทวาไป เพื่อจะให้เป็นประโยชน์ทั่วกัน ทั้งคนในประเทศแลคนต่างประเทศ จึงโปรดให้ชาวแก่นายทางต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งทางซื้อขาย แต่เดือน ๓ ขึ้นค่ำ ๑ ปีชวด จุฬศก เพราะหนังสือสัญญาว่าห้ามออกเข้างูหรือห้ามเดือนหนึ่ง แต่ลูกค้ำที่กรุงเทพฯ แลลูกค้ำอื่น ๆ ที่ไม่ใคร่ทำหนังสือสัญญานั้นจะขอปิดตั้งแต่เดือน ๑ ขึ้นค่ำ ๑ ปีชวด จุฬศก ไป ๔ เดือน จนถึงเดือน ๕ ปีฉลู สัปตศก ถ้าเห็นคนขายในนาตั้งค้าโคมบริบูรณ์ ผนตมมือกูดางมือเป็นปกติก็ควรที่จะเปิดไคแล้วจึงจะออกหนังสือประกาศให้รู้ตาเห็นๆ ผนโมบริบูรณ์ ชาวในนาไม่ไคผลเต็มภาคภูมิเสียไปมาก ก็ขอปิดคอไปอีกปีหนึ่ง^{๕๑}

จากข้อความในประกาศนี้ย่อมเห็นได้ว่าสิทธิของคนต่างค้าตามสนธิสัญญาได้รับการเคารพอย่างมาก

(๔) ประกาศให้คนไทยรับจ้างฝรั่งได้

ประกาศในเรื่องนี้มีสองฉบับ ฉบับแรกเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปเป็นประกาศอนุญาตให้ชาวกรุงรับจ้างฝรั่ง ประกาศ ณ วันเสาร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก และอีก

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๑} ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑, หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ชนบุรี : โรงพิมพ์กำรงธรรม, ๒๕๑๑), หน้า ๑๕๕.

ฉบับหนึ่ง เป็นประกาศอนุญาตให้คนในบังคับสยามรับทำงานของกงสุลอังกฤษได้

ตามประกาศอนุญาตให้ชาวกรุงรับจ้างฝรั่งมีความว่า

บัดนี้มหานครใหญ่ของประเทศถึงสามเมือง ได้เข้ามาทำสัญญาทางพระราชไมตรีแลการค้าขายกับกษัตริย์มหานครนี้ การหนึ่งคือสัญญาที่ทำสำเร็จแล้ว บัดนี้ก็มีลูกคาพาณิชคนผิวขาวที่เรียกว่าฝรั่งหลายพวกหลายคน เอาเงินทอง เป็นอันมาก เข้ามาแล้วคิดอันจกซื้อสินค้าแลหาที่ทางจะซื้อจะเช่า แลจ้างคนฝ่ายไทยใช้ให้เป็นครูสอนภาษาแลทำการงานต่าง ๆ พระเจ้าแผ่นดินแลเสนาบดีก็มีความยินดี ว่าราษฎรฝ่ายไทยที่ปากจนจะโคของ เพื่อจะค้าขาย แลรับจ้างทำการหาเงินทอง เป็นประโยชน์เจริญแก่บ้านเมือง... จึงอนุญาตให้ไทย จีน ญวน พม่า มอญ เขมร ลาว เขมมลายู แยกจาม แลลูกหลานฝรั่ง โปรตุเกส เคมี ทั้งปวง ทั้งหญิงชาย ใครจะไปรับจ้างคนนอกที่เรียกว่าฝรั่งอยู่ให้ทำการในบานในเรือนในเรือ ของคนนอกที่เรียกว่าฝรั่งนั้นก็ จะรับเอาการของคนนอกที่เรียกว่าฝรั่ง มาทำในบานในเรือนของตัวแลที่ใด ๆ ก็ดี หรือจะเป็นแต่อยู่ในบานเรือนของตัว ไปทำการของคนนอกที่เรียกว่าฝรั่ง ตามเวลาครั้งครที่ไปสอนหนังสือภาษา แลคนไปจ้างซุดอู้อู้อื่น ๆ นั้นก็ดี โปรดให้ห้ามคุดทุกอย่างมิไคห้ามคนทั้งปวงที่อยากจะทำรับจ้างโคคจ้าง เป็นผลประโยชน์ของตัวเลี้ยงชีวิตเกิด ไม่มีความผิดอันใดเพราะที่รับจ้างคนนอกที่เรียกว่าฝรั่งนั้นเลย^{๕๓}

ประกาศอนุญาตให้คนในบังคับสยามรับทำงานของกงสุลอังกฤษได้ มีความดังนี้

มีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แลลูกคาไทยจีนทั้งปวง ให้ทราบทั่วกันว่า บัดนี้กงสุลอังกฤษจะสร้างคึกขึ้น ในที่ซึ่งโปรดพระราชทานให้ ตบามกงสุลโปรตุเกสนั้น จึงไคคึกจะให้ลูกจ้างรับเหมา ทำการก่อสร้างตามคัวอย่าง ที่กงสุลอังกฤษคิดไว้แลเวลานี้ ให้แล้วโดยเร็ว เมื่อผู้ใดจะ

^{๕๒} ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๐๘, เรื่องเดิม, หน้า ๕๒.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

ชายไม้ ชายอิฐ ชายปูน แลของอื่น ๆ แก่งสูงสุด หรือผู้ใด ๆ จะรับ
 จ้างเหมาทำการของงสูงสุด ก็ให้ไปหางสูงสุดจากดาราคาจาจางให้
 ตกกลงกันแล้ว จึงชายแลรับจ้างทำการตามขอบุจิเจฎีก ในหลวงไม่
 ทรงพระราชดำริติเตียนอันใดคอก จะทรงยินดีด้วยชายของแลรับ
 จ้าง ซึ่งเป็นคนในพระราชอาณาจักร จะโคเงินราคาคาจาจางเป็นผล
 ประโยชน์ของตัวเลี้ยงชีวิต จะโคไม่มีความผิดอันใดเพราะที่ชาย
 ของรับจ้างคอกงสูงสุดนั้นเลย^{๕๔}

(๕) ประกาศไม้ หักต้นไม้ชาวเรือ เรือรบไปมา

ประกาศฉบับนี้ก็เป็นพระราชโองการที่ประเทศให้แก่"ราชทูร คือ ไทย จีน
 ญวน มอญ ลาว เขมร พม่า มลายู แหกเทศ แหกจาม ฝรั่งเศส" เมื่อโคทาวความถึง
 การทำสัญญาไมตรีกับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกาและผลประโยชน์ที่จะโค
 จากการติดคอกกับต่างประเทศแล้ว โคประกาศให้ราชทูรทั้งปวง

...มีความเพียรอดส่ำหาสิ่งของสินค้าต่าง ๆ ไปชายกับคนชว
 นอกประเทศ ในที่มีผลประโยชน์ตามขอบุจิเจ หรือจะรับทำการจ้าง
 สิ่งโค ๆ ในที่บานเรือนคนนอกประเทศก็โคให้รับจ้างทำโคโดยสุะควก
 สบายไม่หามปราม แต่เมื่อแรกจะไปรับจ้างนั้น ในพุกจวจากดวกับ
 มุณนาย ในพุกจวก็ควยราชการแลการของนายอิหรุกนไวแต่เคิม
 ภายหลังอยาให้มิเกียวของคองทุมเถียงกันให้เสียประโยชน์พิ ๒ ฝ่าย^{๕๖}

นอกจากนี้โคเคื้อนมิให้ต้นตะหนกคกจิ จคอกการปรากฏของ เรือรบของ ไทยและของ
 ต่างชาติ ทั้งนี้เนื่องจากเรือรบไทยคองอิ ชลาคตระ เวณในการปราบปรามส่ำเกาจีนและป้อง
 กันมิให้เรือลาคตระ เวณฝ่ายญวนลวง ส่ำเซต่านนำไทย ในการปรากฏของ เรือรบต่างชาติ
 นั้นตามประกาศกดวว่า

^{๕๔} เรื่อง เคียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{๕๕} เรื่อง เคียวกัน, หน้า ๑๖๓.

^{๕๖} เรื่อง เคียวกัน, หน้า ๑๖๔.

ธรรมนิยมเมืองใหญ่ในประเทศที่เรียกว่าเมืองฝรั่งหรือวิลาศ
 นั้น ถ้ามีลูกคาเมืองนั้น ๆ แดง เรือไปมาค้าขายมากหลายสำหรือ
 บางพวกไปตั้งอาศัยอยู่ค้าขายมาก ณ เขตแดนอื่นใด ๆ ก็ยอมมีเรือ
 รบสำหนึ่งบาง หลายสำบาง มาเยี่ยมเยียนประเทศนั้นเนื่อง ๆ แด
 เมือง เค็มของลูกคาเมืองนั้น ๆ เพื่อจะขายระวางรักษาเป็นเพื่อนลูกคากัน
 ศัตรูในท้องทะเลมีใ้พายี่ลูกคาตามเมืองนั้น ๆ ซึ่งมาค้าขายหรือ
 อยางหนึ่ง เมื่อมีหนังสือสัญญาว่าผูกพันมั่นคงในทางไมตรีแล้ว เรือรบ
 เมื่อชักสนเสียบงอาหารแลสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็แวะเข้ามา บางทีเข้ามา
 ขออาศัยซ่อมแซมเรือซำรูกก็มี เฉพาะฉะนั้นแต่ไป ถ้าจะมีเรือรบ
 สำเคียวหรือหลายสำเข้ามาถึง เมืองสมุทรปราการก็ดี หรือทอนอก
 ลันคอนก็ดี เมื่อไคยินชาวเรือรบมาแลก็ดี หรือธรรมเนียมเรือรบ
 มาถึง แลยอมยิงปืนค้ำบเมือง ฝ่ายเมืองก็ตองยิงรับค้ำบกัน แด
 เมื่อเรือรบมา จะไคยินเสียบงปืนก็ดี อยาให้ต้นเลาถือถือตามคะเน
 แด เชื้อซำค้ำเลาถืออยู่บริบต่าง ๆ แดสะคงตักิจุนวาย เลิกการ
 ค้าขายกับคนนอกที่เขาที่ หรือไปมาหาค้าแลทำกระดากต่าง ๆ ให้
 เสียบงโยชนไป จงซื้อขายกันคงอยู่ตามปรกติเถิด อยาให้ต้นกัน
 จุนวายเหมือนครั้งก่อนๆ นั้นเลย ภายไคทำสัญญาไว้แน่นอนแลเมื่อ
 จะมีการสิ่งใดขึ้น ขุนนางทั้งสองฝ่ายจะปรึกษากากลาวกันตามหนังสือ
 สัญญาแต่ไคยก็ จะไม่ใ้มีความเคือครอนแกราษฎรทั้งปวงจะทรง
 พระราชดำริระงับอนุอนปรนใ้ให้มีผลประโยชนกับราษฎรใ้ประเทศ
 ยามอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน^{๕๗}

(๒) ประกาศใ้ให้เงินตราต่างประเทศ

ประกาศใ้ให้เงินเหรียญนอกนี้ใ้ใ้ใ้การประกาศสองครั้ง ครั้งแรกประกาศ ณ
 วันพุธ เดือนยี่ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก และครั้งหลัง เมื่อวันเสาร์ เดือนสิบเอ็ด แรมเจ็ดค่ำ
 มีมะเส็ง นพศก

ในประกาศครั้งที่ ๑ ใ้ใ้พระราชปรารภว่า

^{๕๗} เรื่องเคียวกัน, หน้า ๑๖๔ - ๑๖๕.

ด้วยตั้งแต่เขยอนโบวริง เขามาทำหนังสือสัญญาแล้ว มาจนถึง เดือน
อ้าย ปีมะโรง นักษัตร อัฐศก มีเรือถูกคางต่างประเทศเขามาค้าขาย
ณ กรุงเทพฯ ถึง ๑๐๓ ลำ เรือถูกคางกรุงเทพมหานครคางออกไป
ค้าขายต่างประเทศถึง ๓๗ ลำ แต่เงินเหรียญเขามาซื้อสินค้าล้าละ
สองหมื่นบาง หมื่นหนึ่งบาง ห้าพันบาง เงินเหรียญจะซื้อสินค้ากับ
ถูกคางที่ในกรุงเทพฯ นคร ก็ไม่มีผู้ใดจะรับเอาเงินเหรียญไว้ ด้วย
การไม่เคยมีมาแต่เดิม...^{๕๘}

ชาวต่างชาติจึงต้องเอาเงินเหรียญให้ข้างในคลังมหาสมบัติแปลงเป็นเงินตรา ซึ่งก็ทำไปแล้ว
ถึง ๒๒๘,๘๒๗ เหรียญ แต่ก็ยังคั่งค้างอยู่อีกมาก เพื่ออำนวยความสะดวกในการค้า จึง
เห็นการที่จะให้ใช้เงินเหรียญซึ่งเป็นเงินตราต่างประเทศได้

... ถ้าถูกคางพาณิชย์แลราษฎรรู้จักใช้เงินเหรียญกันก็ตามมิ จเด็ดยา
กัฉลยจะจะมีโทษเพราะใช้เงินเหรียญ แต่หาเจ้าพนักงานพระคลัง
มหาสมบัติ ก็อานกันกุให้ตกลงจะใช้กันอย่างไร จะรับเงินภาษีอากร
ที่ส่งอย่างไรจึงจะสมการกับการ เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติได้
ประชุมปรึกษากันมีพระเจาดูดยาเชอกรมหมื่นวิมลนาถนิภาธรเป็น
ประธาน พระยาราชภักดิ์ พระยาพิพิธโกศัย พระยาไชยศสมบัติ
พระศรีไกรลาส พรอมกันเห็นว่า ซึ่งมีศแบดวการกงสุลอังกฤษทำ
หนังสือทูลเกล้าฯ ถวาย ขอให้ประกาศให้ใช้เงินเหรียญซื้อสินค้า
ได้ เงินเหรียญอยู่หนึ่งจะแลกเงินตราบาทสองซึ่งค่าสิ่งถึงนั้นชอบ
อยู่แล้ว ถูกคางจะไม่ไปยการซื้อขาย เพราะการที่จะแลกเงินบาท
ไม่ทันการ...^{๕๙}

(๗) ประกาศห้ามไม่ให้ขายคนในบังคับต่างประเทศยุโรปมาเป็นทาส

ประกาศเรื่องนี้เป็นหมายรับสั่งออกเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ ปี
มะเมีย สัมฤทธิศก ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๐๑ ประกาศฉบับนี้

ด้วยเจ้าพระยารวิวงค์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการ
ใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เซอรอบีคชอมเบอ

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

กงสุลอังกฤษ ทำหนังสือมายื่นเจ้าพนักงานกรมท่า ขอให้ให้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ว่า ชุมนางที่เมืองอังกฤษมีหนังสือเขามาว่า กรุงเทพฯกับกรุงอังกฤษ ไต่ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีแล้ว ลูกคาคณีนับมีคองอังกฤษเขามาค้าขายมีบุตรภรรยาอยู่ ณ กรุงเทพฯมาก คณีนับมีคองอังกฤษเกิดบุตรที่กรุงเทพฯหลายคน ในกฎหมายสำหรับบ้านเมืองมีว่า ถ้าบิดาเป็นอังกฤษ บุตรก็เป็นคนในนับมีคองอังกฤษตามบิดานี้ไปรคเกล้ารับสั่งว่า ชุมนางเมียอังกฤษแลประเทศยุโรปนั้น หากใครช่วยคนมาเป็นข้าทาสให้ช้อยเหมือนอย่างทีกรุงเทพฯไม่ว่าตั้งแต่เมื่อไป ผู้ใดจะช่วยคนเป็นทาสให้ช้อยก็ให้สืบสวนดูให้แน่นอน อย่าให้ทรยศเอาคนในนับมีคองอังกฤษแลคนในนับมีคองชาวต่างประเทศยุโรปมาเป็นทาสเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าจะจางเป็นลูกจางให้ช้อยนั้นไม่ห้าม ถ้าผู้ใดช่วยเอาคนในนับมีคองชาวต่างประเทศยุโรปมาเป็นทาสถ้ากงสุลมีหนังสือมาว่ากล่าว ก็จะต้องส่งตัวให้ นายเงินที่ช่วยไว้จะคิดเอาเงินค่าตัวนั้นไม่ได้ ในมหาศไทยเกล้าหม่อมพระสุลัสกีหมายบอกเจ้าคลังกรมแล้ว เจ้ายังไม่วางใจ ฝ่ายหน้าฝ่ายใดแลลูกขุน ณ ศาลหลวง แลชาพลละของขลุ่ยพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ในพระบรมมหาราชวัง พระบรมราชวัง แลว่าให้กรมเมืองหมายประกาศอาณาประชาราษฎร์ให้รู้จงทั่ว ให้ทำตามหมายรับสั่งนี้จึงทุกประการ...^{๑๐๐}

๑.๓.๓ สนธิสัญญาเสมอภาค

แม้ว่าตลอดรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวและล่วงมาถึงรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างมากในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพื่อความเสมอภาคกับนานาอารยประเทศ แต่เนื่องจากความผูกพันตามสนธิสัญญาสภาพนอกอาณาเขต การแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิทธิของคนต่างด้าวเพื่อให้ออกคดล่องกับนโยบายรัฐศาสตร์และเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างยากลำบาก ประเทศไทยจำต้องยกดินแดนบางส่วนของประเทศมหาอำนาจเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางศาลบางประการ เห็นว่าคนต่างด้าวบางประเภท ตลอดรัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฐานะของคนต่างด้าวในประเทศไทยจึงได้รับการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก การเปลี่ยนแปลงฐานะของคนต่างด้าวอย่างแท้จริงได้เกิดขึ้นเมื่อไทยสามารถเจรจาทำสนธิสัญญาเสมอภาคกับนานาประเทศได้เป็นผลสำเร็จ อันเป็นการทำให้ประเทศไทยมีอำนาจอธิปไตย สามารถกำหนดสิทธิของคนต่างด้าวให้ออกคดล่องกับหลักปฏิบัติและจารีตประเพณีระหว่างประเทศได้ แต่ก่อนที่ประเทศไทยจะได้มาซึ่งฐานะดังกล่าว ประเทศไทยต้องผ่านกระบวนการแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเป็นการต่อสู้กับประเทศมหาอำนาจทั้งในทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์เป็นระยะเวลาอันยาวนาน

การแก้ไขสนธิสัญญาสภาพนอกอาณาเขตนี้เริ่มต้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่พระองค์ทรงได้รับการศึกษาในทวีปยุโรป จึงทรงมีพระปณิธานแน่วแน่ในอันที่จะสร้างสรรความเจริญของประเทศให้เท่าเทียมนานาอารยประเทศตามที่สมเด็จพระบรมชนกนาถได้ดำเนินการค้างไว้^{๑๐๑} นับแต่ขึ้นครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยงานด้านนโยบายต่างประเทศมาก และการแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับมหาอำนาจยุโรปนับเป็นความต้องการสูงสุดของชาติ^{๑๐๒}

^{๑๐๑} Arthur J. Brown, The Expectation of Siam (New York: 1952), p.94.
^{๑๐๒} Walter A. Graham, Siam, Vol. 1 (London: Alexander Morning, 1924), p.226.

ทั้งนี้ เนื่องจากระบบสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นอุปสรรคประการสำคัญในการพัฒนาประเทศทั้งในด้านการค้าและอุตสาหกรรม และยิ่งก่อให้เกิดความยุ่งยากนานาประการ

ก่อนที่จะดำเนินการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเร่งรัดปฏิรูปกิจการภายในประเทศด้วยการร่างกฎหมายไทยให้เป็นไปตามระบบกฎหมายสมัยใหม่ และปรับปรุงกิจการในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจประสบอุปสรรคนานาประการ ประเทศไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในสนธิสัญญาดังกล่าว จึงไม่มีประเทศใดโดยอมที่จะสละผลประโยชน์ซึ่งกำลังรับอยู่ ยิ่งไปกว่านั้นตามความแห่งสนธิสัญญาสภาพนอกอาณาเขตมิได้มีการกำหนดเรื่อง การจำกัดเวลาอายุแห่งสัญญา ขอบเขตการบังคับและการแก้ไขสัญญาไว้ การที่จะได้สนธิสัญญาเสมอภาคเพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างประเทศจึงยังถูกข่มขู่แต่สถานการณ์เนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ประกอบกับการตัดสินใจพระทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการประกาศสงครามกับเยอรมันและออสเตรียฮังการี เข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งนำโดยอิตาลี ญี่ปุ่น เบลเยียม ฯลฯ อังกฤษและฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์ในฐานะฝ่ายชนะสงครามและไคร้รอดพ้นจากการคุกคามของอังกฤษและฝรั่งเศสที่หมายจะยึดเอาประเทศไทยไว้เป็นรัฐในอารักขาโดยเด็ดขาด ทั้งยังเป็นการแผ้วถางทางในการแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่ผูกมัดไทยไว้หมดสิ้นไปค่าย การที่ประเทศไทยประกาศสงครามกับเยอรมันและออสเตรียฮังการีคราวนี้มีผลทำให้อำนาจศาลกงสุลของประเทศเหล่านี้ในประเทศไทยสิ้นสุดลง ตามหนังสือสัญญาแวร์ซายส์ ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๑๙๑๙ (๒๔๖๒) ฝ่ายเยอรมันยอมรับว่าหนังสือทางพระราชไมตรี

^{๑๐๓} Luang Nathabanja Extra-Territorial in Siam, (Bangkok: Bangkok Daily Mail, 1924), p.131.

^{๑๐๔} Francis B. Sayre, Glad Adventure, (New York: Macmillan, 1957), p.96.

^{๑๐๕} Hayes & Cole, History of Europe, (New York: 1956), p.378.

อนุสัญญาและความตกลงต่างๆ ระหว่างเยอรมันกับสยาม ตลอดจนสิทธิและเอกสิทธิต่าง ๆ ตามสัญญาหรือความตกลงเหล่านี้ รวมทั้งสิทธิสภาพนอกอาณาเขตด้วยนั้น เป็นอันสิ้นสุดลงในวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) เป็นต้นไป ในสัญญาสันติภาพ (Treaty of Peace) กับออสเตรีย ลงวันที่ ๑๐ กันยายน ค.ศ. ๑๙๑๘ (พ.ศ. ๒๔๖๒) ข้อ ๑๑๐ และสัญญาสันติภาพกับฮังการีลงวันที่ ๔ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๒๐ (พ.ศ. ๒๔๖๓) ข้อ ๕๔ ก็มีข้อความทำนองเดียวกันกับข้อ ๑๓๕ แห่งสัญญาแวร์ซายส์^{๑๐๖}

เมื่อสงครามสงบไทยได้เข้าร่วมประชุมโดยเสมอหน้ากับมหาประเทศในการทำสนธิสัญญาสันติภาพ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ ผู้แทนไทยได้มีโอกาสแถลง ณ มหาสมาคมแห่งนี้ ำหน้านาชาติได้ทราบถึงความยุติธรรมแห่งสนธิสัญญาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ผูกมัดไทยอยู่ควรที่ไทยจะได้เป็นอิสระจากข้อสัญญาผูกมัดนี้ได้แล้ว ซึ่งเป็นผลให้ประเทศไทยได้รับคำมั่นจากประธานาธิบดี วูดโรว์ วิลสัน แห่งสหรัฐอเมริกา จะให้สัญญาหมกกับไทยเพื่อยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต^{๑๐๗} การประชุมของสันติสมาคม ณ แวร์ซายส์จึงเปรียบเหมือนประตูที่เปิดกว้างออกเพื่อนำประเทศไทยไปสู่ยุคแห่งการเจรจาทำสัญญาเสมอภาคกับต่างประเทศ อาจกล่าวได้ว่า สงครามโลกกลายเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย เพราะทำให้การบีบบังคับของลัทธิจักรวรรดินิยมจากยุโรปสิ้นสุดลงและได้เป็นแนวทางสำคัญให้ไทยได้เป็นอิสระภาพจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและจากการควบคุมทางเศรษฐกิจของต่างประเทศ^{๑๐๘}

^{๑๐๖} หลวงสิทธิสยามการ, เรื่องเดิม, หน้า ๕๖.

^{๑๐๗} Francis B. Sayre, op. cit., P. 104.

^{๑๐๘} Wendell Blanchard, Thailand: Its People, Its Society, Its Culture (New York: Human Relations Area Files Taplinger Publishing on 1958) P. 227.

ภายค้ำนของประธานาธิบดีประเทศสหรัฐอเมริกา จึงเป็นประเทศแรกที่ยอม
 สละสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามสนธิสัญญาเดิมด้วยการทำสัญญากับไทยขึ้นใหม่เมื่อปี ๑๙๒๐
 สนธิสัญญานี้เป็นสนธิสัญญาซึ่งเปิดศักราชใหม่แห่งสิทธิของคนต่างค้ำวาในประเทศไทยด้วยการ
 ลดลงสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของพลเมืองอเมริกันในประเทศไทยที่มีอยู่ตามสนธิสัญญาเดิม
 ชาวอเมริกันทั้งปวงยอมอยู่ภายใต้อำนาจของศาลไทย แต่เพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมแก่
 คนต่างค้ำวาไทยได้ให้สิทธิแก่อเมริกาในการถอนคดีที่มีชาวอเมริกันเป็นคู่ของหาหรือจำเลยไม่
 ว่าจะเป็นคนค้ำวาหรือคดีอาญาจากศาล ยกเว้นศาลฎีกาเพื่อให้ศาลกงสุลอเมริกันพิจารณาได้
 แต่สิทธิการถอนคดีนี้ยอมสิ้นสุดลงเมื่อครบกำหนดห้าปีนับแต่วันที่ไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมาย
 หมายทั้งปวงแล้ว อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติไม่ปรากฏว่าสหรัฐอเมริกาได้ใช้สิทธินี้เลย^{๑๔} ใน
 เรื่องเกี่ยวกับภาษีอากร สหรัฐอเมริกาก็ได้ให้การรับรองอำนาจอธิปไตยของไทยในเรื่องนี้
 โดยจะให้อำนาจแก่ไทยในการกำหนดอัตราภาษีอากรแก่สินค้าอเมริกันสูงกว่าร้อยละสามได้
 ทันทีที่ประเทศต่าง ๆ ใต้รับการปฏิบัติทำนองเดียวกัน นอกจากนี้สนธิสัญญาใหม่ยังได้กำหนด
 เงื่อนไขในการบอกเลิกสัญญาไว้ด้วย ซึ่งไม่เคยมีในสัญญาชุดก่อนค้ำวา สนธิสัญญาระหว่าง
 ไทยกับสหรัฐอเมริกาฉบับนี้จึงเป็นแบบอย่างของสนธิสัญญาที่ข้อเจรจากับประเทศมหาอำนาจ
 การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญายังคงประสบอุปสรรคต่าง ๆ นานา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 การแก้ไขสนธิสัญญากับอังกฤษซึ่งมีผลประโยชน์ในประเทศไทยอย่างมากในด้านการค้าระหว่าง
 ประเทศ ประเทศอังกฤษส่งสินค้าเข้าประเทศไทยประมาณร้อยละ ๒๗ ของสินค้าเข้าทั้งหมด
 ของไทย และเป็นผู้ออกสินค้าไทยประมาณร้อยละแปดสิบ นอกจากนี้ชนชาติพม่าและมลายูก็เป็น
 คนในบังคับอังกฤษ การเจรจากับอังกฤษจึงมีความยากลำบากเป็นพิเศษ แต่ในที่สุดก็สามารถ
 กระทำได้สำเร็จในวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๑๙๒๕ ก่อนหน้านั้นก็ได้มีการลงนามในสัญญาที่มีหลักการ
 ทำนองเดียวกับสัญญาที่ทำกับสหรัฐอเมริกากับประเทศญี่ปุ่นเมื่อปี ๑๙๒๔ และกับฝรั่งเศสและ
 ฮอลันดาในปีเดียวกันกับอังกฤษ เมื่อสามารถตกลงกับอังกฤษได้แล้วต่อมาก็สามารถทำตกลง

^{๑๔} Francis B. Sayre "The Passing of Extraterritoriality in Siam"
 op.cit. p 82.

กับประเทศสเปน เคนมาร์ก สวีเดน อิตาลี เบลเยียม และ นอร์เว ความสำเร็จเป็นผลให้ไทยสามารถดำรงตนอยู่ในฐานะรัฐอธิปไตยได้อย่างเต็มภาคภูมิ แม้ว่าสนธิสัญญาซุกกีจะยังไม่ให้สิทธิแก่ศาลไทยที่จะมีอำนาจเหนือคนต่างก่าโดยสมบูรณ์ แต่โดยเงื่อนไขที่ว่าไทยจะมีเอกราชโดยสมบูรณ์ในเรื่องนี้ภายหลังห้าปีนับแต่วันที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้วก็เป็นเงื่อนไขที่ยุติธรรม และเมื่อไทยสามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขนี้ได้ การกำหนดสิทธิของคนต่างก่าในประเทศไทยย่อมเป็นอำนาจอธิปไตยของรัฐตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ดังนั้น การที่ประเทศไทยสามารถปลดตนเองจากแอ่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนต่างก่าได้ จึง เป็นการนำตนเองเข้าสู่ยุคปัจจุบันของการกำหนดสิทธิของคนต่างก่า

๒. สิทธิของคนต่างก่าในปัจจุบันกาล

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้ปรับปรุงประเทศให้ระบบกฎหมายทำนองเดียวกับประเทศในยุโรปโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้มีการรับเอาระบบกฎหมายโรมันหรือกฎหมายลายลักษณ์อักษร บรรดาสิทธิหน้าที่ตลอดจนฐานะของคนต่างก่าย่อมเป็นไปตามกฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้น ซึ่งได้แก่บรรดาประมวลกฎหมายพระราชบัญญัติซึ่งรวมทั้งกฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐสภา เช่น ประกาศคณะปฏิวัติ กฎหมายเหล่านี้และกฎหมายรองที่ออกตามความกฎหมายแม่บท เช่น พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ตลอดจนระเบียบคำสั่งต่าง ๆ ส่วนใหญ่ก็เป็นกฎหมายที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของคนในชาติไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างก่า กล่าวคือเป็นกฎหมายที่บังคับให้แก่มุคคลทุกคนในดินแดน หลักการของกฎหมายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเอกชนหรือกฎหมายมหาชน กฎหมายสารบัญญัติหรือวิธีบัญญัติก็เป็นไปในลักษณะดังกล่าว การเลือกปฏิบัติระหว่างคนชาติไทยกับคนต่างก่า แม้จะมีอยู่แต่ก็เป็นไปตามรายละเอียดแห่งบทบัญญัติของกฎหมายบางฉบับ หากมีกฎหมายฉบับใดที่บัญญัติขึ้นโดยเฉพาะเจาะจงแก่คนไทยหรือคนต่างก่าไม่ว่ามีกฎหมายหลายฉบับที่มีวัตถุประสงค์ในการควบคุมคนต่างก่าเป็นสำคัญ แต่นรายละเอียดย่อมกำหนดสิทธิหรือหน้าที่ของคนไทยที่เกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้ยกเว้นในกรณีกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นเรื่องที่จะได้รับการพิจารณานำลำดับต่อไป ในเบื้องต้นอาจวางเป็นหลักทั่วไปได้ว่า ในปัจจุบันฐานะของคนต่างก่าย่อมมีความเสมอภาคกับคนไทยตามกฎหมาย สิ่งที่แตกต่างกันอยู่ก็คือประเภทแห่งสิทธิที่

เป็นรายละเอียดบัญญัติอยู่ในกฎหมายเท่านั้น และนี่คือสิ่งซึ่งจะได้รับการศึกษาในรายละเอียดต่อไป กล่าวคือเป็นการศึกษาถึงสิทธิของคนต่างค่า โดยเฉพาะในส่วนที่แตกต่างไปจากคนชาติ ในสิทธิอื่น ๆ ทั้งหลายทั้งปวงที่คนต่างค่าพึงมีพึงได้ เช่นเดียวกับคนชาติ เป็นต้นว่า สถานภาพทางแพ่งและสิทธิในการสร้าง ความเกี่ยวพันทางพาณิชย์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ความคุ้มครองบางประการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมตลอดทั้งสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเอกชนและมหาชนแขนงอื่น

ดังนั้น ถ้าจะกล่าวถึงสิทธิของคนต่างค่าในประเทศไทยปัจจุบันย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายลายลักษณ์อักษรก็คงจะไม่ผิด แต่ทว่าเป็นคำกล่าวที่ยังขาดความสมบูรณ์อยู่ไม่น้อย คงจะเห็นมาแล้วในส่วนที่ ๑ ว่าบ่อเกิดแห่งสิทธิของคนต่างค่าโดยทั่วไปนั้นมี ๒ อย่าง คือ หนึ่ง เกิดเพียงกฎหมายลายลักษณ์อักษรเท่านั้น หากยังประกอบด้วยวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ หลักปรัชญา กฎหมายระหว่างประเทศ สนธิสัญญา ตลอดจนกฎหมายรัฐธรรมนูญอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เรื่องสิทธิของคนต่างค่าในปัจจุบันกาลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก่อนที่จะพิจารณาถึงประเภทแห่งสิทธิของคนต่างค่า จึงควรที่จะได้ทราบถึงอิทธิพลของบ่อเกิดเกี่ยวกับสิทธิของคนต่างค่าโดยทั่วไปนั้นมีผลต่อประเทศไทยเพียงใด และหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ในบ่อเกิดแห่งสิทธิของคนต่างค่าที่มีอยู่ในประเทศไทยนั้นมีอยู่อย่างไบบ้าง

๒.๑ อิทธิพลทางประวัติศาสตร์และปรัชญา

เมื่อพิจารณา เปรียบเทียบวิวัฒนาการแห่งสิทธิของคนต่างค่าแห่งกลุ่มประเทศที่มีอารยธรรมในยุโรปโบราณกับประเทศไทยแล้ว จะพบความแตกต่างอย่างมากเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งซึ่งคล้ายคลึงกันก็คือรัฐบาลคนต่างค่าได้ให้ความสนใจต่อการกำหนดสิทธิของคนต่างค่า และต้องปรับปรุงมาตรการในการกำหนดสิทธิของคนต่างค่าให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจอยู่เสมอ ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ในเรื่องสิทธิของพลเมืองของประเทศหนึ่ง ในขณะที่อาศัยอยู่ในอีกประเทศหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่ง เพราะไม่เพียงแต่ทำให้ใคร่ถึงความเจริญรุ่งเรืองของโลกในอดีตเท่านั้น ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงสถานะอันแท้จริงของคนต่างค่าในขณะที่ยังเดินทางหรืออาศัยอยู่ในดินแดน

แห่งอื่นอีกด้วย^{๑๑๐} สิ่งนี้ย่อมนำมาชี้ให้เห็นเป็นประโยชน์ในการประกอบการพิจารณาเรื่อง การกำหนดสิทธิของคนต่างด้าวในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

นอกจากวิวัฒนาการการกำหนดสิทธิของคนต่างด้าวโดยทางบ้านเมืองแล้ว แนวความคิดที่นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่า โดยธรรมชาติของมนุษย์มีจิตใจโอบอ้อมอารีแก่คนต่าง ภายก็อาจพบได้ในวรรณคดีไทย ดังเช่นในหนังสือเรื่องนางนพมาศซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเรื่องราวที่มีมาแต่กรุงสุโขทัยก็มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่าบรมกษัตริย์ไทยทรงพระกรุณาต่อคนต่างด้าว

โดยนำพระทัย ไม่มีความรังเกียจว่าต่างชาติต่างภาษา ความสวัสดี จำเรียกยัง เกิดแก่พระมหากษัตริย์ บรพการซึ่งเป็นทางไมตรีกันนั้น อันว่า สมณชีพุทธมณฑล ไพรฟ้าชาแฉนดิน ก็อยู่เย็นเป็นสุข ลูกคาพาณิชก็ไป มาซื้อขายถึงกันโดยสะดวก หากความวิบัติอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ มานเมือง ก็บริบูรณ์ไปค้าขายสรรพสิ่งของเครื่องใช้สอยต่าง ๆ มีเงินและ ทอง เป็นคน นรชนชาติภาษาขนานาประเทศพึงปวงก็เลาซื้อสรรเสริญ เกียรติมีความนิยมยินดีชักชวนกันมาสู่พระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระ เจาแผ่นดินทุกปีเดือนมิถุนาคโดยนิยมดังนี้^{๑๑๑}

นอกจากนี้ความในวนบรรพเพิ่มเติมหาการศุภทศ บทที่ ๑๓๒ และ ๑๓๓ โยคีโลมัส ได้เป็นผู้เล่าให้พิชเชฐียรฟังในเรื่องที่มีชื่อในภาษาสันสกฤตว่า "สิพิจริตม" แปลว่า "ความ ประพฤติของท้าวสีพี" ก็มีแนวโน้มนำแสดงให้เห็นว่าศาลาการในวรรณคดีได้ปฏิบัติต่อแขกเมือง อย่างถูกต้องตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศอย่างแท้จริง^{๑๑๒}

๒.๒ อธิพิพลทางกฎหมายระหว่างประเทศ

ในปัจจุบันหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่ประเทศในยุโรปตะวันตกยึดถือปฏิบัติอยู่ ได้เริ่มมีฐานะไม่สู้มั่นคง เนื่องจากอิทธิพลของค่ายคอมมิวนิสต์และกลุ่มประเทศพัฒนาหรือโลกที่ สาม (Third World) ที่เห็นว่าหลักการบางประการที่ประเทศในยุโรปตะวันตกถือเอาว่าเป็น

^{๑๑๐} S. MacClintoch, "Aliens under the Federal Law of United States", Illinois Law Review, (3:1908) PP.493-511

^{๑๑๑} พ.ศ.อ.(พิเศษ) เทพย อีรจนทรานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑.

^{๑๑๒} พันเอก เอื้อน มนต์เพียรทอง, "ยอกศุลาการ" บทกวีพิศม์ (๒๖:๘:๒๕๑๓),

หลักกฎหมายระหว่างประเทศนั้นแท้ที่จริงก็เป็นเพียงหลักการของประเทศจักรวรรดินิยมกำหนดขึ้นเพื่อเอารักเอาเปรียบประเทศที่มีกำลังอ่อนแอเท่านั้น ประเทศไทยแม้ว่าโดยสภาพทางเศรษฐกิจจะถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา แต่เนื่องจากเป็นประเทศที่ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจจุกจึงประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ประกอบกับการวางรากฐานทางกฎหมายการเมืองและเศรษฐกิจ ได้ดำเนินตามแบบอย่างยุโรปตะวันตกอย่างใกล้ชิด ภายการจักรูปการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย การเคารพต่อกฎเกณฑ์ในทางกฎหมายระหว่างประเทศ มีกฎหมายหลายลักษณะ อักษรกำหนดสิทธิหน้าที่ของปวงชนและรัฐ แม้ว่าในสมัยที่มีการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พระมหากษัตริย์ก็ยังคงตรากฎหมายให้ให้หลักเกณฑ์สอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ก็จะได้เห็นได้จากบรรดาประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ ๔ ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิและฐานะของคนต่างกาดแล้วแต่สอดคล้องกับความตามสนธิสัญญาทั้งสิ้น

ในการตรากฎหมายแม้รัฐจะทรงไว้ซึ่งรัฐาธิปไตย แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับการวางกฎหมายกำหนดสิทธิของคนต่างกาดฎหมายยอมจะต้องตระหนักถึงในความเป็นอยู่ของหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศอยู่ไม่มากนักย่อย กฎหมายไทยในเรื่องนี้จึงไม่เป็นกฎหมายที่ขัดกับหลักเกณฑ์ที่ยอมรับแล้วของนานาอารยประเทศ ในระดับเจ้าหน้าที่บริหารกฎหมายเมื่อมีกรณีที่น่าสงสัย ขอความคุ้มครองสิทธิของคนต่างกาด หลักกฎหมายระหว่างประเทศก็จะถูกนำมาพิจารณาประกอบด้วย ก็จะได้เห็นตัวอย่างได้จากกรณีในประเทศไทยถูกรัฐบาลอเมริกันประท้วงว่าออกกฎหมายขัดกับสนธิสัญญา โดยเลือกปฏิบัติในการเก็บภาษีแกมบริษัทอเมริกัน ซึ่งมีข้อเท็จจริงดังนี้^{๑๑๔}

^{๑๑๓} สมปอง สุจริตกุล, "ความสัมพันธ์ฉันผู้มิตรและความร่วมมือระหว่างรัฐตามกฎหมายบัตรสหประชาชาติ", บทบัญญัติ (๒๑:๘:๒๕๐๒), หน้า ๕๗๐.

^{๑๑๔} เซต นาวาร์ตัน "ความรับผิดชอบทางแพ่งของรัฐต่อคนต่างกาด" วิทยานิพนธ์ปริญญาโททางการทูต ภาค ๒ ลักษณะวิชา "กฎหมายระหว่างประเทศพิศดาร" มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า ๔๕ - ๔๗.

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ประเทศไทยได้ออกพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๔๕๔ มาตรา ๖๖ และ ๖๗ ว่าด้วยการจัดเก็บภาษีเงินได้จากบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศ และกระทำการกิจการขนส่งคนโดยสาร และของผ่านประเทศต่าง ๆ รวมทั้งในประเทศไทย จากรายได้ออกนอกหักรายจ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๖๗ ว่า ... ในกรณีที่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลตามมาตรา ๖๖ วรรคสอง กระทำการกิจการขนส่งผ่านประเทศต่าง ๆ ให้เสียภาษีเฉพาะกิจการขนส่งตามเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- (๑) ในกรณีที่ขนส่งคนโดยสาร ให้เสียภาษีในอัตราร้อยละ ๑ ของค่าโดยสาร ค่าธรรมเนียมและประโยชน์อื่นใดที่เรียกเก็บในประเทศไทยก่อนหักรายจ่ายใด ๆ เนื่องในการรับขนส่งคนโดยสารนั้น
- (๒) ในกรณีที่รับขนส่งของ ให้เสียภาษีในอัตราร้อยละ ๑ ของค่าระวาง ค่าธรรมเนียมและประโยชน์อื่นใดที่เรียกเก็บไม่ว่าในหรือนอกประเทศก่อนหักรายจ่ายใด ๆ เนื่องในการรับขนส่งของออกจากประเทศไทยนั้น

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากรนี้ รัฐบาลอเมริกันโดยสถานเอกอัครราชทูตอเมริกันที่กรุงเทพฯ ได้ประท้วงอ้างว่าขัดกับสนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาขอ ๑ วรรค ๒ ซึ่งบัญญัติว่า "คนชาติแห่งอัครภคินีทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะไม่ถูกบังคับด้วยข้ออ้างใด ๆ ให้เสียค่าภาษีหรือภาษีอากรภายในใด ๆ นอกจากหรือยิ่งกว่าที่คนชาติแห่งรัฐดินที่อยู่ของ เสียหรือจะคง เสีย" ซึ่งสถานเอกอัครราชทูตอเมริกันได้กล่าวมาในหนังสือว่า "รัฐบาลอเมริกันมีความกังวลในสภาพที่เป็นการเลือกปฏิบัติของภาษีเช่นเดียวกับบริษัท...

... กรณีที่รัฐบาลอเมริกันประท้วงมานี้ ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงการต่างประเทศได้ชี้แจงแก่ Mr. Parsons, ที่ปรึกษสถานเอกอัครราชทูตอเมริกันว่า "บทบัญญัติดังกล่าวไม่ขัดกับสนธิสัญญา เพราะคำว่า National ในขอ ๑ วรรค ๒ นั้น หมายถึง Natural Person เท่านั้น ไม่รวมถึง Juristic Person ผู้ที่จะอ้าง National Treatment ได้แก่บุคคลธรรมดาประเภทเดียว ที่ปรึกษากฎหมาย

กระทรวงการต่างประเทศโคซี่แจงแก่นาย parsons ต่อไปว่า
 ...ในสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกาไม่ถือว่า Corporation
 เป็น National... สนธิสัญญาโคพูคิงสิทธิของ Corporation
 ก็เฉพาะขอ ๑ วรรค ๓-๔-๕ และขอ ๕ เท่านั้น ฉะนั้น ในที่คดี
 ไม่วะบุถึง Corporation แลว่า ก็หมายถึง Natural Person
 แต่อย่างเดียว ทั้งนี้เป็นความเห็นของ State Department
 ซึ่ง โคแสก และ ยืนยันมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ที่ปรึกษากฎหมายโค
 ยืนยันความข้อนี้ โดยอ้างถ้อยคำของ Hackworth ในหนังสือ
 Digest in International Law หน้า ๔๗๒ ซึ่งแปลเป็นภาษาไทย
 ไทยโคว่า "โคเป็นที่ถือว่าไม่เป็นการเหมาะสมที่จะให้เอกสิทธิแก่
 บริษัทเช่นเดียวกับที่โคให้แก่บุคคลธรรมดาในสนธิสัญญา เพราะ
 อยู่ในอำนาจของรัฐหลายรัฐในสหรัฐอเมริกาที่จะกำหนดเงื่อนไขที่
 บริษัทต่างศาอาจจะทำการค้าในรัฐนั้นๆ โค เทาที่โคพิจารณา
 กันโดยทั่วไปนั้นไม่เป็นที่พิจารณาที่จะจำกัดอำนาจของรัฐในเรื่อง
 เช่นนี้ในสนธิสัญญา..."

อย่างไรก็ดีหลักการที่รัฐบาลไทยให้คำเคารพต่อหลักเกณฑ์ของกฎหมายระหว่าง
 ประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง การปฏิบัติต่อกันต่างคำานี้ก็ถูกทะเลาะไปบ้างในยุคนสมัยที่
 รัฐบาลใช้อำนาจปฏิบัติดำเนินการปกครองประเทศด้วยมาตรการการเค็ดขาด โดยหัวหน้าคณะ
 ปฏิบัติมีอำนาจสั่งการทั้งทางนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ โดยไม่มีขอบเขต สิทธิและเสรีภาพ
 ของเอกชนถูกละเมิดอย่างรุนแรง รวมทั้งคนต่างคำากาย ดังกรณีหัวหน้ารัฐบาลปฏิบัติโคเคย
 ใช้อำนาจพิเศษคัดลึงลงโทษชาวอเมริกันผู้ต้องหาในคดีคำายาเสพติดโคมิโคมีการพิจารณาของ
 ศาล กรณีเช่นนี้อาจถือโคว่าเป็นการปฏิบัติที่ไม่ต้องควมมาตรฐานขั้นต่ำระหว่างประเทศ
 เนื่องจากสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยศาลในข้อกล่าวหาโคคืออาญานั้น เกือบทุก

๑๑๕ ดู บันทึกของที่ปรึกษากกระทรวงการต่างประเทศ แฟ้มเรื่องสถานทูตอเมริกัน
 ว่าพระราชบัญญัติประมวลรัษฎากรแก้ไขฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๘๔ จะขัดกับสนธิสัญญาทางไมตรี
 พาณิชย์ และการเดินเรือ พ.ศ. ๒๔๘๐ อ้างโดย เซต นาวาร์ตัน, เรื่องเกิม, หน้า ๔๗.

ประเทศไทยโลกเสรีถือเป็นหลักสากล เป็นสิทธิขั้นต่ำสุดที่บุคคลพึงได้รับ การที่รัฐไม่ให้สิทธินี้แก่คนต่างกัา รัฐเจ้าของสัญชาติคือประเทศสหรัฐอเมริกานี้ย่อมจะอ้าง เป็นเหตุเรียกร้องค่าเสียหายทดแทนได้ แต่คงสืบเนื่องมาจากคดีนี้ฝ่ายเจ้าหน้าที่มีหลักฐานพร้อมมูลในขณะเดียวกันฝ่ายอเมริกันก็ถือว่าความผิดฐานค้ายาเสพติดนี้เป็นภัยต่อมนุษยชาติอย่างมหันต์นอกจากไม่ประท้วงแล้วยังได้สรร เสริญความสามารถของตำรวจไทยอีกด้วย

๒.๓ อธิพิลทางสนธิสัญญา

ประเทศไทยในฐานะสมาชิกแห่งสังคมนานาชาติ พันธกรณีกับนานาชาติส่วนใหญ่ได้ถูกกำหนดขึ้นโดยสนธิสัญญา ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของคนต่างกัา สนธิสัญญาได้ถูกอ้างอิงเพื่อการคุ้มครองบ่อยครั้ง สนธิสัญญาที่ให้สิทธิแก่คนต่างกัาในประเทศไทยส่วนใหญ่ถูกกำหนดขึ้นโดยสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชยและการเดินเรือ ซึ่งเป็นสนธิสัญญาที่ให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของคนต่างกัาประเภทต่าง ๆ ในรายละเอียด ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีแห่งสนธิสัญญาดังกล่าวกับประเทศต่าง ๆ มากกว่ายี่สิบประเทศ แต่ในปัจจุบันสนธิสัญญาเหล่านี้ได้หมดอายุ ซึ่งก็ได้รับการบอกเลิกแล้วและอยู่ าระหว่างการเจรจาทำสนธิสัญญาขึ้นใหม่เพื่อให้ได้มาซึ่งความตกลงที่มีความเสมอภาคยิ่งขึ้น^{๑๑๖} ปัจจุบันประเทศที่ยังคงมีสนธิสัญญาทางไมตรีกับประเทศไทยมีอยู่เพียงประเทศเดียวคือประเทศสหรัฐอเมริกา

สนธิสัญญาที่ให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของคนต่างกัาระหว่างประเทศไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกาได้แก่ "สนธิสัญญาทางไมตรีและความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสหรัฐอเมริกา" ซึ่งได้ลงนาม ณ กรุงเพา เมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ และได้แลกเปลี่ยนสัตยาบัน ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๑^{๑๑๗} สนธิสัญญานี้เริ่มมีผลบังคับหนึ่ง เดือนหลังจากที่มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสาร คงไว้ซึ่งบังคับเป็นเวลาสิบปีและ

^{๑๑๖} "แก้อสัญญากับนานาชาติครั้งใหญ่ไม่ยอมเสียเปรียบแม้กับสหรัฐ" หนังสือพิมพ์ประชาชาติไทย, วันพุธที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ หน้า ๑.

^{๑๑๗} ประกาศิ สนธิสัญญาทางไมตรีและความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจระหว่างราชอาณาจักรไทยกับสหรัฐอเมริกา, ราชกิจจานุเบกษา (๘๕:๒๕:๑๖ ก.ค. ๒๕๑๑), หน้า ๘๒๘.

จะชี้แจง คืบต่อไปจนกว่าฝ่ายหนึ่ง จะบอกกล่าว เป็นลายลักษณ์อักษรลง หน้าหนึ่งปีไปยังภาคีอีก ฝ่ายหนึ่ง เมื่อสิ้นกำหนดเวลาสิบปีแรก หรืออันเวลาใดหลังจากนั้น^{๑๑๘}

ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิและฐานะของ คนต่างศาสนา สัญญา นี้ ได้กำหนด เรื่อง เกี่ยวกับการเข้าเมืองและการมีถิ่นที่อยู่^{๑๑๙} เมื่ออยู่ในราชอาณาจักร ก็จะได้รับ ความคุ้มครอง ความมั่นคง ซึ่งจะต้อง ไ้มาตราฐานตามกฎหมายระหว่างประเทศ การคนจะต้อง ทำในขอบเขตของกฎหมายและมีเหตุผลสมควร^{๑๒๐} ได้รับความคุ้มครอง เสรีภาพในทางความคิด^{๑๒๑} มีบทบัญญัติให้บริษัท ได้รับความคุ้มครอง ทำนองเดียวกับบุคคลธรรมดา รวมทั้งมีสิทธิทางศาลด้วย^{๑๒๒} มีการให้ความคุ้มครอง ในทางทรัพย์สินซึ่งจะไม่ถูกเวนคืนโดยปราศจากการชำระค่าทดแทนที่ยุติธรรมตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ^{๑๒๓} ในข้อ ๔ ซึ่งเป็นกรให้สิทธิของ "คนชาติและบริษัท แต่ละฝ่ายจะได้รับผลประโยชน์อย่างคนชาติใน เรื่อง การปฏิบัติที่เกี่ยวกับการจัดตั้ง ศาลจนการไต่มาซึ่งผลประโยชน์ในวิสาหกิจทุกประเภท เพื่อประกอบกิจกรรมทางพาณิชย์ อุตสาหกรรม การคลังและธุรกิจอื่น" แต่ก็มีข้อจำกัดในกิจกรรมบางประเภท^{๑๒๔} ให้ผลประโยชน์อย่างคนชาติในเรื่อง การเช่าอสังหาริมทรัพย์ การไ้มาซึ่งสังหาริมทรัพย์ และทรัพย์สินไม่มีรูป ให้ผลประโยชน์อย่างคนชาติที่อนุเคราะห์อย่างยิ่งใน เรื่อง ภาษีอากร^{๑๒๕} เว้นแต่กรณีที่มีความตกลง เรื่อง เว้นการ เก็บภาษีซ้อน

๑๑๘ ขอ ๔ (๑) (๒) และ (๓).

๑๑๙ ขอ ๑ (๑).

๑๒๐ ขอ ๑ (๒).

๑๒๑ ขอ ๓ (๓).

๑๒๒ ขอ ๑ (๓).

๑๒๓ ขอ ๒.

๑๒๔ ขอ ๓ (๒).

๑๒๕ ขอ ๔ (๒) และ (๓).

๑๒๖ ขอ ๖ (๑).

นอกจากนี้ก็มีเรื่องอื่น ๆ ซึ่งมีได้เกี่ยวกับสิทธิของคนต่างด้าวโดยตรงอีกหลายข้อ

สิทธิที่สำคัญที่สุดที่ชนชาติอเมริกันอยู่ในประเทศไทยได้ตามสนธิสัญญานี้ คือสิทธิในการประกอบธุรกิจตามความในข้อ ๔ แห่งสนธิสัญญา โดยที่ในปัจจุบันประเทศไทยได้ประกาศใช้กฎหมายควบคุมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ซึ่งได้ห้ามคนต่างด้าวประกอบธุรกิจหลายประเภท คนชาติอเมริกันซึ่งได้รับความคุ้มครองตามสนธิสัญญาซึ่งให้ผลปฏิบัติอย่างคนชาติในเรื่องการประกอบธุรกิจยกเว้นธุรกิจบางประเภท จึงเป็นผลให้ชนชาติอเมริกันได้รับการยกเว้นจากกฎหมายดังกล่าวสำหรับธุรกิจที่ได้รับความคุ้มครองตามสนธิสัญญา คำร้องขอของชาวอเมริกันเพื่อการคุ้มครองตามสนธิสัญญาได้รับการปฏิบัติอย่างค้ำประกันจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย^{๑๒๗}

๒.๔ อธิปไตยทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญของไทยได้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นับตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญมาแล้วทั้งสิ้น ๕ ฉบับ และอีกฉบับซึ่งได้ร่างขึ้นแล้วและอยู่ในระหว่างการพิจารณาของสภานิติบัญญัติในปัจจุบัน

ดังได้เห็นมาแล้วว่า^{๑๒๘} ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ หลายประเทศได้บัญญัติให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของคนต่างด้าวไว้โดยแจ่มชัด กว้างขวาง บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน อันเป็นผลให้คนต่างด้าวอาจเรียกร้องเพื่อให้ศาลภายในให้ความคุ้มครองสิทธิของคนที่มีอยู่ตามกฎหมายระหว่างประเทศได้ รัฐธรรมนูญของบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อินเดียและสาธารณรัฐเยอรมันตะวันตก ได้ขยายการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของคนต่างด้าวท่านเองเกี่ยวกับคนชาติด้วย ในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญทั้ง ๕ ฉบับ และร่างรัฐธรรมนูญอีกฉบับการจะได้รับการพิจารณาว่ามีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของคนต่างด้าวไว้หรือไม่อย่างไร

^{๑๒๗} ฎีกาหน้า ๔๑๘ ของวิทยานิพนธ์นี้.

^{๑๒๘} ในบทที่ ๕ ของวิทยานิพนธ์นี้.

ในเบื้องต้น ก่อนที่จะพิจารณาถึงปัญหาทั้งกล่าว การจะพิจารณาถึงบทบัญญัติของ รัฐธรรมนูญแต่ละฉบับในส่วนที่เกี่ยวกับกรรไกรความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนพอ เป็นสังเขป เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การพิจารณาปัญหาทั้งกล่าวได้ต่อไป

(๑) รัฐธรรมนูญฉบับแรก ได้แก่ "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕" ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕^{๑๒๕} รัฐธรรมนูญฉบับนี้มี บทบัญญัติรวมทั้งสิ้น ๓๕ มาตรา ในมาตราแรกบัญญัติว่า "อำนาจสูงสุดของประเทศนั้น เป็นของ ราษฎรทั้งหลาย" บทบัญญัติอื่นนั้นก็เป็นการปกครองประเทศ ไม่มีบทบัญญัติใดที่กล่าว ถึงสิทธิของประชาชนแต่อย่างใด

(๒) รัฐธรรมนูญฉบับที่สอง ได้แก่ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย" ประกาศ ใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕^{๑๓๑} รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น ๖๘ มาตรา ใน มาตราแรกบัญญัติว่า "ประชาชนชาวสยามไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาโดยอมอยู่ในความคุ้ม ครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน" บทบัญญัติในการให้ ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ได้บัญญัติไว้ในหมวดที่ ๒ "สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย" โดยบัญญัติให้ "บุคคลย่อมเสมอกัน ในกฎหมาย"^{๑๓๒} ให้เสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนาหรือลัทธิใด ๆ ภายใต้งบเงื่อนไขว่าต้องไม่ เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมืองและไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมของประชาชน ส่วน เสรีภาพในร่างกาย เคหะสถาน ทรัพย์สิน การพูดและอื่น ๆ นั้น บัญญัติให้อยู่ภายใน มังคับแห่งบทกฎหมาย^{๑๓๓} นอกจากนี้ ยังมีบทบัญญัติให้บุคคลมีหน้าที่เคารพกฎหมายป้องกันประเทศ

^{๑๒๕} ราชกิจจานุเบกษา, (๔๕ : ๑๖๖ : ๒๗ มิ.ย. ๒๔๗๕).

^{๑๓๐} เดิมใช้คำว่า "สยาม" แต่ได้แก้ไขโดยรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยนาม ประเทศ พ.ศ. ๒๔๘๒, ราชกิจจานุเบกษา (๕๖ : ๔๔ : ๖ ต.ค. ๒๔๘๒) หน้า ๔๘๐.

^{๑๓๑} ราชกิจจานุเบกษา, (๕๕ : ๒๔๗๕) หน้า ๕๒๕.

^{๑๓๒} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕, มาตรา ๑๒.

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๓.

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๔.

และเสียภาษีตามกฎหมาย^{๑๓๕} รัฐธรรมนูญนี้ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม ๓ ครั้ง แต่การแก้ไขแต่ละครั้ง ไม่กระทบกระเทือนหมวดที่ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทยแต่อย่างใด

(๓) รัฐธรรมนูญฉบับที่สาม ได้แก่ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๕" ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕^{๑๓๖} รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติทั้งสิ้นรวม ๘๖ มาตรา ในเรื่องเกี่ยวกับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติความทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับที่สอง คือ ได้ให้ความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนชาวไทย โดยเสมอกันไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนาใด^{๑๓๗} ในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทยก็มีบัญญัติไว้ในหมวด ๒ ซึ่งให้ความคุ้มครองในสิทธิและเสรีภาพทำนองเดียวกับฉบับที่ ๒ ที่มีเพิ่มเติมขึ้นเป็นพิเศษในฉบับนี้ได้แก่สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ซึ่งให้สิทธิอยู่ภายใต้เงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ^{๑๓๘}

(๔) รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๔ ได้แก่ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๔๙๐" ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๐^{๑๓๙} รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น ๕๕ มาตรา หลักเกณฑ์การให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนทำนองเดียวกับฉบับที่ ๓ ทุกประการ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีการแก้ไขเพิ่มเติม ๓ ครั้ง แต่แต่ละครั้งไม่กระทบกระเทือนถึงบทบัญญัติส่วนที่เกี่ยวกับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนแต่อย่างใด

(๕) รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๕ ได้แก่ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒" ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๒^{๑๔๐} รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น ๑๔๘ มาตรา รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความสมบูรณ์ที่สุดฉบับหนึ่งรวมทั้งในเรื่องความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนด้วย ในบททั่วไปนอกจากบัญญัติ

^{๑๓๖} ราชกิจจานุเบกษา, (๒๓ : ๓๐ : ๑๐ พ.ศ. ๒๔๘๕), หน้า ๓๑๘.

^{๑๓๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๕, มาตรา ๑.

^{๑๓๘} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๑๖.

^{๑๓๙} ราชกิจจานุเบกษา, (๒๓ : ๕๓ (ฉบับพิเศษ) : ๒๔๙๐).

^{๑๔๐} ราชกิจจานุเบกษา, (๒๖ : ๑๗ : ๒๔๙๒) หน้า ๑.

รับรองอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย^{๑๔๑} แล้ว ยังได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องสัญชาติว่า "บุคคลย่อมมีได้มาและเสียไปซึ่งสัญชาติไทยตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ"^{๑๔๒} ใน ส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของประชาชนนั้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้แยกบัญญัติไว้เป็นสองหมวด คือ หมวดที่ ๓ เกี่ยวกับ "สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย" และหมวดที่ ๔ เป็นเรื่อง "หน้าที่ของชนชาวไทย" ในหมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพได้ให้ความคุ้มครองโดยเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญแก่บุคคลไม่ว่าเหล่ากำเนิดหรือศาสนา^{๑๔๓} อีกทั้งบัญญัติให้บุคคลเสมอกันในกฎหมาย ความแตกต่างกันในฐานะนครศักดิ์กำเนิด หรือโดยการแต่งตั้งหรือประการอื่นใด ไม่ทำให้เกิดเอกสิทธิ^{๑๔๔} ในด้านเสรีภาพทางศาสนา นอกจากได้รับความคุ้มครองทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับก่อนแล้ว ยังได้บัญญัติห้ามมิให้รัฐกระทำกริใด ๆ อันเป็นการเลือกปฏิบัติ เพราะเหตุแห่งศาสนา^{๑๔๕} เสรีภาพในร่างกายนั้นก็ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองที่รัดกุมยิ่งขึ้น ด้วยการคุ้มครองมิให้บุคคลรับโทษทางอาญา เว้นแต่จะได้กระทำความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติ^{๑๔๖} ในขณะนั้น มีข้อสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของจำเลยหรือของผู้ต้องหา ให้ความคุ้มครองแก่ การประกันผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมทั้งให้สิทธิการเยี่ยมเยียนตามสมควรแก่ผู้ถูกคุมขังหรือถูกจำคุก^{๑๔๗} จำกัดอำนาจของรัฐในการเกณฑ์แรงงานว่าจะกระทำไ้เพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาเป็นการฉุกเฉินหรือในระหว่างที่ประเทศตกอยู่ในภาวะคับขันหรืออาจ

^{๑๔๑} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๒, มาตรา ๓.

^{๑๔๒} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๘.

^{๑๔๓} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๒๖.

^{๑๔๔} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๒๗.

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๒๘ วรรค ๒.

^{๑๔๖} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๒๘.

^{๑๔๗} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๐.

ใช้กฎอัยการศึกเท่านั้น ให้การรับรู้เสรีภาพในเคหะสถาน แต่การค้นก็จะกระทำได้โดย
 อำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินได้ให้ความคุ้มครองในการ
 สืบมรดกด้วย จำกัดอำนาจของรัฐในการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ว่าจะกระทำได้อีกเพื่อการอัน
 เป็นสาธารณูปโภคหรือการอันจำเป็นในการป้องกันประเทศโดยตรง หรือการใดมาซึ่งทรัพย์สิน
 การธรรมชาติเท่านั้น อีกทั้งยังต้องชดเชยค่าทำขวัญอันเป็นธรรมด้วย มีการรับรองเสรีภาพ
 ในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา^{๑๕๑} การศึกษาอบรม^{๑๕๒} การชุมนุมโดยสงบและ
 ปราศจากอาวุธ^{๑๕๓} การรวมเป็นสมาคมที่มีวัตถุประสงค์ไม่เป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย^{๑๕๔} รวมทั้ง
 การรวมกันเป็นพรรคการเมือง เพื่อดำเนินการทางการเมืองโดยวิถีทางประชาธิปไตยด้วย^{๑๕๕}
 เสรีภาพเหล่านี้อาจถูกจำกัดลงได้ แต่รัฐธรรมนูญก็กว้าง เจื้อนมี ทรัพย์สิน อำนาจโดยอำเภอใจ
 ในการวิครอนเสรีภาพเหล่านี้ คุ้มครองเสรีภาพในการสื่อสารทางไปรษณีย์^{๑๕๖} เสรีภาพใน
 การเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักรและในการประกอบอาชีพ ห้ามเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติ
 ไทยออกนอกราชอาณาจักร^{๑๕๗} ให้สิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์^{๑๕๘} ในความคุ้มครอง
 สิทธิของบุคคลในครอบครัว^{๑๕๙} และสิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการซึ่งเป็นนิติบุคคล^{๑๖๐} คุ้ม

-
- ๑๕๔ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๒.
 ๑๕๕ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๓.
 ๑๕๐ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๔.
 ๑๕๑ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๕.
 ๑๕๒ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๖.
 ๑๕๓ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๗.
 ๑๕๔ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๘.
 ๑๕๕ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๙.
 ๑๕๖ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๐.
 ๑๕๗ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๑.
 ๑๕๘ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๒.
 ๑๕๙ เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๓.

ผิดเพื่อการกระทำของเจ้าพนักงาน นอกจากนี้ยังได้ให้การรับรองบุคคลซึ่งเป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการประจำอื่น ๆ และพนักงานเทศบาล มีสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับประชาชนพลเมือง เว้นแต่ที่จำกัดในกฎหมายหรือกฎข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง สมรรถภาพหรือวินัย ในหมวดที่เกี่ยวกับหน้าที่ของปวงชนชาวไทย นั้น ใ้บัญญัติหน้าที่ในการป้องกันประเทศ การรับราชการทหาร การรักษาไว้ซึ่งระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญ การเคารพกฎหมาย การใช้สิทธิเลือกตั้งว่ามีหน้าที่ต้องกระทำโดยสุจริต และมุ่งถึงประโยชน์ส่วนรวม หน้าที่ในการเสียภาษีอากร หน้าที่ช่วยเหลือราชการตามกฎหมาย รวมทั้งหน้าที่ที่จะรับการศึกษาระดับประถมศึกษาภาคบังคับตามกฎหมายบัญญัติไว้^{๑๖๒}

(๒) รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๒ ได้แก่ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๘๕" ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๕^{๑๖๓} รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น ๑๒๓ มาตรา ในหมวด ๒ ซึ่งว่าด้วย "สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย" ใ้บัญญัติหลักการทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญฉบับที่ ๕ และใ้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมว่า "บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญนี้ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญใด"^{๑๖๔} มาตราประเภทแห่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่บัญญัติใ้ใ้ใ้ถูกคัดทอนลงเป็นอันมาก กล่าวคือไม่มีความคุ้มครองในสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในทุกรณี เรือนไขในการตรากฎหมายเพื่อเกณฑ์แรงงานก็ถูกคัดออก เป็นต้น

^{๑๖๐} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๔.

^{๑๖๑} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๕.

^{๑๖๒} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๖ - ๕๓.

^{๑๖๓} ราชกิจจานุเบกษา (๒๔ : ๑๕ : (พิเศษ) : ๒๔๗๕) หน้า ๑.

^{๑๖๔} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๓๕.

(๓) รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๗ โค้ดแก "รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒" ^{๑๖๕} ใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๐๒ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติเพียง ๒๐ มาตรา ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่สั้นที่สุด แต่ก็มีบทบัญญัติรับรองว่าอำนาจจอชปีไทยมาจากปวงชนชาวไทย ^{๑๖๖} แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้จะมิได้มีบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่โดยมาตรา ๒๐ ได้บัญญัติว่า "เกินเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย"

(๔) รัฐธรรมนูญฉบับที่ ๘ โค้ดแก "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑" ^{๑๖๗} ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น ๑๘๓ มาตรา บทบัญญัติในเรื่องความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตลอดจนหน้าที่ของประชาชนนั้นได้แยก เป็นสองหมวดทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๒ ชื่อหมวดการ เรียกว่า ค้ำประกันมาตรา ๓๓ ตลอดจนเนื้อความแห่งบทบัญญัติเกือบเหมือนกันทุกตัวอักษร นอกจากบางมาตราซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เปลี่ยนแปลงหลักการไปในทางให้ความคุ้มครองหย่อนกว่ารัฐธรรมนูญเดิม กล่าวคือในเรื่องความคุ้มครองสิทธิการโฆษณา และการพิมพ์ตามรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๕๑๒ บัญญัติเป็นเงื่อนไขไว้ว่า "การปิดโรงพิมพ์ หรือห้ามทำการพิมพ์เพื่อบั่นทอนเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองนั้นจะกระทำมิได้" ^{๑๖๘} ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ตัดข้อความนี้ออกและใส่ข้อความใหม่แทนที่ว่า "การให้เงินหรือทรัพย์สินอื่นอุดหนุนหนังสือพิมพ์เอกชนรัฐจะกระทำมิได้" ^{๑๖๘} ในส่วนที่เกี่ยวกับเสรีภาพในการศึกษาอบรม

^{๑๖๕} ราชกิจจานุเบกษา (๗๖:๑๗) (ฉบับพิเศษ ๒๕๐๒) หน้า ๑.

^{๑๖๖} รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒ มาตรา ๑.

^{๑๖๗} ราชกิจจานุเบกษา (๘๕:พิเศษ : ๒๕๑๑) หน้า ๑ - ๒๘.

^{๑๖๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๒ มาตรา ๓๕

ารรคสาม.

^{๑๖๘} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑ มาตรา ๓๓ วรรคท้าย.

ตามรัฐธรรมนูญฉบับเดิมบัญญัติว่า "สถานศึกษาของรัฐและของเทศบาล ต้องให้ความคุ้มครอง
เสมอภาคแก่บุคคลในการเข้ารับการศึกษาอบรมตามความสามารถของบุคคลนั้น ๆ" ^{๑๗๐} "รัฐ
ธรรมนูญฉบับนี้ได้ตัดความนั้นออกเสีย นอกจากนี้ในท้ายหมวกของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติว่า
"บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญให้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
และรัฐธรรมนูญมิได้" ^{๑๗๑}

(๘) รัฐธรรมนูญฉบับสุดท้ายได้แก้ไขรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ "ธรรมนูญการ
ปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕" ^{๑๗๒} รัฐธรรมนูญฉบับนี้ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๕
ธันวาคม ๒๕๑๕ เป็นรัฐธรรมนูญที่ตราขึ้นด้วยอำนาจของคณะปฏิวัติ มีบทบัญญัติทั้งสิ้น ๒๓
มาตรา รัฐธรรมนูญฉบับนี้ทำนองเดียวกับธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๒
ที่ไม่มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยตรง แต่ได้บัญญัติรับรองหลักการ "อำนาจ
อธิปไตยมาจากชนชาวไทย" ^{๑๗๓} และให้ข้ประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประ
ชาธิปไตย นกธที่ที่ไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญการปกครองฉบับนี้ ^{๑๗๔} บังคับ

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่กล่าวมาพอเป็นสังเขปนี้เป็นหลักการให้ความคุ้มครองสิทธิ
และเสรีภาพของประชาชนตามกฎหมาย ส่วนในทางปฏิบัตินั้นสิทธิและเสรีภาพของประชาชน
จะได้รับความคุ้มครองมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับกระทำของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ถึงหัวหน้ารัฐบาลแต่ละยุคแต่ละสมัย กล่าวคือ "หากผู้เป็นรัฐบาลอันเป็นตัวแทนเสียงข้างมาก
ของประชาชนเคารพและศรัทธาต่ออุดมการณ์ของประชาธิปไตยอย่างแท้จริงแล้ว ก็ย่อมไม่เป็น
ปัญหาที่จะกล่าวได้ว่า ประชาชนจะได้รับความสิทธิและเสรีภาพอย่างแท้จริงมิใช่เป็นเพียงบทบัญญัติ
ในกระดาษเท่านั้น" ^{๑๗๕}

^{๑๗๐} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๖ วรรคท้าย.

^{๑๗๑} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๔๔.

^{๑๗๒} ราชกิจจานุเบกษา (๔๔ : ๑๙๒ (พิเศษ : ๒๕๑๕).

^{๑๗๓} ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ มาตรา ๒.

^{๑๗๔} เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๒๒.

^{๑๗๕} มารุต มุนาภา. "เสรีภาพของประชาชนภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครอง"
วารสารทนายความ, (๑๕:๑:๒๕๑๖) หน้า ๓ - ๔.

เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน นอกจากบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชนแล้ว ไม่มีบทบัญญัติอื่นใดที่ประชาชนอาจเรียกร้องความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้ได้ ทั้งนี้ บทบัญญัติอื่น ๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับองค์การพิทักษ์ในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แนวความคิดของนักกฎหมายรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ในเรื่อง เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง กฎหมายภายในกับกฎหมายระหว่างประเทศ หรือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง กฎหมายภายในกับสนธิสัญญา หรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการรักษาคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของ คนต่างก่า โดยตรงตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญของบางประเทศนั้นมีใ้มีอยู่ในรัฐธรรมนูญของไทยแต่อย่างใด ปัญหาที่ควรจะได้รับการพิจารณาในที่นี้คือ คนต่างก่าจะมีส่วนใ้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญในบทบัญญัติที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพหรือไม่ จากรัฐธรรมนูญฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน ใ้มีบทบัญญัติรับรองความม่ี่อำนาจสูงสุดของพลเมืองใ้ ความใ้ในฉบับแรกบัญญัติว่าอำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย ส่วนรัฐธรรมนูญใ้มาใ้ได้เปลี่ยนคำว่า "ราษฎร" เป็น "ปวงชนชาวไทย" ทั้งนี้ ย่อมจะเห็นใ้ในเบื้องต้นว่า กฎหมายรัฐธรรมนูญยอมรับว่าอำนาจสูงสุดใ้ในการปกครองประเทศของคนชาติไทยผู้เป็นเจ้าของประเทศเท่านั้น สำหรับใ้ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัติที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพตลอดจนกำหนดหน้าที่ของประชาชน ในรัฐธรรมนูญทุกฉบับที่ใ้มีบทบัญญัติถึง กรณีดัง กล่าวจะมีคำจำกัดว่า "สิทธิและหน้าที่ของชนชาวไทย" บ้าง "สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย" บ้าง ซึ่งใ้ในทุกฉบับมีคำว่า "ชนชาวไทย" อยู่ทั้งสิ้น จึงทำให้เห็นเจตนารมณ์ของบัญญัติกฎหมายรัฐธรรมนูญใ้ในเบื้องต้นว่า ประสงค์จะใ้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพแก่คนไทยซึ่ง เป็นเจ้าของประเทศเท่านั้น แมว่าบทบัญญัติใ้ในแต่ละมาตราจะใ้ใช้คำว่า "บุคคล" จึงอาจชวนใ้ให้เข้าใจใ้ได้ว่าหมายถึงบุคคลทั่ว ๆ ไป อันรวมถึงคนต่างก่าต่างก่าก็ หรือใ้ในรัฐธรรมนูญบางฉบับใ้ใ้บัญญัติการคุ้มครองบุคคลผู้มีสัญชาติไทยไว้โดยแจ้งชัด

๑๓๖ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕, มาตรา ๑.

เช่น ในกรณีที่มีบัญญัติว่า การเนรเทศบุคคลผู้มีสัญชาติไทยออกนอกราชอาณาจักรจะกระทำมิได้^{๑๓๗} ทั้งนี้ ก็มิได้เป็นการแสดงว่ารัฐธรรมนูญจะให้ความคุ้มครองแก่คนต่างด้าวกาย ข้อสันนิษฐานนี้ ดูจะมีน้ำหนักยิ่งขึ้น หากพิจารณาถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับนี้บังคับแก่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๒ เป็นต้นมา บทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ของชนชาวไทย รัฐธรรมนูญได้กำหนดหน้าที่หลายประการซึ่งเห็นได้ชัดว่าไม่อาจเป็นหน้าที่ของคนต่างด้าวไว้ให้แก่ "บุคคล" เช่น หน้าที่ในการป้องกันประเทศ หน้าที่ในการรับราชการทหาร และหน้าที่ที่จะต้องใช้สิทธิเลือกตั้งและสิทธิออกเสียงประชามติโดยสุจริต เป็นต้น

ดังนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญของประเทศไทยตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน ไม่มีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของคนต่างด้าวในประเทศไทยแต่อย่างใด สิทธิและฐานะของคนต่างด้าวในประเทศไทยโดยทั่ว ๆ ไป จึงเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่นๆ และในกรณีที่คนต่างด้าวเป็นคนชาติของชาติที่มีสนธิสัญญากับประเทศไทยย่อมอาจขอความคุ้มครองตามความแห่งสนธิสัญญานั้นได้ หากเป็นเรื่องที่ไม่มีข้อผูกพันตามสนธิสัญญา รัฐย่อมไม่ถูกจำกัดอำนาจในการที่จะตรากฎหมายที่รุกรอนสิทธิคนต่างด้าว อย่างไรก็ตาม สิทธิของคนต่างด้าวตามกฎหมายระหว่างประเทศและตามหลักปรัชญากฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิของมนุษยชนย่อมเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำมาใช้อ้างอิงเพื่อขอความคุ้มครองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของผู้ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดสิทธิของคนต่างด้าวในประเทศไทย

^{๑๓๗} รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๒ มาตรา ๔๑.

ภาคสอง

ประเภทแพ่งสิทธิของคนต่างด้าว